

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN
DERGİ VE GAZETELERİNİN OSMANLI
KADINIÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(1908-1914)**

Mesure GÖK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK 2021**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN
DERGİ VE GAZETELERİNİN OSMANLI
KADINI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(1908-1914)**

**DANIŞMAN
JÜRİ
JÜRİ**

**:Doç. Dr. Mustafa ÇABUK
:Doç .Dr. Sacit UĞUZ
:Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ARSLANYÜREK**

Mesure GÖK

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
OCAK 2021**

T.C
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN DERGİ VE GAZETELERİNİN
OSMANLI KADINI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
(1908-1914)**

Measure GÖK

DANIŞMAN
YIL

:Doç. Dr. Mustafa ÇABUK
:2021, Sayfa. 77+IX

JÜRİ

:Doç. Dr. Mustafa ÇABUK (Başkan)
Doç.Dr. Sacit UĞUZ (Üye)
Dr. Öğr. Üyesi Yaşar ARSLANYÜREK(Üye)

Kadınlar, tarih boyunca içinde bulundukları toplumun taşıyıcısı konumunda olmuştur. Kadınların toplum içindeki konumları toplumun örf, gelenek, görenek ve dini değerlerine göre şekillenmiştir. Türk devletlerinde kadına büyük önem verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Türk kadınının toplum içindeki varlığı devam etmiştir. Lakin ilerleyen süreçte Osmanlı kadınının sosyal hayattan soyutlanıp, ev içinde bir hayat yaşamaya başladığı görülür. Osmanlı kadınının hayatında yaşanan bu değişimi dini değerlere bağlı olduğunu savunan görüşler vardır. Bu değişimin sebebi dini değerlerden ziyade karşılaşılan farklı kültürlerin olumsuz etkileridir.

Osmanlı Devleti'nde kadının toplum içindeki konumu Tanzimat'ın ilanı sonrası başlayan değişim ve dönüşüm sürecine kadar konuşulmamıştı. Tanzimat Dönemi aydınları Avrupa'da yaşanan kadın hareketlerinden etkilenerek Osmanlı kadınının toplum içerisindeki konumunu basının gündemine taşımıştı. İlk zamanlar yayınlanan yazılarda Osmanlı kadınının siyasi, sosyal ve ekonomik hakları konuşulmadı. II. Meşrutiyet'in ilanı ile yaşanan siyasi boşluğu fırsat bilen dönemin aydınları daha özgür yazılara imza atmış, yazarları, yöneticisi ve sahibi kadın olan birçok dergi ve gazete yayın hayatına başlamıştı. Bu tezin konusu II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerin Osmanlı kadını üzerindeki etkileridir. Bu araştırmada 1908- 1914 yılları arasında yayınlanan Demet, Mehasin, Siyanet, Kadınlık, Kadın, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası isimli basın organlarında Osmanlı kadınına yönelik yayınlanan makaleler ele alınarak II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadını üzerindeki etkileri incelenmiştir. Dönemin basında yer alan haberlere genel bir çerçeveden baktığımızda II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinin

Osmanlı kadınının aile hayatı, evlilik hayatı, iş hayatı, eğitim hayatı, çocuk bakımı-terbiyesi ve giyim- kuşamı konusunda etkilerinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, Osmanlı, Kadın, Basın, Dergi, Gazete

**DEPARTMENT OF HISTORY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MA THESSIS

**EFFECTS OF WOMEN’S MAGAZINES AND NEWSPAPERS ON
OTTOMAN WOMEN IN THE II. CONSTITUTIONAL PERIOD
(1908-1914)**

Mesure GÖK

SUPERVISOR :Assoc. Prof. Mustafa ÇABUK

YEAR :2021, Sayfa. 77+IX

JURY : Assoc. Prof. Mustafa ÇABUK (Chairperson)
Assoc. Prof. Sacit UĞUZ (Member)
Assist Prof. Yaşar ARSLANYÜREK(Member)

Throughout history, women have been the carriers of their society. The position of women in society is shaped according to the customs, traditions, customs and religious values of the society. The duty of women in the society in the Turkish states has continued. During the foundation years of the Ottoman State, the active presence of Turkish women in society continued. However, in the following process, it is seen that the Ottoman woman was isolated from social life and started to live a life at home. There are opinions arguing that this change in the life of Ottoman women depends on religious values. However, the reason for this change is the negative effects of the different cultures encountered rather than religious values.

The position of women in the society in the Ottoman Empire was not discussed until the change and transformation process that started after the declaration of the Tanzimat. The position of women in the society in the Ottoman Empire was not discussed until the change and transformation process that started after the declaration of the Tanzimat. The intellectuals of the Tanzimat Period were affected by the women's movements in Europe. They brought the position of Ottoman women in society to the agenda of the press. The political, social and economic rights of Ottoman women were not discussed in the articles published in the early days. The intellectuals of the period, who took advantage of the political void experienced with the declaration of the II. Constitutional Monarchy, wrote more freely. Many magazines and newspapers, whose writers, managers and owners were women, started their publication life. The subject of this thesis is the effects of women's magazines and newspapers on Ottoman moment during II. Constitutional Era. In this research, articles on Ottoman women published in the

press organs such as Demet, Mehasin, Sıyanet, Kadınlık, Kadın, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası were discussed. The effects of these women's magazines and newspapers on Ottoman women were examined. When we look at the news in the press of the period from a general perspective, II. Constitutional period women's magazines and newspapers have been found to have effects on Ottoman women's family life, marital life, business life, education life, child care-dressage and dressing.

KEYWORDS: II. Constitutional, Ottoman, Women, Press, Magazine, Newspaper

ÖN SÖZ

II. Meşrutiyet Dönemi, gerek iç politikada gerekse dış politikada yaşanan siyasi gelişmeler nedeniyle dikkatleri üzerine celb eden bir dönem olmasının yanı sıra Osmanlı kadını içinde renkli günlerin yaşandığı bir dönemdi. Kuruluş yıllarında saray toplantılarına ve eğlencelerine katılan Osmanlı kadını zamanla karşılaşılan kültürlerin etkisiyle sosyal hayattan soyutlanmıştı. Mahrem bir varlık olarak arka plana çekilen Osmanlı kadınının durumu Tanzimat sonrası yaşanan gelişmelerinde etkisiyle dönemin aydınları tarafından basınının gündemine taşındı. Dönemin aydınları Osmanlı kadını konu alan yazılar kaleme aldı. İlk zamanlar dönemin yayın organlarında ayrılan bir sayfa veya bölümde yayınlanan yazılar II. Meşrutiyet döneminde kadınlara özel kadınlar tarafından çıkarılan kadın dergi ve gazetelerinde yayınlanmaya başladı. Bu çalışmanın amacı 1908- 1914 yılları arasında yayınlanan Demet, Mehasin, Sıyanet, Kadınlık, Kadın, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası isimli dergi ve gazeteler inceleyerek II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadını üzerindeki etkileri ortaya koymaktır.

Araştırmada yukarıda ismi beyan edilen 1908- 1914 yılları arasında yayınlanan kadın dergi ve gazeteleri incelemeye alınarak dönemin kadın basınının Osmanlı kadınının aile hayatına, evlilik hayatına, eğitim hayatına, çalışma hayatına, çocuk bakımı ve giyim- kuşamı üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

Çalışma dört bölümden meydana gelir. Çalışmanın ilk bölümünde tarih boyunca farklı toplumlarda kadınların sahip olduğu statü ve dini değerlerin bu statü üzerindeki etkisi genel olarak ele alındı. Farklı toplumların kadınları ile Türk kadınların sosyal hayatı kıyaslandı. İslamiyet öncesi Türk devletleri ve İslamiyet sonrası Türk devletlerinde kadının toplum içindeki statü ele alınarak, Osmanlı toplumunda kadının geri plana çekilişinin din değerlerden ziyade değişen coğrafyaların ve karşılaşılan farklı kültürlerin bir etkisi olduğu hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde Osmanlı Devleti'nin II. Meşrutiyet'in ilanından önce ve sonra içinde bulunduğu siyasi durum ve Osmanlı kadınının bu süreçte toplum içindeki konumu hakkında bilgi verildi. Üçüncü bölümde Osmanlı Devleti'nde basın- yayın faaliyetlerinin nasıl başladığı hakkında genel bir bakış sunuldu. II. Meşrutiyet'in ilanından önce ve sonra yayınlanan kadını konu alan basın- yayın organları hakkında bilgi verildi. Bilhassa II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan Demet, Mehasin, Sıyanet, Kadınlık, Kadın, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası gibi dergi ve gazetelerin müdürlerinden imtiyaz sahiplerine, yazar kadrosuna, yayınlandığı pasajlardan içeriklerine kadar detaylı bilgi verildi. Dördüncü bölümde 1908 ile 1914 yılları arasında yayınlanan Demet, Mehasin, Sıyanet, Kadınlık, Kadın, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası gibi kadın dergi ve gazetelerinde yayınlanan orijinal haberler incelenerek II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı toplumunda kadının durumu hakkında bilgi tespit ve tasnifi yapıldı. Dergi ve gazetelerden yapılan çeviriler farklı eserlerden elde edilen bilgiler ile sentezlenerek II. meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerin Osmanlı kadını üzerindeki etkiler hakkında bilgi verildi.Çalışmada kullanılan dergi ve gazetelere İstanbul Beyazıt Kütüphanesi bünyesinde yer alan Hakkı Tarık Us süreli yayınlar koleksiyonundan ulaşıldı.

II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan kadın dergi ve gazetelerin Osmanlı kadını üzerindeki etkilerini ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, çalışmamı takip ederek yardımlarını esirgemeyen tez danışman hocam Doç. Dr. Mustafa ÇABUK' a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Mesure GÖK
Kahramanmaraş-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
1. GİRİŞ	1
2. KADININ STATÜSÜ	4
2.1.Tarihi Süreçte Kadının Statüsü.....	4
2.2. Batı Toplumunda Kadının Statüsü ve Dinin Etkileri.....	6
2.3.Arap Toplumunda Kadının Statüsü ve Dinin Etkileri	8
2.4. Türk Toplumunda Kadının Statüsü ve Dinin Etkileri	10
3.TANZİMAT DÖNEMİ VE SONRASINDA OSMANLI TOPLUMUNDA KADIN	14
3.1. Tanzimat Döneminde Osmanlı Kadını	14
3.2. II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Kadını	16
3.2.1. II. Meşrutiyet'in İlanından Sonra Osmanlı Toplumunda Kadın	18
4. OSMANLI TOPLUMUNDA KADININ BASINLA TANIŞMASI	20
4.1. Osmanlı Devleti'nde Matbaa.....	20
4.2. Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Çalışmaları.....	22
4.3.II. Meşrutiyet'in Edebi Hayata Yansımaları.....	23
4.4. Basında Sansür.....	25
4.4.1. II. Meşrutiyet İlanından Önce Osmanlı Basınında Sansür.....	26
4.4.2.II. Meşrutiyet İlanından Sonra Osmanlı Basınında Sansür.....	28
4.4.II. Meşrutiyet'in İlanından Önce Kadını Konu Alan Yayınlar	30
4.5.II. Meşrutiyet Dönemi Kadınlara Yönelik Dergi ve Gazeteler	31
4.5.1. Demet Dergisi	31
4.5.2.Mehasin.....	34
4.5.3. Sıyanet.....	36
4.5.4. Kadınlık	36
4.5.5. Kadın	39
4.5.6.Kadınlar Âlemi	41
4.5.7. Hanımlar Âlemi.....	42
4.5.8.Kadınlar Dünyası	42
5.II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADINDERGİ VE GAZETELERİNİN OSMANLI	
KADINI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ(1908-1914)	44
5.1. II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerine Göre Osmanlı Toplumda	
Kadının Konumu	44
5.2.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Osmanlı Kadınının Aile	
Hayatı Üzerindeki Etkileri	47
5.3. II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Osmanlı Kadınının Evlilik	
Hayatı Üzerindeki Etkileri	50
5.4.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Çocuk Bakımı ve Terbiyesi	
konusunda OsmanlıKadını Üzerindeki Etkiler	54
5.5.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Giyim Konusunda Osmanlı	
Kadını Üzerindeki Etkileri	58
5.6.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin OsmanlıKadınının Eğitim	
Hayatı Üzerindeki Etkileri	63
SONUÇ	67

KAYNAKÇA.....	70
ÖZGEÇMİŞ	
EKLER	

KISALTMALAR LİSTESİ

age.	: Adı Geçen Eser.
agm.	: Adı Geçen Makale.
agt.	: Adı Geçen Tez.
C.	: Cilt.
S.	: Sayı.
s.	: sayfa.
Vb.	:Ve benzeri.
Vd.	: Ve diğerleri
Vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları.
Y.y.	: Yüzyıl.
Çev.	: Çeviren.
Haz.	: Hazırlayan.
Ed.	: Editör.
A.K.D.T.Y.K.	: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih YüksekKurumu.
D.İ.A.	:Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

1. GİRİŞ

19. yüzyılda Batı da Sanayi İnkılâbı ve Fransız ihtilâlı sonrası Avrupa hem ekonomik hem de siyasi anlamda büyük bir değişim ve dönüşüm yaşamıştı. Uzun yıllar Batı toplumunda yaşanan değişim ve dönüşüm çalışmalarına uzak duran Osmanlı Devleti 18. yüzyılın sonlarına doğru ekonomik, siyasi, askeri, eğitim vd. birçok konuda mevcut aksaklıkları gidermek için Batılı tarzda yeniliklere yönelmişti. Osmanlı Devleti'nin değişim ve dönüşüm sürecinde atmış olduğu en önem adım Tanzimat Fermanı'nın ilanı olmuştur. Tanzimat Dönemi Osmanlı Devleti için siyasi, sosyal ve ekonomik hayat başta olmak üzere birçok konuda büyük değişim ve dönüşümlerin yaşandığı bir dönemdi.

Osmanlı Devleti'nde değişim ve dönüşüm çalışmaları I. Meşrutiyet'in ilanı ile devam etmişti. II. Abdülhamit Meşrutiyet'in ilanından kısa süre sonra patlak veren 93 harbini gerekçe göstererek meclisi tatil etmişti. I. Meşrutiyet ilanı kısa süreli olsa da halkın meşruti yönetimle tanışması açısından büyük önem arz etmiştir.¹

II. Abdülhamit yönetimi boyunca ticaret, maliye, yüksek eğitim, kız meslek okulları, ziraat, güzel sanatlar, sağır ve dilsizler için okullar atmıştı. II. Abdülhamit'in Batılı tarzda açmış olduğu bu okullarda yetişen gençler padişaha muhalefette ilk sırada yer almıştır. İstanbul Askeri Tıp okullu öğrencilerinde bir grup genç 1889 İttihat-ı Osmanî adı ile meşruti yönetimi savunan bir cemiyet kurmuştur. 1895 yılından itibaren ittihat ve Terakki adı ile anılmaya başlayan bu cemiyet 23 Temmuz 1908 yılında meşrutiyeti yönetimi yeniden ilan etmiştir. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanından sonrası kısa vadeli bir özgürlük ortamı vuku bulsa da II. Meşrutiyet gerek iç politikada gerekse dış politikada zor günlerin yaşandığı bir dönemdi.²

Kuruluş döneminde I. Beyazıt döneminden itibaren geri plana çekilmeye başlayan Osmanlı kadınının toplum içindeki varlığı Tanzimat'ın ilanından sonra konuşulmaya başlanmıştı. Tanzimat Fermanı'nda kadını konu alan direk bir madde yer almasa da yaşanan değişim ve dönüşüm faaliyetleri Osmanlı kadınıni dolaylı yollardan etkisi altına almıştır. Tanzimat Dönemi aydınları dönemin gazete ve dergilerinde ayrılan bir sayfa ve ek bölümünde Osmanlı kadınına hitaben yazılar kaleme almaya başlamıştı. İlk zamanlar aile, çocuk bakımı, cilt bakımı gibi konular ele alınırken iler süreçte kadının eğitimi, sosyal hayatı, siyasi, hukuki hakları gibi konular basının gündemine taşınmıştı.

II. Meşrutiyet'in ilanı basın dünyasında da özgürlük rüzgârları estirmişti. Basın dünyası ile ilgi ve alakası olan olmayan herkes iktidarda yaşanan siyasi boşluğu fırsat bilerek yeni gazete ve dergiler çıkarmıştı. Bu dönemde kadınlar için çıkarılan gazete ve dergilerin sayısı hız ile artmıştı. Bu dönemde yönetici ve yazar kadrosunun tamamen kadınlardan oluşan gazete ve dergiler yayın hayatına başlamıştı. II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı kadını içinde renkli günlerin başladığı bir dönemdi.³ Basın dünyasında yaşanan bu özgürlük 31 Mart olaylarına kadar devam etmişti.⁴ Bu çalışmada, dönemin tanınmış kadın basın organlarında Demet, Mehasin, Sıyanet, Kadınlık, Kadın, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi, Kadınlar Dünyası'nın 1908- 1914 yılları arasında yayınlanan

¹ A. Şerif Aksoy, *İttihat ve Terakki*, Nokta Yayınları, İstanbul 2008, s. 10-30.

² Şefika Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını*, Başbakanlık yay., Ankara 1991, s. 4.

³ Şennur Şenel, "Kadın ve Siyaset", *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S. 20, 2013, s. 8-10.

⁴ Çiğdem Ülker, "II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmaji", (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans, Adnan Menderese Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü, Aydın 2012, s. 7-8.

nüşhalarını incelenerek dönemin dergi ve gazetelerin Osmanlı kadını üzerindeki etkileri ele alınmıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanından önce dönemin aydınları dergi ve gazetelerde kaleme aldıkları yazılarında sadece çocuk bakımı, çocuk terbiyesi, kadın sağlığı, cilt bakımı gibi konuları ele alırken, II. Meşrutiyet'in ilanından sonrası Osmanlı toplumunda kadının giyim tarzı, eğitim hayatı, sosyal hayatı, siyasi hakları gibi konuları ele almıştır. II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan dergi ve gazetelerin Osmanlı kadını üzerindeki olumlu ve olumsuz birçok etkisinden söz edilebilir.

Çalışmada II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan dergi ve gazetelerin Osmanlı kadını üzerindeki etkileri ele alınırken İstanbul Beyazıt Kütüphanesi bünyesinde bulunan Hakkı Tarık Us süreli yayınlar koleksiyonundan yararlanılmıştır. 1908-1914 yılları arasında Osmanlı toplumunda kadın konu alan süreli yayınlar tarandı. Tarama sonucunda araştırmada kullanılmak konu ile ilgili makaleler ele aldı. İncelenen haberler dönemi konu alan kaynaklar ile eşleştirilip bilgilerin doğruluk değerleri teyit edilmeye çalışıldı. Araştırmanın planına uygun olarak çalışmada kullanılan süreli yayınların orijinal nüshalarından elde edilen bilgiler telif eserlere dayandırılarak bir sentez oluşturulup, araştırmanın tamamlanması amaçlandı.

1908-1914 yılları arasında yayınlanan kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadını üzerindeki etkileri konulu araştırmada başvuru olan telif eserler; Şefika Kurnaz'ın Başkanlık Yayınevi tarafından yayınlanan "Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını" adlı çalışmasında II. Meşrutiyet döneminde kadının eğitim hayatı, sosyal hayatı ve dönemin kadın basını hakkında detaylı bilgilere ulaşılır. Emel Aşa'nın 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yeni Türk Edebiyatı Anabilim Dalında kabul edilen "1928 'E Kadar Türk Kadın Mecmuaları" isimli Yüksek lisans tez çalışmasında II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazeteleri hakkında detaylı bilgiye ulaşılır. Ayşe Sucu'nun Lotus Yayınevi tarafından yayınlanan "Kadın Ve Din" adlı çalışmasında Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali sonrası ortaya çıkan modernleşme kavramının etkisiyle Osmanlı kadınının hayatında yaşanan değişim ve dönüşüm hakkında bilgiye ulaşılır. Sucu, eserinde Kuruluş Dönemi sonrası Osmanlı kadınının geriye çekilişinin İslam dini ile ilişkisine de değinmiştir. Attila Girgin'nin Der Yayınlarından çıkan "Türkiye 'de Yerel Basın" adlı çalışmasında Osmanlı toplumunda basının gelişimi hakkında bilgiye ulaşılır. Albay Kabacalı'nın Gazeteciler Cemiyeti Yayınevi tarafından yayınlanan "Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın ve Yayın Tarihi", adlı çalışmasında Türkiye'de basının tarihçesi hakkında bilgiye ulaşılır. Hatice Özen'nin Graphis Yayınevi tarafından yayınlanan "Türk Kadın Dergi Ve Gazeteleri (1868-1990)" adlı çalışmasında II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazeteleri hakkında bilgiye ulaşılır. Besim Yıldırım ve Salih Seyhan'ın İletişim dergisinde yayınlanan "1914 yılların yayınlanan kadın Gazetelerinden 'Kadınlık'a Göre Kadın" adlı makalesinde dönemin önde gelen kadın dergilerinden Kadınlık hakkında detaylı bilgiye ulaşılır. Çiğdem Ülker'in Tarih Okulları dergisinde yayınlanan "II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımlarında Kadın ve Evlilik Tartışmaları" adlı makalesinde dönemin basınının ve fikir akımlarının Osmanlı kadınının evlilik hayatı üzerindeki etkilerine ulaşılır. Çiğdem Ülker'in 2012 yılında Adnan Menderese Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilen "II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmajı" adlı Yüksek Lisans çalışmasında II. Meşrutiyet dönemi kadın basını hakkında detaylı bilgeye ulaşılır. Erdiñç Gülcü ve Samiye Tunç, 2012 yılında Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisinde yayınlanan "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", isimli makalesinde Kadınlar dünyası ve II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı toplumunda kadın hakkın da detaylı bilgiye ulaşılır. Kazım Benek'in 2016

yılında Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinde yayınlanan “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyet’te Kadar ki Gelişimi” adlı makalesinde Osmanlı toplumunda basının doğuşu ve gelişimi hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

2. KADININ STATÜSÜ

2.1.Tarihi Süreçte Kadının Statüsü

Tarih boyunca kadının statüsü, içinde yaşadığı toplumun yaşadığı coğrafya, dini inançları ve kültürel değerlerinin etrafında şekillenmişti. Anaerkil aile yapısında kadına doğurganlığı nedeniyle büyük önem atfedilirken, ataerkil aile yapısında genellikle ikinci planda görüldü.⁵İlkel dönem insanı dağınık ve barış içinde yaşadıkları dönemde ölüm ve doğum hadisesini anlamakta zorlanıyordu. İnsan bedeni aniden hareketsiz hale geliyor ve bilmeyen bir yere gidiyordu. İnsanlar kadının bilinmeyen yerden tekrar yaşamı geri getirdiğini fark etti. Kadının bu özelliği ilkel dönemde kadını üstün kıldı. Arkeolojik kazılardan çıkan tanrıça kültleri bunun en önemli kanıtı sayılabilir.⁶İlkel dönem toplumları, Tanrıça kültlerini Kybele, Artemis, Demeter, Astarte, Isis, Afrodite veya Venüs gibi isimler ile kişiselleştirerek onlara tapındı.⁷Sümer efsane ve mitolojilerinden elde edilen bilgilerin ışığında tanrıça isimleri tanrı isimlerinden önce yazılırdı. Tanrıçanın evreni, insanı yarattığına ve sosyal düzeni sağladığına inanılırdı.Kadın tek eşle evlenebilirdi.⁸Kadının ikincil varlık olarak görülmesinin tarım faaliyetlerinin gelişerek erkeklerin çalışma hayatına atılmasıyla başladığı söylenebilir.

Farklı toplumlarda kadına atfedilen değere bakılacak olunursa; ataerkil aile yapısına göre organize olan Hitit Uygarlığında kraliçelere toprak bağışları yapılırdı. Kadınların yasal hakları mevcut olup ataerkil aile yapısının zedelenmesine izin verilmezdi.⁹Kadeş Antlaşması'nda kralının mührünün yanında kraliçenin de mührünün yer alması Hitit toplumunda kadın ve erkeğin eşit konumda olduğunun kanıtı kabul edilebilir.¹⁰Lakin yüzde yüz erkekle eşit haklara sahip olduğu söylenemezdi. Hitit aile yapısında erkek etkin olarak söz hakkına sahip kişiydi. Karı ve çocukları üzerinde söz hakkına sahip olduğunun en önemli kanıtı aile babası bir cinayet işlediği zaman öldürdüğü kişinin karşılığında karşı tarafa gerekirse oğlunu tanzim edebilirdi. Boşanma halinde yalnız bir çocuk kadına verilir, diğer çocuklar babanın yönetiminde kalırdı.¹¹

Roma toplumunda kadın bir eşya gibi alınır satılırdı. Evin yönetimi babaya aitti. Babalar kızlarının evleneceği kişiyi kendisi seçerdi. Babasının evinden ayrılan kadın geriye kalan hayatını kocasının emrinde geçirmek zorundaydı. Kadınlar iplik bükme ve bez dokuma gibi işlerle ilgilenirdi. Kız ve sakat çocuklarının yaşamasına baba karar verirdi. Baba isterse sakat veya kız olan çocuğu öldürürdü.¹²

Eski Yunan kültüründe kadının siyasi hak ve yetkisi yoktu. Tek kadınla evlilik yaygındı. Kadın evliliği esnasında eşini aldatırsa bu büyük suç kabul edilirdi.¹³Erkek kadını isteği zaman boşama hakkı sahipti. Kadında erkeği istediği zaman boşar ve

⁵ Ömer Faruk Harman, “Kadın”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1988, s. 83.

⁶ Özlem Akşit Kuşcan, *Antik Çağdan Günümüze Kadının Öyküsü*, Ajans 2023 Yay., İstanbul 2010, s. 29-35.

⁷ Harman, “Kadın”, s. 83.

⁸ Necati Gültepe, *Türk Kadın Tarihine Giriş (Amazonlardan BâciyânıRûm'a)*, Ötüken Yay., İstanbul 2008, s. 73.

⁹ Fatma Sevinç, “Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 17, 2008, s. 17-18.

¹⁰ Harman, “Kadın”, s. 83.

¹¹ Necdet Sevinç, *Eski Türklerde Kadın ve Aile*, Türk Dünya Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul 1987, s. 29.

¹² Ahmet Gündüz, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, *International Journal Of SocialScience*, C. 5, S. 5, 2012, s. 134.

¹³ Ayşe Sucu, *Din ve Kadın*, Lotus Yay., Ankara 2005, s. 37.

çeyizini geri isteyebilirdi. Kadınlarda isterlerse dini törenlerde yer bulur, Lakin törenlerde kadın ve erkeğin aynı yerde oturması yasaktı.¹⁴

Eski Çin toplumunda kadına köle gözüyle bakılırdı. Kız çocuklarına isim verilmesine gereksinim duyulmazdı. Kocasını kadını değerli eşyalarla satın alırdı. Kadının çocukları ve kocasıyla aynı sofrada yemek yeme hakkı yoktu. Onlara hizmet etmekle sorumlu sayılırdı. Boşanma hakkı erkeğe aitti.¹⁵

Hint toplumunda kurtuluş ve bilginin kaynağının erkek olduğuna inanılırdı. Kadın söz hakkına sahip değildi. Çiftler erkek çocuk sahibi olmak için evlenirdi. Erkek çocuk bilginin, mutluluğun ve adaletin merkezi sayılırdı. Erkek çocuğun babasının günahını üstleneceğine inanılırdı. Çocuğu olmayan bir kişi karısının başka birisinden çocuk sahibi olmasına izin verirdi.¹⁶ Hint geleneklerinde eşi ölen dul kadınlar eski bir Hindu-Germanik gelenek olan “Sati” doğrultusunda diri diri yakılırdı. Kadına başka hak tanınmazdı. Hamile ise doğum yapması beklenirdi. “Sati” geleneği tarihte bir tek Hint toplumuna ait bir gelenek olmayıp Sati’ye benzer adetlerin hem Avrupa ülkelerinde hem de eski Mısır, Yunan ve Babil toplumlarında görülmüştür. “Sati” ya da “Suttee” olarak ta geçen sözcük Sanskritçe olup anlamı erdemli kadın, iyi, adanmış, doğru olandır. Lakin gelenek olarak dini bir seremoni halini alan Sati’nin kökeni muhtemelen Hint toplumuna dayanır. Birçok kez kaldırılmak istenen Sati geleneği Hindistan’ın İngiliz yönetimi altında olduğu dönemde Hindistan’ın genel valisi William Bentick tarafından yasaklanmıştı.¹⁷

Slav toplumun kadına erkeğin kölesi gözüyle bakılırdı. Rus medeni kanunu bunu kadın kocasına itaat etmelidir, maddesiyle onaylar. İngiliz toplumunda kadına Hz. Havva’nın babasız bir çocuk dünyaya getirmesi nedeniyle şeytan gözüyle bakılırdı. Kadın Hristiyanlıkta pis sayılırdı.¹⁸

Türk toplumunda kadının durumu çağdaşı diğer toplumlara göre iyi konumdaydı. Kadın toplantılarda kağanın yanında yer alırdı. Dini ve sosyal hayatta kağandan ayrı bir görevi vardı.¹⁹ İlk Müslüman Türk Devletleri, Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti’nin kuruluş döneminde Türk kadınının aktif hayatta, faaliyetleri devam etti. Anadolu’da yayılan farklı düşüncelerin etkisiyle²⁰ I. Beyazıt döneminden itibaren Osmanlı toplumunda kadına bakış açısı değişmeye başladı. Arap, Fars ve Bizans kültürünün etkisiyle kadın toplumdan soyutlandı. Kadınlar mahrem varlıklar olarak kabul edildiğinden, kadınların evleri tek yaşam alanları haline geldi. Zengin ailelerin kadınları arasında küçük sosyal aktiviteler meydana gelse de toplumun genelinde kadınların sosyal hayatları yoktu. Köylü kadın bu safhada sosyal çevresi içerisinde kocasının yanında olmaya devam etti.²¹ İstanbul’un fethi ile Osmanlı Devleti kozmopolit bir yapıya kavuştu. Millet sistemi içerisinde farklı ırklardan insanlar bir arada

¹⁴ Meryem Arıkfıdan, “İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler”, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2015, s. 5.

¹⁵ Salih Akdemir, “Tarih Boyunca Kur’anı Kerimde Kadın”, *İslam Araştırmaları Dergisi*, C. 4, S. 4, 1997, s. 250.

¹⁶ Sucu, age., s. 37.

¹⁷ Yalçın Kayalı, “Eski Bir Hint Geleneği Olan Sati”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Edebiyat Fakültesi*, C. 1, S. 53, 2013, s. 365-366.

¹⁸ Arıkfıdan, agt., s. 13.

¹⁹ Harman, “Kadın”, s. 83-84.

²⁰ Vahap Sağ, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. 2, S. 1, 2001, s. 13-14.

²¹ Ayşe Sucu, “İslam’ın Işığında Kadına Bakış”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S. 20, 2013, s. 114.

yaşamaktaydı. “Türk kadını” tabiri kullanılması uygun olmadığı gerekçesiyle bu dönemden itibaren “Türk kadını” tabiri yerini “Osmanlı kadınına” bıraktı.²²

2.2. Batı Toplumunda Kadının Statüsü ve Dinin Etkileri

Batı toplumunda Ortaçağ ve Yeniçağ başlarında kadın toplum içerisinde kötülüklerin merkezi sayılırdı. Ortaçağ’ın sonuna doğru Batı toplumu insan tabiatını sorgulanmaya başladı. Kadın insan mıdır? İnsan ise ruhu var mıdır? Tartışılan konular arasındaydı. Kadının ruhunun erkeğin ruhunun gerisinde olduğuna karar verildi. Avrupa toplumunda yoğun yaşanan bu kadın ve erkek arasındaki mücadele Hz. Âdem ve Hz. Havva ile başlamıştı. Kadın Batı toplumunda Meryem ve Havva ikilemi arasında günahın merkezi sayılırdı. Kadınların bu ibareden kurtuluşun tek yolu bekâr olarak yaşamına devam etmektir. Çünkü bekâr kadınlar inançlarına göre Hz. İsa’nın gelini sayılırdı.²³

Avrupa toplumunun önemli filozoflarından Aristo, Kant, Eflatun kadının değersiz olduğu kanaatinde yorumlar yapmışlardır.²⁴ Eflatun’a göre her iki cinsinde yaradılıştan gelen aynı güçleri olabilir. Ama erkek kadından üstündür.²⁵ Aristo kadını doğanın hatası kabul etmiş, kadınların erkeklerin yönetimi olmasa bir işe yaramadıklarını savunmuştu. Bu dönemde toplumun genelinde kadınların güçsüz, tembel ve duygusal olması nedeniyle kamu kurumlarında çalışmaya uygun varlıklar olmadığı görüşü hâkimdi. Batı toplumunda kadınlar erken dönemden itibaren tartışmalara katıldı. Kadın ve erkek arasındaki üstünlük konusuna Martin Luther; kadın ve erkeği Güneş ve Ay’a benzetir. Hz. Havva bilgelik, erdem ve ahlak bakımından Hz. Âdem’e benzer yaratılmış olabilir. Lakin Ay Güneş kadar aydınlatamaz. Şekilde yaptığı açıklamayla kadının onur bakımından erkeğin gerisinde olduğunu savunur.²⁶ Batı toplumunda kadının ikinci planda görülmesi büyük oranda dini değerlerle ilgili olduğu söylenebilir. Yahudi ve Hristiyan toplarda kadının durumu değerlendirilen bu dinlerin zamanla tahrifâta uğradığı faktör göz önünde bulundurulmalıdır. Tevrat’ta kadının yaradılışı üzerine;

Tanrı Âdem’i yaratı ve Ona yaşam solugunu üfledi. Tanrı doğuda Aden’de bir bahçe dikti. Bahçede iyi meyve veren türlü türlü güzel ağaç yetişirdi. Âdem’i bahçe koydu. Bahçenin ortasında yaşam ağacıyla iyilik kötülük bilme ağacı vardı. Bahçeden istediğin ağacın meyvesinden yiyebilirsin. Ama iyiyle kötüyü bilme ağacından yeme. Çünkü onu yediğin gün kesin ölürsün. Dedi. Âdem’in yalnız kalması iyi değil. Ona uygun bir yardımcı yaratacağım. Tanrı Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi. Âdem de karısı da çıplaktılar, henüz utanç nedir bilmiyorlardı.²⁷ Tanrı’nın yaratığı yabanıl hayvanların en kurnazı ylandı. Yılan, kadına Tanrı gerçekten, Bahçedeki ağaçların hiçbirinin meyvesini yemeyin dedi mi? Diye sordu.

²² Sibel Dulum, “Osmanlı Toplumunda Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı(1839-1918)”,(Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Eskişehir 2006, s. 3.

²³ Gisela Bock, *Avrupa Tarihinde Kadınlar*, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Literatür Yay., İstanbul 2004, s. 5-6.

²⁴ Sucu, age., s.52.

²⁵ Hüseyin Kılıç, *Antik Çağdan Günümüze Batıda Kadın ve Cinsellik*, Otopsi Yay., 2000, s. 38.

²⁶ Bock, age., s. 7- 32.

²⁷ Tevrat, Yaradılış 2: 7,8, 9, 16, 17, 18, 21, 25.

Kadın bahçedeki ağaçların meyvelerinden yiyebiliriz diye yanıtladı. Ama Tanrı bahçenin ortasındaki meyveyi yemeyin, ona dokunmayın; yoksa ölürsünüz dedi. Yılan “ kesinlikle ölmezsiniz” dedi. Çünkü Tanrı biliyor ki, o ağacın meyvesini yediğinizde gözleriniz açılacak, iyiyle kötüyü bilerek Tanrı gibi olacaksınız. Kadın ağacın meyvesinin yemek için uygun ve bilgelik kazanmak için çekici olduğunu gördü. Meyveyi koparıp yedi. Yakınındaki kocasına verdi. O da yedi. İkisinin de gözleri açıldı.²⁸

Yahudilikte, kadının erkeğin yalnızlığını gidermek için onun kaburga kemiğinden yaratıldığı iddia edilir. Kadının yaratıldığı kemiğin şekli nedeniyle eğri bir kişiliğe sahip olduğuna inanılır. Yahudilikte Hz. Havva’nın yasak meyveyi yemesi ve eşi Hz. Âdem’e yedirmesi nedeniyle insanoğlunun günahkâr olmasının tek sorumlusunun kadın olduğu savunulur. Tanrı kadını işlemiş olduğu bu suç nedeniyle doğum ağrılarıyla cezalandırmış ve kocasına itaat etmesini emretmiştir. Yahudilikte kadınlar erkekler gibi giyinemez, din görevlisi olamaz, şahitliği kabul edilmez, cemaat sayılmaz. Bunun gibi kadını dışlayan birçok yasak vardır.²⁹ Yahudilikte kadının günahkâr ve kirli kabul edilir.³⁰

Hristiyanlıkta kadının durumu Yahudilik’ten farklı değildir. Hristiyan âlemi etkin olarak Yahudilik’ten etkilenmiştir. Hz. İsa’ya inanan kişiler arasında kadınlarda vardı. Bu kadınlar Hz. İsa’nın hizmetinde yer alırlardı. Hz. İsa’nın hizmetinde bulunan kadınlar şefkatli, dindar ve takvalı kişilerdi.³¹ Hz. İsa’nın İncil’inin öğretilerini yayma çalışmalarında kadınlarda yer almaktaydı. Hz. İsa ve Pavlus’un öğretilerinde bekârlık hoş görülürdü.³² Boşanma hoş karşılanmazdı. Hristiyanlığa göre insanoğlunun günahkâr olmasının nedeni kadınlardı. Hristiyan âleminde kadınların pis ve kirli varlıklar olduğuna inanılırdı. Bu nedenlerden dolayı kadınlarla birlikte olma konusuna hoş bakılmazdı. Çünkü o kişinin de kirleneceği düşünülürdü. Hristiyan kadınlar bu baskıdan kurtuluşu manastırlara sığınıp bekâr olarak yaşamakta bulmuştu. Hristiyanlıkta bekâr kadınların İsa’nın gelini olduğuna inanılırdı. Pavlus’un öğretilerine göre kadın erkek için yaratılmıştır. Kadın ve erkeğin zina günahını işlemesinden evlenmesi uygun olanıdır. Kadınların kendileri korumak ve çocuk sahibi olmak için evlenmeleri en uygun olanıdır.³³

Kadınlar bu kadar aşağılanması karşısında tutuklanmayı, ölmeyi ve sürgün edilmeyi göze alarak eşitlik, kardeşlik, özgürlük ilkelerinin ışığında Fransız Devrimi’nde erkeklerle aynı saflarda yer aldı.³⁴ Fransız Devrimi siyasi alanda olduğu gibi kadınların yaşamı üzerinde de büyük değişimlere neden oldu. Batı kadını bu mücadeleyi kendisi ve halkı için vermişti. Fransız Devrim’in kadınların yaşamında yeni bir süreci başladığı söylenebilir.³⁵ Lakin Fransız Devrim’den sonrası kadınların bütün hakları elde etmesi biraz zaman almıştı. Toplum içerisinde kadınların siyasi haklara sahip olmasının aile yapısına zarar göreceğine inanlar vardı. Kadınlar Fransız

²⁸ Tevrat, Yaradılış 3: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.

²⁹ Ameneh Baseri, “İslam, Hristiyanlık, Yahudilik Kadına Şiddet ve Saygının Karşılaştırması Hakkında Araştırma”, *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi*, S. 1, 2014, s. 124; Harman, “Kadın”, s. 84.; Arıkfıdan, agt., s. 5-6.

³⁰ Kuşcan, age., s. 56.

³¹ İncil, Yeni Ahit, Matta 27/55; Markos 15/ 40-41; Luka 23/ 49-55.

³² İncil, Yeni Ahit, Matta 19/ 10-12-19.

³³ Ömer Faruk Harman, “Hristiyanlık’ta Kadın Algısı”, *Kur’an ve Kadın Sempozyumu Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi*, Ankara 2010, s. 78.

³⁴ Ute Gerhard, *Kadın ve Kadın Yurttaşın Kadın hakları*, (Çev. Ece Göztepe), München 1900, s. 262.

³⁵ Diren Çakmak, “Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş”, *Ege Akademik Bakış Dergisi*, C. 7, S. 2, 2007, s.741.

Devrimi'nden sonra sahip oldukları bazı hakları kayıp etmiş ve kötü şartlarda kireç, taş ve kömür madenlerinde erkeklerden daha az maaşa çalıştırılmıştı. Bu ağır çalışma şartları Avrupa kadınının aile hayatını olumsuz yönde etkilemişti.³⁶ Dini ve kültürel baskıların batağından sesini bütün dünyaya duyuran Avrupa kadını 19. yüzyılın ortalarından itibaren siyasi, sosyal, ekonomik, psikolojik vs. birçok konuda haklarını savunacakları feminizm doktrini etrafında toplandı.³⁷ İlk başlarda küçük toplumsal bir hareket olan feminizm doktrini zamanla hem toplumsal hem de siyasi bir harekete dönüştü.³⁸ Batı kadınının vermiş olduğu bu mücadele, başta Batı devletleri olmak üzere bütün devletleri etkisi altına aldı. Osmanlı kadını da 1839 Tanzimat ile bu yolda adımlar attı.³⁹

2.3.Arap Toplumunda Kadının Statüsü ve Dinin Etkileri

İslamiyet'ten önceki Arap toplumunun düşünce, inanç ve yaşam biçimi İslamiyet'ten sonraki dönemde cahiliye dönemi olarak adlandırılırdı. Cahiliye dönemi İslam âleminde ilimsizliğin ve cahilliğin hüküm sürdüğü dönem olarak kabul edilir.⁴⁰ Cahiliye döneminde kişinin erkek ve kadın ayrımı yapmaksızın birey olarak önemi yoktu. Kişilere mensup oldukları kabileye göre değer atfedilirdi.⁴¹ Arap toplumunda kabilelerin aile yerine geçti söylenebilir. Toplumundaki aile profilinde koca, eşler, çocuk, cariye ve bazı zamanlar evli çocuklarında hanımlarıyla birlikte aynı yerde hep birlikte yaşardı.⁴²

Kadına cahiliye döneminde bir değer atfedilmezdi. Kadın erkekler arasında eşya veya bir mal gibi alınıp satılırdı. Cahiliye dönemi Arap toplumunda evlilik anlayışı da farklıydı. Evliliklerin kabile içinden olmasına önem verilirdi. Kadına çocuğu olana kadar nikâh yapılmaz, nikâhtan önce ölmesi halinde taziyesini kocası almazdı. Büyük oğlan babasının ölmesi halinde söz sahibi olarak üvey annenin rızasını sormadan onunla evlenebilirdi. Ailenin diğer erkek üyeleri de aynı hakka sahipti. Kadının çocukları üzerinde söz hakkı olmayıp sonsuz velayet hakkı babaya aitti. Kız çocuklarının öldürülmesi üzerine alınan kararlar babanın çocuklar üzerinde hakkının sonsuz olduğunu doğrular niteliktedir.

Kadınların göçebe hayatta birçok görev vardı. Çadırdaki çocuklara bakmak, hayvanlarla ilgilenmek, hayvan tüylerinden ve hurma liflerinden günlük hayata kullanılacak malzemeler üretmek, savaş zamanı savaşçılara su taşımak, yaralıları tedavi etmek ve savaşçılara şiirler yazarak onları cesaretlendirmek başlıca görevleri sayılırdı.⁴³

Cahiliye dönemi kadını evlenme, boşanma, çocukları üzerinde velayet gibi birçok haktan mahrumdu. Soylu aileye mensup kadınların sosyal hayatlarının orta ve

³⁶ Gün Taş, "Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçler ve Dönüşleri", *Akademik Hassasiyet Dergisi*, C. 3, S. 5, 2016, s. 164.

³⁷ Muhittin Ataman, "Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Alternatif Yaklaşımlar Demeti", *Alternatif Politika Dergisi*, C.1, S.1, 2009, s.2.

³⁸ Alev Özkazanç, "But'lerin Feminizm: Siyasi Bir Okuma İçin Kılavuz", *Mülkiyet Dergisi*, C. 37, S. 4, 2013, s. 125.

³⁹ Hale Kolay, "Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları", *Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni*, S. 3, 2005, s. 6-11.

⁴⁰ Mustafa Öztürk, "İslam Öncesi Toplumlarında Ahval-ı Şahsiyye Hukuku", *Kur'an'ın Anlaşılması Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu 8. Türkiye Tefsir Akademisyenler Buluşması Sempozyum*, İstanbul 2011, s. 229.

⁴¹ Cahit Külekçi, "İslam'ın İlk Döneminde Kadın", *L'azure Dergisi*, S. 4, 2018, s. 19.

⁴² Mehmet Akif Aydın, "Kadın", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 2, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul 1989, s. 198.

⁴³ Gültepe, age., s. 189-120.

aşağı tabakadaki kadınlara göre iyi olduğu söylenebilir.⁴⁴ Buna en iyi örnek Hz. Muhammed'in eşi Hz. Hatice'dir. Hz. Hatice soylu, şerefli ve zengin bir aileye mensup, ticaretle uğraşan bir kadındı. Hz. Muhammed'e evlilik teklifini kendisi yapmıştı.⁴⁵ Soylu aileye mensup kadınların ticaretle meşgul olma hakkına sahip olduğu gibi istediği kişiyi kendilerine eş olarak seçme hakkına sahipti. Buradan soylu kadınların durumunun orta ve aşağı tabakadaki kadınlara göre durumun iyi olduğu doğrular niteliktedir.

Cahiliye döneminde kadın utanç verici bir varlık olarak kabul edilirdi. Toplumdan birisinin oğlu dünyaya gelse şenlik düzenler yemek verirdi. Kız çocuğu olan kişi utandığı için dışarı çıkmazdı.⁴⁶ Kur'an da Nahl Süresi 58/59 ayet-i kerimede onları şu şekilde tarif eder: *“Oysa onların birine kız evladı müjdelendiği zaman, öfkesinden yüzü simsiyah olur. Verilen kötü müjdenin tesiriyle toplumundan gizleniyor. Hakareti sineye çekip tutsun mu, yoksa toprağa mı gömsün? Bak ne kötü kararalar veriyorlar.”*⁴⁷ Kız çocukları istenmemekle birlikte ayeti kerimede geçtiği gibi diri diri toprağa gömülürdü. Fakirlik nedeniyle nüfusun az olması gerekiyordu. Erkek çocukları büyüdüklerinde aile bütçesine katkı sağlayacağı ümidi ile büyütülürdü. Kız çocukları küçük yaşta öldürüldü. İkinci neden ise kabileler arası savaştı. Erkek çocukların savaş zamanı yararları olurdu. Kız çocuklarının yarardan çok zararı vardı. Zayıf oldukları için korunması gerekirdi. Üçüncü neden ise kızların esir düşmesi sonucu namuslarına ar gelmesi korkusu nedeniyle kız çocukları öldürüldü. Kızlarını öldürmeyen aileler ise onların saçlarını kesip deve çobanlığı yaptırırdı. Cahiliye dönemi Arabistan Yarımadasında akıl almaz hadiselerin yaşandığı bir dönemdi.⁴⁸

Antikçağdan İslamiyet'in doğuşuna kadar kadın gerek beşeri dinlere gerekse semavi dinlere mensup kişiler tarafından hor görüldü. Toplumların önde gelen kişileri kadını değersiz bir varlık olarak değerlendirdi. Hz. Muhammed'in müjdelemiş olduğu İslam dini ile kadınlar asırlardan beri devam eden esaretten kurtuldu. İslam dini kadının evlilik hakkını, boşanma hakkını, aile hayatını ve insan olarak varlığını koruma altına almıştı. Toplum içerisinde kadına sosyal statü kazandırdı.⁴⁹ Hz. Muhammed (s.a.v.) veda hutbesinde kadınların hakları konusunda uyardı. *“Ey insanlar! Kadınların hakkını gözetin, siz kadınları, Allah emaneti olarak aldınız; onların namuslarını ve iffetlerini Allah adına söz vererek helâl ediniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız, onların sizin üzerinizde hakkı vardır.”* sözleriyle kadının hakkının gözetilmesini istedi.⁵⁰

Hristiyanlık ve Yahudilik'te Tanrı katında kadının işlemiş olduğu günahlar nedeniyle erkeğin gerisinde olduğu savunulur. Tanrının kadını erkek için yaratığı ve kadının erkeğe itaat etmesini isteği anlayışı hâkimdir. İslam dininde kadın ve erkek Allah katında kul olarak eşit görür. İslam dininde ise insanoğlunun yaratılış konusunda ayet-i kerimelerde biz sizi tek bir “nesif” den yaratık geçer.⁵¹

Nisa/1 “Ey insanlar! Sizleri bir tek nefesten(nefsi vahide) yaratan, ondan da eşini(zevc) yaratan, ikisinden çok sayıda erkekler ve kadınlar

⁴⁴ Fatma Karaca, “Emeviler Dönemi Kadının Durumuna Genel Bir Bakış”, (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2010, s. 1.

⁴⁵ Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, C. 1, Nesil Yay., İstanbul 2013, s. 144.

⁴⁶ Dilek Mutlu, “İfade-i İtibar: İslam'da Kadın”, *L'azure Dergisi*, S. 4, 2018, s. 27.

⁴⁷ Kur'an, Nahl, 16/ 58-59.

⁴⁸ Bünyamin Yılmaz, “Tarihi Süreçler İçerisinde Kadın”, *L'azure Dergisi*, S. 4, 2018, s. 46; Gültepe, age., s. 191; Suruç, age., C. 1, s. 173.

⁴⁹ Betül İpşirli Argıt, “Hz. Peygamber ve Kadın”, *L'azure Dergisi*, S. 4, 2018, s. 25.

⁵⁰ Salih Suruç, *Peygamberimizin Hayatı*, C. 2, Nesil Yay., İstanbul 2013, s. 646-647.

⁵¹ Ayşe Sucu, “Cinsiyetçi Bakış Açısından Kadın Dindarlığı ve Toplumsal Sonuçlar”, *Uluslar Arası Multidisiplinler Kadın Kongresi*, İzmir 2009, s. 8.

türetip yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının...”⁵²Rum/21 “Yine sizin için, kendilerine ısınasınız diye kendi nefsinizden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi, bir merhamet oluşturmaları onun kudretinin delillerindendir.”⁵³ Nahl/72“Allah size kendi nefisinden eşler verdi ve eşlerinizden de size oğullar ve torunlar verdi.”⁵⁴

Kuran’da insanın yaratılışı ile ilgili geçen ayet-i kerimlerde nefsinizden eşler yaratık emrindeki nefis kelimesi üzerine ilahiyatçılar ikiye ayrılır. Birinci grup buradaki aynı nefisten eşler cümlesindeki nefis kelimesinin Hz. Havva’nın Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı kanıtı olduğunu savunur. Lakin Kuran’da Kaburga kemiğinden yaratılma hadisesi geçmez. İkinci gruptaki ilahiyatçılara göre Kuran’da geçen nefis ise aynı türden eşler yaratık anlamına geldiğini savunur. Aynı türden yaratıldığı görüşünü savunan ilahiyatçıların fikri daha kabul edilir. Ali İmran Suresi 3/164 “*onlara kendi nefislerinden elçi gönderdik*”.⁵⁵ Eğer buradaki nefis kelimesi insandan alınan bir parçadan insan yaratılması söz konusu olsaydı insanların parçasından gönderilmiş bir peygamberden bahsediliyor olurdu. Bu ayet-i kerime nefis kelimesinin türe karşılık geldiğini kanıtlar niteliktedir. Kadın ve erkek arasında fiziksel ve fizyolojik farklılıklar vardır. Bu durum insanın yaratıcı yanında kul olarak fark yaratmaz. Kadın Kuran’da kul olarak erkek cinsine denk görülür.⁵⁶ Arap toplumu içerisinde kadını hor gören cahiliye dönemi adetleri sonraki dönemde devam etmiştir. Arap toplumuyla karşılaşan toplumlar onların kültürel yapısından etkilenmiş, Arapların Cahiliye döneminden kalma adetler İslam dinin kuralları gibi algılanmıştır.⁵⁷

2.4. Türk Toplumunda Kadının Statüsü ve Dinin Etkileri

Eski Türk toplumunun yaşam tarzı üzerine kabul gören genel görüş göçebe oldukları yönündeydi. Bu görüşün temeli eski Yunan toplumlarına kadar dayanır. Eflâton, Türklerden vahşi aile grupları olarak bahsetmiştir. Avrupa kaynakları Türk toplumunu tanımlarken üretken olmayan, ne bulurlarsa onu tüketen, göçebe, insanlık tarihine bir katkıları olmayan toplum olarak tanımlar. Bugün bu tanımların bir değeri kalmamıştır.⁵⁸

Eski Türkler boylar halinde yarı göçebe olarak geçimin büyük kısmını hayvancılıktan sağlayan bir toplumdur. Türklerin yaşamında demirin işlenmesi ve atın evcilleştirilmesi büyük bir dönüm noktası olmuştur. Devletlerin oluşumu Türkler arasında millileşmeyi başlatmış, Türkler yaşadıkları coğrafyada atları, savaş araçları ve kurdukları süvari birlikleri sayesinde etkin bir topluluk halini almıştı. Türkler, oluşturdukları güçlü hukuk sistemi ve devlet yapısıyla farklı ırkları bir çatı altına toplamayı başarmış, kurduğu düzenle diğer devletlere de örnek teşkil etmişti. Türklerin insanlık tarih açısından önemi ortadadır.⁵⁹

Türk tarihi üzerine araştırma yapan araştırmacıların hemfikir olduğu konulardan biriside bilenen Türk tarihinin Göktürklerden(M.S.552) itibaren başladığı konusudur. Göktürklerden önceki dönem hakkında bilgi ve belgeler az olmak beraber belirsizdir.

⁵²Kur’an, Nisa, 4/1.

⁵³Kur’an, Rum, 30/21.

⁵⁴Kur’an, Nahl, 16/72

⁵⁵Al-i İmran, 3/164.

⁵⁶Caner Taslaman ve Feryal Taslaman, *İslam ve Kadın*, İstanbul Yay., İstanbul 2019, s. 12-18.

⁵⁷İpşirli Argıt, agm., s. 26.

⁵⁸İbrahim Tellioglu, “İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S. 55, 2016, s. 210.

⁵⁹İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yay., İstanbul 2011, s. 32-33.

Yapılan araştırmalar göre Türklerin ataerkil aile yapısına sahipti. Lakin diğer ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda olduğu gibi kadın ikinci planda görülmezdi. Destanlar, antlaşmalar, mitler ve kitabelerden elde edilen bilgiler ışında kadın; ideal eş, anne, hayatın kaynağı, inanç sisteminden başlayıp yaşam tarzını düzenleyen aklın ve bilginin merkezi sayılırdı.⁶⁰ Orhun Kitabelerinde bazı bölümlerin “*Kağan ve Hatunun buyruğu*” ifadesiyle başladığı görülür. Türk toplumunda Kağan ve hatun eşit tutulurdu. Hatunun sözü toplum içinde kağan kadar önem arz ederdi. Türklerde devlet yönetimi sadece kağanın tekelinde değildi. Kanun niteliği taşıyan emirlerde hatunun imzası olmadan uygulamaya girmezdi. Elçi kabulü, itimatname takdimi ve savaş konseylerinde hatun bulunurdu.⁶¹ Batı toplumunda olduğu gibi kadın evlendikten sonra aile meclisinden soyutlanmazdı. Kadın kurmuş olduğu aile meclisinde ve anne-babasının ocağında etkin olarak yer alırdı. Miras konusunda eşler arasında mal ayrılığı rejimine bezer kuralların olduğu bilinir. Kadın kendine ait olan malı istediği gibi kullanma hakkına sahipti. Erkek, kadın kendisini aldatırsa boşama hakkına sahipti. Kadın da aynı durumla karşı karşıya kalması halinde erkeği boşama hakkına sahipti. Kadınların erkekle eşit hakları vardı.⁶² Türklerin kadına bu kadar itibar etmesinin nedeni, Kağan’a Tanrı tarafından verilen “kut”un, asaletin ve bilgeliğin anneden geldiğine inanılırdı. Anne; mutluluğun, huzurun ve bilgeliğin merkezi olarak görülürdü. Bu nedenle annenin “Umay Ana” olarak adlandırıldığı da görülür.⁶³ Genel olarak bakıldığında Eski Türk boy ve topluluklarında kadının aile içerisinde annelik görevinin yanında kahramanlık vasfı da vardı. Türk Kadını, eşinin can yoldaşı, silah arkadaşı, çocukların annesi, eğitimci ve bozkırın zanaatkârlarıydı.

Tapınma, tarih boyunca ve günümüzde de olduğu gibi insanlık âlemi için yeme içme gibi zaruri bir ihtiyaçtı. Türklerin İslamiyet ile tanışması konusuna girmeden önce Türklerin mitolojik ve yazılı eserleri üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bilgilere dönemin inanç sistemi hakkında bilgi verecek olursak; Türkler İslamiyet’e girmeden önce ilginç bir yaşam tarzına sahipti. Bugün ilkel kavimler arasında varlığını sürdüren “Totemciliğin” Türkler arasında mevcut olduğu idea edilir. Buna dayanak olarak Türk toplumunda “Kurt”un ata seçilmesi gösterilir. Türk toplulukları arasında hâkim olan inanç sisteminin Tek Tanrı inancı olduğuna şüphe yoktur. Çünkü Türkler ağaç, kuş vs. gibi şeyleri kendilerine sembol olarak kabul ederdi. Bu semboller kesin olarak Türk toplumunda totemciliğin olduğunun kanıtı sayılamaz. Totemcilik; sadece bir hayvana saygı duymak değil, hukuki ve sosyal yaşamı tamamen kapsardı. Totemcilikte anaerkil aile kuralları geçerliken, Türk toplumunda ataerkil aile kuralları geçerliydi. Mülkiyet anlayışları da farklılık gösterirdi. Totemcilikte mal klan’ın sayılırken, Türklerde özel mülkiyet anlayışı hâkimdi. Buradan totemciliğin Türklerin inanç sistemi olmadığı anlaşılır.⁶⁴

Totemcilik’ten sonra etkisi görülen Şamanizm’dir.⁶⁵ Şamanizm, tarihi süreç içinde Türkleri en uzun vadede etkileyen inanç sistemidir. Şamanizm Türk toplumunun sosyal

⁶⁰ Semra Ayyılmaz ve Cengiz Ayyılmaz, “Eski Türk Kadın Heykellerini Düşündürdükleri”, *Uluslararası Türk Edebiyat Dergisi*, S. 3/4, 2014, s. 3-6.

⁶¹ Nuran Koyuncu ve Tuğba Bayraktar, “Geçmişten Günümüze Türk Hukukunda Kadının Hukuki Statüsü”, *II. International Cogres on Political, Economi ve Social Studies (ICPESS)*, 2017, s. 96.

⁶² ZiyaGökalp, *Türkçülüğün Esasları*, (Haz. Mehmet Kaplan), Milli Eğitim Yay., İstanbul 1976, s. 158. , Koyuncu ve Bayraktar, agm., s. 96., Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1993, s. 107-108.

⁶³ Ayyılmaz ve Ayyılmaz, agm., s. 7.

⁶⁴ Kafesoğlu, age., s. 297.

⁶⁵ Sadettin Gömeç, “Şamanizm ve Türk Dini”, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1998, s. 47.

ve iktisadi hayatı üzerinde etkili olmuştur.⁶⁶ Dönem “Tanrı” ve “Tanrıça”ların dönemi idi. Türklerin en güçlü inandıkları ve güvendikleri “Ana Tanrıça” yani “Umay Ana” idi. Bundan dolayı kadına büyük değer atfı edilirdi. Toplum içerisinde Tanrıça’nın üstünde Ulu Tanrı yani Gök Tanrı’nın varlığına inanılırdı. Türklerde “Tek Tanrı” inancı hâkimdi.⁶⁷

Türklerin İslamiyet ile tanışmaları Arap toplumlarıyla etkileşimi sonucu olmuştur. Tarihte Arap ve Türk toplumunun münasebetleri erken dönemlere kadar dayanır.⁶⁸ Lakin bu münasebetler Emevilerin koyu milliyetçi politikaları nedeniyle uzun sürmemiştir. Arap ve Türk toplumu arasında ciddi olarak münasebetler askeri faaliyetler sonucu başladı. Araplar, 751 Talas Savaşı’nda Çinlilere karşı Türklerin yanında yer aldı. Talas Savaş sonucunda Çin bertaraf edilirken, savaş Türk ve Arap toplumunu birbirine kaynaştırdı. Türklerin İslam dinini ile Tek Tanrı inancı arasında benzerliği fark etmesi, Türklerin İslamiyet’i kabul etmesine neden oldu. Bu dönemde Türkler arasında İslamiyet hızla yayılmaya başladı.⁶⁹

İslamiyet’in kabulünden sonraki dönemlerde Türk kadınının mevki tartışılma konusu oldu.⁷⁰ Bazı grupların iddia etmiş olduğu gibi İslam dini Türk kadınına öteleyip toplumdan soyutlamamıştır. Selçuk Devleti’nde Tuğrul Bey’in eşi Altun-can, Melikşah’ın eşi Terken Hatun ve Mehmet Tapar’ın eşi Gevher’in kendilerine ait toprakları, divan teşkilatı ve askerleri vardı.⁷¹ Osmanlı Devleti’nde ise kuruluş yıllarında kadınlar aktif bir hayata sahipti. İslamiyet’in kabulünden sonra ilk Müslüman Türk Devletleri’nde ve Osmanlı Devleti’nde kadının toplum içinde siyasi, sosyal ve iktisadi konuda söz sahibi olduğunu görülür.⁷² Türk kadınının eski değer ve öneminde 15. yüzyıla kadar şiddetli bir değişiklik hissedilmemişti. Lakin Osmanlı Devleti’nde farklı kültürlerinde etkisiyle harem yaşantısının benimsenmesiyle kadın geri planda kaldı.⁷³

Sonuç olarak, gerek Arap toplumundaki gerekse Batı toplumundaki kadının hayatıyla Türk toplumundaki kadının hayatı kıyaslanamaz. Çünkü Türk toplumu kendiyi aynı çağda hüküm süren diğer toplumlara göre her zaman medeni bir toplumdu. Cahiliye Dönemi Arap toplumunda ve 18. yüzyıl öncesi Batı toplumunda kadın ikinci sınıf insan muamelesi görmüş ve hatta Ortaçağ Batı toplumunda kadının insan olup olmadığı dahi sorgulanmıştı. Lakin İslamiyet Öncesi Türk toplumunda kadın günümüz medeniyetlerin ulaşmayı amaçladığı bir mevkie sahipti. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle Türk kadınının konumunda büyük değişimler yaşanmadı. İslamiyet’in kabulüyle Türk kadınının konumunda büyük değişimler olduğunu iddia edenler Cahiliye Dönemi kadın algısıyla İslam dinindeki kadın algısını karıştırmaktadır. Cahiliye Dönemindeki kadın algısıyla İslam dinindeki kadın algısı bir tutulamaz. Selçuklu Devleti ve Osmanlı Devleti’nin kuruluş yıllarında Türk kadının hayatında değişimlerin yaşanmaya başladığı doğrudur. Lakin yaşanan bu değişimlerin sebebi farklı kültür ve inançlardı.

Osmanlı Devleti’nde Türk kadınının sosyal hayattan soyutlanması kuruluş yıllarının sonuna doğru başladı. Osmanlı toplumunda farklı kültürlerin etkisiyle

⁶⁶ Aybars Pamir, “Türklerin Geleneksel Dini Şamanizm’in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukukuna Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 52, S. 4, 2013, s. 183.

⁶⁷ Göksel, age., s. 105.

⁶⁸ Nesimi Yazıcı, *İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2013, s. 12.

⁶⁹ Tayfur Kozan, “Prof. Dr. Osman Turan’a Göre Din ve Türk Cihan Hâkimiyeti”, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, İstanbul 2006, s. 64-67.

⁷⁰ Sevinç, age., s. 35.

⁷¹ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Tarihi*, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul 1969, s. 240.

⁷² Osman Turan, *Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Ötüken Yay. İstanbul 2003, s. 127.

⁷³ Sucu, age., s. 26.

mahrem bir varlık olarak kabul edilen kadın, zamanla sosyal hayattan soyutlandı. 18. yüzyıl Batı'nın üstün olduğu bir dönemdi. Bu nedenle Doğu toplumlarının gelişmişlik seviyeleri Batı'ya göre belirlenirdi. 18. yüzyılın tartışılan konularından birside Osmanlı toplumda kadının konumuydu. Her konuda olduğu gibi kadının toplum ve aile içindeki konumu dahi Batı ile kıyaslanmaktaydı. Tanzimat Fermanı'ndan sonra Batılı kültürde eğitim almış Osmanlı aydınları Osmanlı toplumda kadının konumunu, aile hayatını, eğitim hayatını, iş hayatını ve sosyal hayatını basına taşıdı.

3.TANZİMAT DÖNEMİ VE SONRASINDA OSMANLI TOPLUMUNDA KADIN

3.1. Tanzimat Döneminde Osmanlı Kadını

Osmanlı Devleti daha öncede belirtildiği gibi geçmiş dönemlerde uzun yıllar elde etmiş olduğu zaferlerin etkisiyle, Batı medeniyetinde yapılan yenilik çalışmalarına uzak kalmıştı. 18. yüzyılın sonlarına doğru devlet sisteminde görülen aksaklıklar nedeniyle yeni düzene ayak uydurmak ve eski gücüne kavuşmak isteyen Osmanlı Devleti Batı'ya yöneldi.⁷⁴ Osmanlı Devleti'nde Batı tarzı yenilik çalışmaları etkin, sistemli ve programlı bir şekilde III. Selim döneminde başladı. III. Selim devlette bozulan nizamı düzeltmek ve eski gücüne kavuşturmak için Nizam-ı Cedit adını verdiği ıslahat çalışmalarını başlattı. Batı karşısında askeri olarak alınan bazı yenilgiler Osmanlı Devlet yöneticilerini bir takım ıslahatlar yapmaya zorladı. Bu dönem tüm dünyada Batı ülkelerinin yayılmacılığın arttığı ve bunun karşısında da eski geleneksel imparatorlukların gerilediği bir dönemdi. Osmanlı yöneticileri bunu erken fark ettiler ve ıslahat hareketlerine başladılar. İlk ıslahatlar ordu da başlatıldı. III. Selim, Batı tarzında askeri sisteme göre düzenlenmiş olan Nizam-ı Cedit ordusunu kurdu. Ordu için İrad-ı Cedit isimli bir de hazine kuruldu. Orduda resmi uniformalar ile tek tip düzen sağlanmak istendi. Bu tarihe kadar Batı'ya kalıcı elçi göndermeyen Osmanlı Devleti III. Selim döneminde Batı ülkelerinde daimi elçilikler açtı.⁷⁵

II. Mahmut döneminde III. Selim döneminde başlanan ve yarım kalan düzeltmelere ve iyileştirmelere devam edildi. II. Mahmut döneminde yaşanan gelişmeler Osmanlı Devleti'nin yeni bir döneme girdiğini gösterdi. Bu dönemde Yeniçeri Ocağı kaldırıldı. Böylece ıslahat hareketlerinin önündeki en büyük engel kaldırıldı. Bu durum orduda da istenen değişiklikleri ve düzenlemeleri yapmanın da önünü açtı. II. Mahmut askeri alanda yaptığı yenilik çalışmalarıyla modern bir ordu olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusunu kurdu. Kamu alanının güvenliği için idari ve hukuki alanda yenilikler yaptı. Eğitim alanında birçok yenilik çalışmalarıyla birlikte yurt dışına ilk kez öğrenci bu dönemde gönderildi. II. Mahmut döneminde yapılan yenilik çalışmalarıyla ilgili diğer dönemlere kıyasla daha radikal adımlar atıldığı görülmektedir.⁷⁶

Sultan Abdülmecit Osmanlı Devleti'nin genç yaşta tahta geçen padişahlarından birisiydi. Sultan Abdülmecit döneminde yaşanan siyasi gelişmelerin sonucu ve diğer birçok âmillerin etkisiyle Tanzimat Fermanı ve Islahat Fermanı ilan edilmişti.⁷⁷

Tanzimat ve Islahat Fermanı'nda Osmanlı kadınının yaşamını düzenlemeye yönelik maddeler barındırmasa da dönem içerisinde yapılan yenilik hareketleri Osmanlı kadınının yaşamı üzerinde etkili olmuştu. Kadınlar sosyal hayattaki mevkileri sorgulanmaya başladı.⁷⁸ Tanzimat öncesinde kadınların eğitime ihtiyaç duyulmaması nedeniyle önemsenmezdi. Kadınların eğitimi konusunda yeni adımlar bu dönemde atıldı. Tanzimat öncesinde zengin ailelerin kızları evde dersler alırdı. Dönemin eğitimi Sıbyan ve Enderun mekteplerinden ibaretti. 1869 yayınlanan Maarif-i Umûmiye

⁷⁴ Ahmet Özkiraz ve M. Nazan Arslanel, "İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak", *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, C. 3, S.1, 2010, s. 1.

⁷⁵ Enver Ziya Karal, *III.Selim'inHatt-ı Hümayunları*, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara, 1942, s. 14.

⁷⁶ Aksoy, age., s. 11; İlyas Sönmez, *II. Mahmut Dönemi İç Gelişmeler ve Yenileşme Hareketleri (1808-1809)*,(Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aksaray 2009, s. 34.

⁷⁷ Kemal H. Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul 2010, s. 89.

⁷⁸ Berna Yürüt, "Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 2017, s. 373-381.

Nizamnamesi ile Rüştîyelerin artırılması ve öğretmen okulunun açılması kararı alındı. Sıbyan Mektepleri zorunlu hale getirildi.⁷⁹ Osmanlı kadını hayatında yaşanan bu değişiklikler neticesinde hak arama ve çeşitli dallarda var olma mücadelesi vermeye başlamıştı. Tanzimat ilanı ile birlikte miras hakkı, giyim-kuşam, evlilik, köleliğin kaldırılması başta olmak üzere kadınları ilgilendiren birçok konu gündeme taşındı.⁸⁰

Miras konusunda Osmanlı toplumunda kadınlar miraslarını istedikleri gibi kullanma hakkına sahipti. Osmanlı Devleti bütün mecralarında İslam hukukuna göre yönetilen bir devleti lakin Miri arazilerin miras kalması konusunda bölünüp veriminin düşmemesi için örfi hukuk uygulanırdı. Örfi hukuk kurallarına bağlı olarak Miri araziler uzun yıllar erkek evlatta geçmişti. Kız çocuklar kendilerine miras kalan diğer mülkler ise istediği gibi alır, satar ve hibe edebilirdi. Miri araziler 1567 yılında yapılan düzenleme sonucu tapu bedeli karşılığı kız çocuğuna da verilmeye başlandı. 1846'da yapılan düzenlemeyle çocuklar arasında kız ve erkek ayırt edilmeksizin baba malını sahip olma hakkı tanınmıştı. 1858 Arazi Kanunnamesiyle kız çocuklarda miri arzi-i ücretsiz ve eşit kullanma hakkını elde etti. Bu ekonomik haklar sonucu kadının iktisadi hayata etkinleştiği görülür. Köylü kadın bağında bahçesinde etkin bir yaşama sahipti. Bu durum özellikle şehirli kadın için geçerli olmuştu.⁸¹

Kölelik Osmanlı Devleti'nde sosyal alanda ihtiyacı karşılayan bir mecraydı. Osmanlı sarayında cariyelikten sultanlığa yükselen birçok cariyeye vardı. Tanzimat'ın ilk yıllarında gazetelerde köle alım satımı için ilanların verildiği görülür. Avrupalıların tepkisini almak istemeyen Osmanlı Devleti esir ticaretini kaldırma yoluna gitmişti. Bu durum biraz kâğıt üzerinde geçerli kalmış, cariyelik kurumu Cumhuriyet dönemine kadar devam etmişti. Lakin cariyeliğin kâğıt üzerinde kaldırılması dahi kadınların hayatında küçük de olsa bir etkisinin olduğu söylenebilir. Eşitlik harekâtını hızlandırıp, para ile yapılan çok evliliklerin önüne geçildi.⁸² Evlilik konusunda aile yapısını güvence altına almak ve Batılı tarza ayak uydurmak için düzeltme yoluna gidildi.⁸³ II. Meşrutiyet'in ilanından önce kadınlığın durumunda ilerleme yok demek güneşi inkâr etmeye benzer. Asırlar öncesine göre büyük adımlar atılmıştı. Lakin kadınlar üzerinde baskıların devam ettiği aşikârdır.

Bu başlıkta Tanzimat öncesi ve sonrası Osmanlı kadının toplum içerisindeki durumunu değerlendirdik. Genel bir yorum yapacak olursak; Osmanlı Devleti İslam hukuku kurallarına göre yönetilen bir devlettir. Osmanlı toplumunda kadının ehliyet hakkı kendini yönetme hakkı vardı. Kendine ait olan malı istediği gibi kullanabilirdi. Çocuklar üzerinde söz sahibi ve aile yönetiminde etkin rol oynardı. Osmanlı kadının ya da özele girilerek şehirli Osmanlı kadının sorunu sosyal hayattan uzak kalmaktı. 18. yüzyılın Batı'ya göre şekillenmesi nedeniyle kadınlar üzerine de yenilik çalışmaları başladı. Yenilikler sonucunda Osmanlı kadını kendi mevkilerini sorgulayıp haklarını aramaya ve sosyal hayata var olma mücadelesini vermeye başladı.

⁷⁹ Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesi Türk*, s. 4.

⁸⁰ Koyuncu ve Bayraktar, agm., s. 98.

⁸¹ Figen Aydıngör, "Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın yaşamında Modernleşme", (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir 2006, s. 20-21.

⁸² Ercüment Kuran, *Türkiye'de Kadın Haklarının Gelişimi*, Milli Kültür Yay., 1977, s. 30.

⁸³ Aydıngör, agt., s. 26.

3.2. II. Meşrutiyet Döneminde Osmanlı Kadını

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde birçok yeni cemiyet ve grup ortaya çıktı. “Yeni Osmanlılarda” bu siyasi gruplardan birisiydi. Yeni Osmanlılar adıyla kurulan siyasi grup Avrupalılar tarafından Jön Türk şeklinde adlandırılırdı. Cemiyet 1867 yılından sonra Osmanlı Devleti'nin sınırları içinde de “Jön Türkler” adıyla anılmaya başlandı.⁸⁴

1876'da Abdülaziz tahtan indirilip yerine V. Murat geçirildi. V. Murat'ın iktidarı boyunca kısa sürelide olsa Osmanlı Devleti'nde özgürlük ortamı vuku buldu. Bu dönemde sürgün edilen kişiler İstanbul'a dönmüş, basın üzerindeki baskı azalmıştı. 1876'da V. Murat'ın sağlık sorunları gerekçe gösterilip Abdülhamit'in tahta geçmesi konusu gündeme getirildi. II. Abdülhamit cemiyet üyelerine tahta geçmesi halinde anayasanın ilanı için çalışma da bulunacağına söz vermişti. Yeni Osmanlılar Cemiyetinin desteğini de alan II. Abdülhamit'i 1876 Osmanlı Devleti'nin otuz dördüncü padişahı olarak tahta intikal etti. II. Abdülhamit tahta geçmesinin akabinde Kanunu Esasi'yi ilan etti. Yeni Osmanlıların en büyük hayali olan Meşrutiyet ilan edilmişti.⁸⁵

II. Abdülhamit Osmanlı- Rus savaşının ağır şartlarını ve tebaanın meşruti yönetim anlayışına hazır olmadığı ileri sürerek 1876 anayasasının 36. ve 113. maddesinden aldığı destekle meclisi kapatıp anayasayı askıya almış ve Meşrutiyet yönetimi uzun sürmemişti.⁸⁶ Böylece Osmanlı Devleti yönetiminde padişahın mutlak otoritesinin sahibi olduğu otuz yıl sürecek olan bir döneme girdi.

II. Meşrutiyet'in ilanına sebep olan olaylara bakılacak olunursa; basın çalışmalarının artması, halkın bilgilenmesi, kurumlar içerisinde yayılan hafiyeler nedeniyle güven ortamının yok olması, eğitim seviyesinin yükselmesi, devlet bütçesinde israfın artması başlıca nedenlerdi.⁸⁷ Bu nedenlerin yanı sıra siyasi, sosyal ve ekonomik birçok neden vardı. Batı dünyası milliyetçilik akımının etkisiyle çalkantılı bir dönem yaşarken birçok farklı etnik kökenden insanı barından Osmanlı Devleti'nin içinde sorun çıkarmak en kolay olundu. Milliyetçilik fikri Batılı devletler tarafından Osmanlı toprakları üzerinde yayıldı. Batılı Devletlerin amaçları devletin ekonomisini borçlarla çökertmek, isyana elverişli bölgelerde ıslahat yapılması konusunda Osmanlı Devleti'ne baskı yaparak bölge halkını kışkırtmaktı. Yayılmacı politikalar izleyen Batılı devletler, Osmanlı topraklarında isyan eden gruplara destek vererek onların bağımsızlıklarını kazanmalarına neden oldu.⁸⁸ Makedonya'daki Türk varlığının tehlikede olması, Reval görüşmeleri sonrası Osmanlı'nın sonunun geldiği yönündeki iddialar, İttihat ve Terakki yöneticileri ile genç subayları harekete geçirdi. Bütün bu olayların sorumlusu olarak II. Abdülhamit gösterildi. İttihat ve Terakki'ye göre tek çözüm yolu rejimin son bulması ve Meşrutiyet'in yeniden ilan edilmesiydi.⁸⁹ Siyasi otorite için en büyük tehdidi II. Abdülhamit'in Batılı tarzda düzenlemiş olduğu okullarda yetişmiş gençler teşkil ediyordu. Bu gençlerin Meşrutiyet kavramını bu okullarda öğrendikleri yadsınamaz bir gerçektir.⁹⁰ 1876-1908 siyasi, sosyal ve toplumsal değişim ve dönüşümün yaşandığı

⁸⁴ Aksoy, age., s. 12-16.

⁸⁵ Sina Akşin, *Türkiye Tarihi (Osmanlı Devleti 1600-1908)*, C. 3, Cem Yay., Ankara 1988, s. 151-154.

⁸⁶ Songül Keçeci Kurt, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı”, *Belleken Dergisi*, C. 79, S. 286, 2015, s. 1073.

⁸⁷ Eyüb Baş, “Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi'nin II. Meşrutiyet'i Hazırlayan Sebepleri Tahlili”, *İlahiyat Araştırma Dergisi*, S. 1, 2004, s. 2.

⁸⁸ İhsan Burak Birecikli, “Yüzüncü Yılında İkinci Meşrutiyet'in İlanı Üzerine Bir İnceleme”, *Gazi Akademik Bir Bakış Dergisi*, C. 2, S. 3, 2008, s. 213.

⁸⁹ Aksoy, age., s. 20.

⁹⁰ Orhan Doğan, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi*, Not Yay., Kayseri 2008, s. 37.

yıllardı.⁹¹ 23 Temmuz 1908 Manastır'dan Harbiye Nezaretine gönderilen telgraf ile Meşrutiyet yeniden ilan edildi. Manastır'da bütün işler ele alındı. Asker, ulema, papaz ve sivil görevliler çağrılarak Meşrutiyet'in ilanı duyuruldu. Ermeni, Rum, Türk halkı Meşrutiyet'in ilanını sokaklarda kol kola kutladı.⁹² II. Abdülhamit sivil bir savaşa karşı olduğunu belirterek “*Kanunu Esasi’yi ben tesis ettim. Meclis-i Mebusan’ın ikinci dönem toplantılarını biraz durdurmak arz etti. Halkım istiyorsa yürürlüğe girmesi arz eder*” dedi. Bir gün önce gazetede değil sohbet esnasında konuşulması yasak olan Meşrutiyet kavramını 24 Temmuz 1908 sabahı halk gazetede görünce çok şaşırdı.⁹³ Osmanlı basını en özgür dönemini yaşamaya başlamış basının dili tamamen değişmişti. Basında vatan, hürriyet, millet, adalet, Meclisi Mebusan, parlamento vb. kavramlar kullanılmaya başlanmıştı. Basının bu özgürlük naraları çok da uzun sürmedi. Basının özgürlüğüne ilk darbe 31 Mart Olaylarıyla gelmişti. Bazı basın organlarının binaları yağma ve tahribata uğramıştı.⁹⁴

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İttihat ve Terakki grubu halka kendilerini tanıtmak için basın yolunu kullandı. Bazı dergi ve gazeteler bu görüşe hizmet etti.⁹⁵ II. Meşrutiyet'in Yakın Dönem Türk Tarihi açısından büyük önem arz eder. Lakin Osmanlı Devleti için iç isyanların, savaşların, toprak kayıplarının ve ekonomik sorunların yaşandığı zor günlerdi. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilanı, Girit'in Yunanistan'a katılması, Avusturya-Macaristan İmparatorluğunun Bosna-Hersek'i ilticası, Trablusgarp Savaşı ve neticesinde On iki Ada ve Libya'nın elden çıkması ve Balkan savaşları Osmanlı Devlet'ini uğraştıran başlıca olaylardı. II. Meşrutiyet sonrası yaşanan bayram havası yerini siyasi sorunlara bıraktı. 13 Nisan 1909 tarihinde, 31 Mart Vakasıyla II. Abdülhamit indirip yerine V. Mehmet Reşat geçirilmişti. Padişahın istikrarlı mücadele gösterememesi nedeniyle⁹⁶ 23 Ocak 1913'te gerçekleştirilen Bâb-ı Âli baskını sonrası İttihat ve Terakki iktidarı tamamen ele geçirdi. Osmanlı Devleti I. Dünya savaşına İttihat ve Terakki yönetiminde katıldı.⁹⁷

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Ahmet Hikmet Bey, Hanımlara Konferans isimli makalesinde, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra Osmanlı kadınının durumunu “*Osmanlı kadını otuz, kırk, elli değil yüz yıllardır devam eden bir esareten kuruldu. Özgürlüğüne kavuştu.*” şeklinde kendi bakış açısına göre özetlemişti.⁹⁸ Osmanlı Devleti'nde kadın konusu Tanzimat Fermanı ile konuşulmaya başlanmıştı. İleri gelen ailelerin kadınları piyano dersleri alıyor, çocuklarına yabancı bakıcılar tutuyor, yabancı dil öğreniyor ve mobilyalı evlerde yaşıyordu. II. Abdülhamit bu durumdan endişelendirdiği için Osmanlı kadınına giyim kuşam ve aile hayatının yapısını bozacak faaliyetlerden kaçınmaları gerektiği konusunda çocuklara yabancı bakıcı tutmayın, giyim kuşamda Avrupa'ya çıktığınızda dahi peçenizi giyinin gibi uyarılarda bulunmuştu. II. Meşrutiyet her konuda olduğu gibi kadınların yaşamına da özgürlük getirdi. Kadınların bu tarihten itibaren gazete ve dergilere yazılar kaleme aldıkları, cemiyetleşme çalışmaları, tören ve gösterilere katıldıkları gözlemlenir. Bu dönemde

⁹¹ Şefika Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*, Ötüken Yay., İstanbul 2011, s. 95.

⁹² Ahmet Eyicil, *Doktor Nâzım Bey*, Gün Yay., Ankara 2004, s. 109; Faroz Ahmed, *İttihat ve Terakki*, Kaynak Yay., İstanbul 2007, s. 22-23.

⁹³ Aksoy, age., s. 19-20.

⁹⁴ İsmail H. Danişmend, *31 Mart Vakası*, İstanbul Kitapevi, İstanbul 1961, s. 12-24.

⁹⁵ Zekeriyâ Kurşun, “II. Meşrutiyet'in İlk Beyannamesi “Üçüncü Orduya Selamlar”, *100 Yılında Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Sempozyumu*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul 2009, s. 15.

⁹⁶ Kurnaz, *Yenileşme Sürecinde Türk...*, s. 95-96.

⁹⁷ Nevzat Artuç, *Suriye, Filistin ve Batı Arabistan Eski Eserleri*, Anı Yay., Ankara 2012, s. 2.

⁹⁸ Ahmet Hikmet Bey, “Hanımlara Konferans”, *Mehasin*, Kanunu Evvel 1324, S. 4 s. 219-224.

kadınları konu alan makaleler kadınlara nasıl bir yol izlemesi gerektiği konusunda yol gösterir nitelikteydi.⁹⁹

3.2.1. II. Meşrutiyet'in İlanından Sonra Osmanlı Toplumunda Kadın

II. Meşrutiyet dönemi siyasi, ekonomik, askeri ve sosyal alanda farklı renklerin yaşandığı renkli bir dönemdi. Her konuda olduğu gibi kadınlar konusunda da özgürlük ortamı vuku bulmuştu. Kadını konu alan birçok dergi ve gazete yayın hayatına başladı. “Demet” dergisi ilmi ve siyasi konular, “Mehasin” dergisi kadının eğitimi ve meslek edinmesi, “Kadınlar Dünyası” kadın hakları ve eğitimi, “Hanımlar Âlemi” dergisinde kadın hakları üzerine yazılar kaleme alındı. Batı kadını örnek gösterildi.¹⁰⁰

19.yüzyılda dünya genelinde yaşanan değişim ve dönüşümden Osmanlı toplumu da etkilendi. Toplum içerisinde yaşanan değişim kadınların yaşamı üzerinde etkili olmuştu. 18. ve 19. yüzyılda yaşanan değişimler neticesinde kadınların tarihi kimliği değişime uğradı. Bu değişimde basın etkin olarak kullanıldı. Osmanlı kadını Batılı hem cinslerinin haklarını elde etmek için vermiş olduğu mücadeleyi bu mecralardan takip etti. Kaleme alınan yazılarda arzulanan Osmanlı kadını profili çizildi.¹⁰¹ II. Meşrutiyet'in ilanı ile kadınlar sosyal hayatındaki yerini sorgulamaya başladı. Tanzimat ile birlikte dönemin aydınları ve dönemin ileri gelen ailelerin kadınları, Osmanlı toplumundaki kadınlar konusundaki değişim ve dönüşümü başlatan gruptur.¹⁰² II. Meşrutiyet'in ilanına kadar Osmanlı kadını örfi ve şer-i çatışmaların gölgesinde kaderini tayin etmeye çalmıştı. Osmanlı Devleti İslam hukukuna bağlı olması nedeniyle kadınların durumu Batı kadınının durumu kadar kötü olmasa da diğer toplumların kültürel etkisi neticesinde kadın ikincil konumda yer alırdı. Bu tarihi süreçten sonra kadınların kamusal alanda varlıkları yavaş yavaş kabul görüldü.¹⁰³

Dönemin en tartışmalı konularından birisi de eğitim konusuydu. Kadınların eğitimi üzerine önemli adımlar atıldı. Dönemin aydınlarından Tevfik Fikret, Namık Kemal, Halide Edip Adıvar eserlerinde kadının eğitimi konusunu önemle çalışmalarında yer vermişti. Görüşleri ise eğitimin cins fark etmeksizin herkesin hakkı olduğu yönündeydi.¹⁰⁴

Osmanlı kadını aile içerisinde eşlik ve annelik statüsü nedeniyle Batı kadınına göre iyi konumdaydı. Osmanlı kadını II. Meşrutiyet'in ilanı ile aile içerisindeki aktif hayatını sosyal hayata taşımanın mücadelesini vermeye başladı. Bu dönemde yaşanan özgürlük ortamında yerini edinen Osmanlı kadını Balkan savaşları ve I. Dünya savaşında çok sayıda erkek nüfustan boşalan yere atanarak iş hayatına atıldı. Tanzimat'ın ilanın itibaren II. Meşrutiyet'in ilanına kadar geçen süreçte tam anlamıyla olmasa da Osmanlı kadını eski Türk tarihindeki değerini kazandığı söylenebilir.¹⁰⁵ Kadınlar Tanzimat ile başlayan mücadelesinin meyvelerini II. Meşrutiyet sonrası

⁹⁹Sina Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Gerçek Yay., İstanbul 1980, s. 93-94.

¹⁰⁰Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlanmalarda Türk Kadını (1908-1960)*, AKDİTYK., Ankara 1988, s. 10-13.

¹⁰¹Hanife Güz, “Kadın Kimliğinin Medyada Öteki Üzerinden Yeniden İnşası ve Yeni Formu: Yeşil Moda ve Yeşil Defileler”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S. 20, 2013, s. 32.

¹⁰²Şenel, agm., s. 8-10.

¹⁰³Elif Loğoğlu, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Kadın Hareketi”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S. 20, 2013, s. 51.

¹⁰⁴Kurtuluş Sığircıkoğlu, “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını”, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programı*, İstanbul 2015, s. 9.

¹⁰⁵Sevda Yaşar Coşkun, “Türkiye’de ve Dünya’da Kadının İnsan Hakları”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S. 20, 2013, s. 81.

almaya başlamıştı. Bu dönemde sanayi sektörü, Posta ve maliye alanında aktif olarak çalıştılar. Kadınlarının haklarını korumak ve güvenliklerini sağlamak adına Kadınları Çalıştırma Cemiyeti kuruldu. Kurulan dernek ve cemiyetler yardımıyla kadınların hakları korunup sosyal hayata varlıkları korunmaya çalışıldı.¹⁰⁶

II. Meşrutiyet Dönemin kadınlar üzerinde daha radikal çalışmalar yapıldı. Dönemin başta gelen politika çalışmalarından birisi de kadının mevkisinin değişikliği konusuydu. İttihat ve Terakki yönetimi bu konuda kadınların en büyük destekçilerinden oldu. Bu dönemde Osmanlı kadının kalıplaşmış düşünce yapısı olan padişaha hizmet kocasına hürmet anlayışı vatana millete hizmet olarak değişmişti. Kadınları sosyal hayata etkin hale getiren en önem faktör dernek ve basın çalışmalarıydı. Kadınlar basın sayesinde bireyselliği öğrenip derneklerde ise eleştiren, sorgulayan ve düşen bireyler haline geldi. Dernek kadınları aktif iş hayatına atılımı sağlarken yine güvenliği dernek tarafından sağlandı.¹⁰⁷ Osmanlı kadını değişim ve dönüşüm sürecini örfi kurallar çerçevesinde İslam hukukuna bağlı ataerkil aile yapısını bozmadan devam ettirmeye çalıştı. II. Meşrutiyet döneminde hâkim olan zıt tabanlı görüşlerin ortak fikre sahip olduğu tek konu annelik göreviydi. Bütün bu görüşlere göre Osmanlı kadını her şeyden önce bir anneydi. Osmanlı kadınından geleneksel yapıya bağlı kalmak şartıyla kendilerine modern yaşamda bir yer seçmesi istenmekteydi.

¹⁰⁶ Latife Kırbaçoğlu Kılıç, “Başlangıçtan Günümüze Türklerde Kadın ve Kadın Eğitimi”, *Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi*, S. 20, 2013, s. 135.

¹⁰⁷ Ümit Akagündüz, “II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Harekâtı ve Şukufe Nihal’in Bugünün Genç Kadınına Yazısı”, *Feminist Eleştiriler Dergisi*, S. 1, 2016, s. 111-112.

4. OSMANLI TOPLUMUNDA KADININ BASINLA TANIŞMASI

4.1. Osmanlı Devleti'nde Matbaa

Basım tekniğinin kullanımı oldukça eski bir tarihe sahipti. İlk basım çalışmalarının günümüzden yaklaşık 2.800 yıl önce Sümerler ve Mezopotamya halkı tarafından başlatıldığı düşünülmektedir. Modern matbaa tekniğine yakın çalışmalar ise 8. yüzyılda itibaren Uzakdoğu toplumlarında görülmeye başlanmıştır. Çinliler 11. yüzyılda tek tek hazırladıkları harfler ile basma tekniği kullanarak matbaanın gelişmesine büyük katkı sağlamıştı. Uygurlarda 9.yüzyıldan itibaren Çin'den öğrenip geliştirdi tekniklerle basım çalışmaları yapmıştı. Lakin günümüzdeki matbaacılığın temeli 15. yüzyılda J. Gutenberg tarafından atılmıştır. Matbaanın Almanya'dan sonra İtalya, İsviçre, Fransa başta olmak üzere bütün Avrupa ülkelerine hızla yayıldığı görülür.¹⁰⁸

Osmanlı Devleti'nde matbaa; İspanya'da Yahudi aleyhtarlığının artışı nedeniyle Osmanlı topraklarına göç eden Yahudiler tarafından kuruldu. Yahudiler İstanbul başta olmak üzere Halep, Selanik, Edirne ve İzmir gibi önemli Osmanlı şehirlerinde matbaalar açıp, Yunanca, İbranice ve Latince birçok eser bastı. Yahudileri Ermeni ve Rum topluluğu takip etti. Osmanlı Devleti'nde azınlıkların kurduğu matbaalarda Arapça-Türkçe eserlerin basımı yasaktı. Lakin Osmanlı Devleti bu dönemde Arapça ve Türkçe matbaada basılmış kitapların kaçak yollarla ülkeye girmesini engelleyememiş, Avrupa'dan çoğunluğunu tıp, geometri, coğrafya kitapların oluşturduğu birçok kitap gizlice getirtilmişti. 17. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'nin sınırları içerisinde matbaada basılmış Kur'an-ı Kerim'in ilk örnekleri görülmeye başlansa da bu dönemde matbaa basımı Arapça-Türkçe kitapları serbestçe okumak ve dağıtmak mümkün değildi. Osmanlı Devleti'nde Türkçe eserlerin basım çalışmalarına 1728 tarihinden itibaren başlandığı söylenilebilir.¹⁰⁹

İlk Türkçe matbaa Lale Devrinde kuruldu(1718- 1730). Osmanlı Devleti Lale Devri'nden itibaren toplum yapısının değiştiğini ve yaşadığı toprak kayıpların arkasında toplumsal bir sıkıntının olduğunu fark etmişti. Bu dönemden itibaren Batı dünyasında neler olduğunu merak etmeye başlayan Osmanlı Devleti Batı toplumu hakkında bilgi edinmek için Batı'ya elçiler gönderdi. 18. yüzyılda Batı'ya gönderilen elçilerinde etkisiyle olsa gerek Osmanlı Devleti giyim, kuşam, yaşam tarzı ve teknik bilgiler konusunda Avrupa devletlerini örnek almaya başlamıştı.¹¹⁰

Osmanlı Devleti'nde ilk Türkçe matbaa İbrahim Müteferrika'nın çalışmaları sonucu kuruldu.¹¹¹ 18. yüzyılın ilk çeyreğinde İbrahim Müteferrika basım yöntemiyle kitap çoğaltmasının gereğini ve önemi anlatmak için "Vesilet-üt-tibâa" adlı bir risale yazdı. İbrahim Müteferrika risalesinde; Sözlük, tarih, coğrafya, devlet işleri vb. diğer kitapların doğru, okunaklı ve hızlı bir şekilde çoğaltılmasının okuyucunun anlama oranını artıracak gibi aynı zamanda aydın kesim ve taşradaki halk kesimine ucuza kitaba ulaşma olanağı sağlanacağını anlatarak basım yönteminin öneminden söz etmişti. İbrahim Müteferrika hazırladığı risaleyi dönemin Sadrazamı Damat İbrahim Paşa'ya

¹⁰⁸ Ayhan Ceyhan, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876)", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 1, 2006, s. 139-142; Ali Arslan, " Türkiye'de Rum Basımı", *Yakın Araştırmaları Dergisi Dönem Türkiyat*, S. 3, 2013, s. 49.

¹⁰⁹ Ceyhan, agm., s. 139-142.

¹¹⁰ N. Serpil Altuntek, "İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 1993, s. 193-195.

¹¹¹ Niyazi Berkes, " İlk Türk Matbaasının Kurucusunun Dini ve Fikri Kimliği", *Belleten*, C. 26, S. 104, 1962, s. 723

sunmuş, matbaanın kurulması konusunda izin istemişti.¹¹² Şeyhülislamın fetvası ve III. Ahmet'in fermanı ile matbaanın açılmasına izin verilmişti.¹¹³ Matbaanın kurulmasına ilk tepki hattatlardan gelmişti. Bu tepkinin dini olduğu yönündeki idealar kesin olmamakla birlikte genel görüş asıl nedenin el ile kitap yazan esnaf kesiminin iş kayıp etme korkusundan kaynaklandığı yönündedir. Bu dönemde büyük tesir yaratacak bir olay vuku bulmamıştı. Matbaada tefsir, fıkıh, hadis ve kelim gibi kitapların basımının yasağı haberini alan hattatların tepkisi son bulmuştur. Osmanlı Devleti'nde matbaa da dini kitapların basımı 1803 yılına kadar devam etmişti.¹¹⁴

İbrahim Müteferrika matbaayı açma çalışmalarında yalnız değildi. Fransız Osmanlı ilişkilerini düzenlemek ve Batılı yenilikleri gözlemlemek için Fransa'ya gönderilen Yirmi sekizinci Mehmet Çelebi'nin oğlu Sait Efendi'de İbrahim Müteferrika'nın yanındaydı. Mehmet Çelebi'de Batı'da bulunan ilim, teknik, askeri okullar, hastaneler, hayvanat bahçeleri, opera salonları gibi eğlence mekânlarını anlattığı "Sefaretname" adlı eserinde basım konusuna yer vermiş ve matbaa tekniğinin Osmanlı diline uygulanmasının önemini vurgulamıştı. İbrahim Müteferrika için babasıyla birlikte Batılı yenilikleri yakından takip eden Sait Efendi matbaanın öneminin bilincinde bir ortaktı.¹¹⁵

İbrahim Müteferrika'nın kurmuş olduğu Müteferrika Matbaası açık olduğu süre zarfında toplam 23 cilt tutan 17 eser bastı. Bu eserlerin 11 tanesi tarih, 3 tanesi dil ve diğer 3 tanesi ise askeri ve coğrafya alanındaydı. Müteferrika matbaası ile azınlık matbaaları eser basımı konusunda karşılaştırıldığında Müteferrika Matbaasının eser sayısı az görünebilir. Bunun nedeni okur-yazar oranı veya matbu eserlere olan talepten ziyade azınlık basımının dış pazar ağına sahip olmasıydı. Müteferrika matbaasının yayılım alanı Osmanlı Devleti'nin sınırlarıyla sabitti.¹¹⁶

Osmanlı Devleti'nde matbaanın geç açılmasının dini sorunların bir neticesi olduğu iddia edilir. Lakin dönem kayıtlarında matbaaya yönelik bir Ulemâ ayaklanması mevcut değildir. Matbaanın Osmanlı topraklarında kurulmasını geciktiren neden dinden ziyade ekonomik, siyasi ve teknik eksiklikti. Osmanlı Devleti'nde Türkçe matbaanın geç açılmasına önemli iki unsur gösterilebilir. Bunlardan birincisi teknik bilgi birikiminin olmamasıydı. Osmanlı Devleti uzun yıllar Batı'da yapılan yenilik çalışmalarına uzak durmuştu. Bu nedenle yeni dönemin teknik bilgilerinin öğreniminden geri kaldı. Osmanlı Devleti'nde matbaayı açıp yönetecek teknik bilgiye sahip kişinin olmaması matbaanın açılmasını geciktirdi. İkinci önemli unsur ise; yetersiz kâğıt üretimi idi. Osmanlı Devleti'nde devlet işlerinde ve hattatların çalışmalarında kullanacağı kâğıt önceleri Doğu ülkelerinden 16. yüzyıldan sonra ise Batılı ülkelerden ithal edilmiştir. Matbaa kurulduktan sonra İbrahim Müteferrika kâğıt sorununu çözmek için 1744 tarihinde Yalova'da ilk kâğıt fabrikası kuruldu. Fabrika teknik sıkıntılar ve yabancı kâğıt sektörüyle mücadele edemeyeceğini anlayınca üretimi durdurmak zorunda kaldı. Osmanlı Devleti'nde matbaanın açılmasını zorlaştıran unsurlar matbaanın açılmasından sonrada gelişmesinin önünde büyük engel teşkil etmiştir.

¹¹² T. Dilem Kalafat Alpaslan, "Türk Grafik Sanatının Doğuşu ve İbrahim Müteferrika", *Türk Bilgi/Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 12, 2016, s. 139-142; Ceyhan, agm., s. 139-142

¹¹³ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. M. Kırıatlı), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s.52.

¹¹⁴ Ceyhan, agm., s. 139-142.

¹¹⁵ Faik Reşit Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, (Haz. Bekir Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1968, s. 52-58.

¹¹⁶ Kemal Beydilli, "Matbaa", *DİA*, C. 28, TDV İslam Araştırma Merkezi Yay., Ankara 2003, s. 109.

Matbaanın gelişmesinin önünde ekonomik ve teknik unsurlara ek olarak yapısal sorunlarında büyük engel olmuştur.¹¹⁷

4.2. Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Çalışmaları

Tarihte basın faaliyetinin insanların öğrenme ve öğrendiklerini aktarma dürtülerinin bir sonucu olarak ortaya çıktığı söylenebilir. Güncel olaylara dair bilgilerin günlük veya haftalık düzenli bir periyot da yayınlanmasına basın faaliyeti denir. Düzenli günlük yayınlanan basın ürünlerine gazete, haftalık, onbeş günde veya aylık yayınlanan basın ürünlerine ise dergi adı verilir.¹¹⁸

Basın çalışmalarına ilk örnek Avrupa'da görülmüştür. 14. yüzyılda iktidarlarını güçlendirmek isteyen Avrupalı hükümdarlar ve geniş alanda ticaret yapan tüccarlar mal güvenliği için dış ülkelerden haberdar olmak istiyorlardı. Hükümdarlar ve tüccarlar Avrupa'ya gönderilen tüccar mektupları ve raporlarıyla dış ülkeler hakkında bilgi edinmeye başladı. Bu nedenle 14. yüzyıl da rapor ve mektuplara yoğun ilgi gösteriliyordu. Raporlar ve mektuplara Avrupa halkının da ilgisinin artmasıyla çoğaltılarak satılmaya başlandı. Bu çoğaltma işlemi basın faaliyetinin temeli olarak gösterilebilir.¹¹⁹ Avrupa'da yaşanan gelişmeler neticesinde okur-yazar oranı hızla artmıştı. Basın dünyasının ilk süreli yayını olan "Nienwe Tydinghen" gazetesi 1605'te Hollanda'nın Anvers kentinde yayınlanmış, bu çalışmayı Londra ve Paris'te çıkan süreli yayınlar takip etmişti.¹²⁰

Osmanlı Devleti'nde ise basın faaliyetlerinin 19. yüzyılda Avrupa toplumuna göre yaklaşık iki asırlık bir gecikmeyle başladığı görülür. Osmanlı Devleti'nde basın organları yayın hayatına başlamadan önce bu görevi vak'ânüvisler yapmaktaydı. Bu kurumun varlığı Cumhuriyet dönemine kadar devam etmişse de zamanla eski önemini kaybetmiştir. Çünkü gazeteler vakayinamelerin yapmış olduğu işi hızlı, kapsamlı ve güncel olarak geniş bir kitleye ulaştırmaktaydı.¹²¹ 19. yüzyıl toplumlar arasında değişimlerin yaşandığı bir dönemdi. Basın toplumlar arasında etkileşimi hızlandırarak bu değişime evrensel bir boyut kazandırdı.¹²² Tarihi Roma İmparatorluğuna kadar dayanan gazetenin Avrupa'da ortaya çıkışı 17. yüzyılın başlarına denk gelirken, Osmanlı Devleti'nde ise 18. yüzyılın sonlarına denk gelmişti. Osmanlı Devleti'nde ilk gazete İstanbul'da *Bulletins Des Nouvelles* adıyla Fransız elçiliği tarafından yayınlandı. Yayınlanan Fransız Gazetesinin amacı elçilikle ilgili alınan kararları yaymaktı. Osmanlı Devleti'nde ilk gazete Vaka-i Mısriye yayınlandığında dört Fransızca gazete mevcuttu.¹²³

Birçok yazar tarafından Osmanlı topraklarında ilk Türkçe basın faaliyeti olarak Takvim-i Vekayi örnek gösterilse de 1828 yılında Mısır'da Mehmet Ali paşa tarafından

¹¹⁷ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Haz. Ahmet Kuyaş), Kredi Yurt Kurumu Yay., İstanbul 2012, s. 49-63.

¹¹⁸ Osman İbrahimov, "Osmanlı Devleti'nde İlk Basın Yayın faaliyetleri ve Tuna Gazetesi", *Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 2016, s. 83.

¹¹⁹ Zeki Eraslan, "Tarihçi ve Basın" Türk Basın Tarihi, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara 2018, s. 135.

¹²⁰ Eraslan, agm., s. 135.

¹²¹ Ejder Okumuş, "Din ve Siyaset Konusunda Basının Topluma etkisi", Türk Basın Tarihi, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara 2018, s. 35-37.

¹²² Albay Kabacalı, *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Basın ve Yayın Tarihi*, Literatür Yayıncılık, İstanbul 2000, s. 48-49; Feryat Bulut, "Toplumsal Değişim ve Siyaset Üzerinde Basının Etkisi", Türk Basın Tarihi, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara 2018, s. 72-73.

¹²³ Olcay Uçak ve Abdi Erkal, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Yerel Basının Gelişim Süreci", *Selçuk İletişim Dergisi*, C. 12, S. 1, 2019, s. 94.

çıkarılan Vaka-i Mısriye adlı gazetenin yayınlandığı tarihi göz önüne alındığında Osmanlı basınına örnek teşkil etmesi nedeniyle ilk yayındır.¹²⁴ Vaka-i Mısriye Gazetesi Arapça-Türkçe olmak üzere haftalık yayınlanırdı. Türkçe haberlere Arapça haberlerden çok yer verilirdi. Gazetenin resmi dili Türkçedir.¹²⁵ Mehmet Ali Paşa bu gazeteyi yayınlamaktaki amacı halkı diğer medeniyetlerin seviyesine çıkaracak olan tarım ve sanayi sektöründe yapılan çalışmalar hakkında bilgilendirmek ve yeni düzenin tanıtımını yapmaktır.¹²⁶

II. Mahmut ve Osmanlı bürokratları Yunan İsyanı sonrası uluslararası basında çıkan haberlerin olumlu ve olumsuz etkileri karşısında basının iç ve dış politikada önemli bir faktör olduğuna kanaat getirmişti. II. Mahmut şer-i olarak bir sıkıntısının olmadığı gibi devlete pek çok faydasının olduğu gerekçesiyle Osmanlı Devleti'nde gazete basımına izin verdi.¹²⁷ Osmanlı Devleti'nde II. Mahmut'un yürütmüş olduğu çalışmalar neticesinde 1831'de Takvim-i Vekayi adıyla ilk Türkçe gazete yayın hayatına başladı. Takvim-i Vekayi toplumun her kesiminden kişinin anlaması için sade bir dille Arapça, Farsça, Fransızca, Ermenice olarak farklı dillerde yayınlanmıştı. Takvim-i Vekayi yayın hayatının ilk başlarında II. Mahmut'un özel ilgi alakası nedeniyle düzenli yayınlanmışsa da Tanzimat döneminde yaşanan sorunlar nedeniyle yayınlanmasında aksaklıklar yaşanmıştır. Osmanlı sınırları içerisinde bu yayını 1840 Ceride-i Havadis, 1860 Tercümanı Ahvâl, 1862 Tasvir-i Efkâr, 1866 Muhabir, 1867 Hürriyet, 1870 İbret gibi yayınlar takip etmişti. Basın gruplarının sayısının artması Osmanlı Devleti'ni bu alanda düzenleme yapması gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Tanzimat Dönemi siyasi konuda olduğu gibi basın konusunda da hareketli ve gelişmelerin yaşandığı bir dönemdi. Zamanla gazete ve dergiler Batı toplumunda olduğu gibi Osmanlı toplumunun günlük hayatında önemli yer tutmaya başlamıştı.¹²⁸

4.3.II. Meşrutiyet'in Edebi Hayata Yansımaları

II. Meşrutiyet'in ilanı ile insanlar sevinçle sokaklara çıktı. Sokaklar caddeler sevinçle kutlama yapan insanlarla doldu taşı. Her kesimden insan dini veya millet olarak farklı olmasına rağmen Meşrutiyet'in ilanı ile bütün sorunların geride kalacağını, her şeyin güllük gülistanlık olacağını ümit ediyordu. II. meşrutiyet dönemi kadınlar âlemi içinde oldukça önem arz ediyordu. Kadınlarda bu yönetimi sevinçle karşıladı. Meşrutiyet'i desteklediklerini göstermek isteyen Osmanlı kadınları süslü arabalarla kentin sokaklarında dolaştı.¹²⁹ İnsanlara yeni başlangıçlar güzel ümitler verir. Meşrutiyet'in ilanı da Osmanlı halkına yeni ümitler vermiş, onları heyecanlandırmıştı. Bu ümidin kaynağının adalet, eşitlik, özgürlük, kardeşlik kavramlarıyla alakalı olduğu söylenebilir. Bu başlıkta II. Meşrutiyet ilanın yazarların gözünden edebi eserlere yansımalarını ele alacağım.

¹²⁴ Ünsal Çığ, *19. Yüzyılda Osmanlı'da Gazetecilik Hareketleri, Takvim-i Vekayi'den Vilayet ve Özel Girişim Gazetelerine*, Türkiye'de Yerel Basın, (Ed.: Suat Gezgin), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul 2007, s. 43.

¹²⁵ Esra Dik, "Türkiye'de Resmi Gazete'nin Serüveni", *Memleket Siyaset Yönetim Dergisi*, C. 4, S. 11, 2009, s. 167-168.

¹²⁶ Kazım Benek, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyette Kadarki Gelişimi" *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 6-7, 2016, s. 29

¹²⁷ Faruk Çayır, "Türk Basını ve Sansür", *Hukuk Gündemi Dergisi*, S. 9, 2008, s. 37; Kenan Demir, "Osmanlı'da Basının Doğuşu ve Gazeteler", *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 5, 2014, s. 59.

¹²⁸ Osman Ersoy, *Türkiye'ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler*, Güven Basımevi, Ankara 1959, s. 10-15; Nurettin Güz, "Osmanlı Basını", *Selçuk İletişim Dergisi*, C. 1, S. 3, 2000, s. 41-42.

¹²⁹ Ahmet Hikmet Bey, agm., s. 219.

Dönemin yazarlarının II. Meşrutiyet'e bakış açılarını görmek için yazdıkları şiirlere bakılabilir. Bu dönemin önde gelen şairlerinden Tevfik Fikret 1902 yılında yazdığı "Sis" isimli şiirinde dönemin siyasi yapısı anlatarak mevcut iktidarı eleştirmektedir.

Sarmış yine efkârını bir dūd-ı muannid,
Bir tozlu ve heybetli kesâfet ki nazarlar
Dikkatle nüfus eylemez gavrına, korkar.
Lâkin sana lâyıf bu derin sūt-re-yi muzlim,
Lâyık bu tesettür sana, ey sanh-ı mezâlim!
Örtün evet ey haile... Örtün, evet ey şehir;
Örtün ve müebbed uyu, ey fâcire-i derh!¹³⁰

Yazar şiirde İstanbul üzerinden dönemin yönetiminden ve halkın yaşadığı zorluklardan söz etmiş, halkın bu duruma sessiz kalmasından dert yanmıştır. Karşı durmayarak halkın bu yaşamı hak ettiği şeklinde sitem eder. Yazar II. Meşrutiyet'in ilanından sonra "Rücû" adlı çalışmasında kendisini de özeleştiriyeye alıp Meşrutiyet'in ilanından duymuş olduğu sevinci şu dizelerle anlatır.

O mel'anet gecesinden uzaktayız şimdi.
Kariştı Leyl-i musîbetleyâl-i nisayana,
Açıldı gözlerimiz bir sabah-ı rahşâna.
Sen, ey muhît-i tecceddüd, oyley-imenhûsun
Seninle nisbeti yok; sen şerefisin, ulusun.
Ne sis yüzünde ne zûl; bil'hakissâfi ve vakaar;
Doğan güneş gibi sâfi bir infilakın var.¹³¹

Yazar şiirinde otuz yıl süren padişahın mutlak otoritesinin hâkim olduğu sıkıyönetimin karanlık gecesinin bitip, 24 Temmuz 1908 sabahı doğan güneşin hürriyetin temsilci olduğunu beyan eder. II. Meşrutiyet'in kardeşliğin, özgürlüğün çağı olacağı çağı olacağı olduğunun vurgusu yapılır.¹³²

Yaşadığı dönemi bütün detaylarıyla gören ve gösteren şairimiz Mehmet Akif Ersoy ise Meşrutiyet dönemini "Süleymaniye Kürsüsünde" adlı şiirinde en açık şu dizelerle anlatır.

Bir de İstanbul'a geldim ki: Bütün çarşı Pazar
Na'radan çalkalanıyor! Öyle ya... Hürriyet var!
Galyana geldi mi, mantık savuşmuş... Doğru:
Vardır aklında o gün her kimi gördümse zoru.
Kimse farkında değil, anlaşılan, yaptığının;
Kafalar tütsülü hülyâile, gözler kızgın.
Sanki zincirdekiler hep boşanıp zincirden,
Yıkıvermiş tımarhaneyi çıkmış birden!
Zurnalar şehrin ahalisini takmış peşine;
Yedisinden tutarak tâ dayanın yetmişine!
Eli bayraklı alaylar yürüyor dört keçeli;
En ağır başlının bir zili eksik, belli!
Ötüyor her taşın üstünde birer dilli düdük.
Dinliyor kaplamış etrafını yüzlerce hödük!
Kim ne söylerse hemen el vurup alkışlanacak...
_Yaşasın!

¹³⁰Kenan Akgündüz, *Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi*, İnkılâp Yay., Ankara 1947, s. 236.

¹³¹Yaşar Nabi Nayır, *Tevfik Fikret (1867-1915)*, Varlık Yay., İstanbul 1995, s. 82-83.

¹³²Lewis, age., s. 223.

_Kim yaşasın?
_Ömrü olan.
_Şak şakşak!¹³³

Mehmet Akif hayatında çalışmaya büyük önem vermiş, tembelliği sevmeyen bir kişiliktir. Şair bu şiirde Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte halkın pervasızca sokaklara dökülmesinden söz eder. İnsanlar sokaklarda ne söylediğini bilmeyen dilli düdüklerin etrafında her şeyi alkışlıyor. Kim ne söylüyor kimsenin umurunda değil mantık savuşmuş o anda, burada Akif'in sinir olduğu nokta II. Meşrutiyet kutlamaları nedeniyle çalışmaların tatil edilmesi devleti ekonomik zarara uğratanlara.¹³⁴

Ömer Seyfettin'in "Hürriyet gecesi, Hürriyet Bayrakları, Gayet Büyük Bir Adam, Herkesin İçtiği Su" adlı hikâyelerinde Akif'in de şiirinde söz etmiş olduğu gibi halkın yaşadığı bilinç bulanıklığı nedeniyle pervasızca sokaklara çıkıp ne söylediğini bilmeyen insanların etrafında toplanarak devleti maddi ve manevi zarara uğratmalarından dert yanar.¹³⁵

Meşrutiyet'in ilanından olumlu bakan yazarların görüşleri ise: N. Mehmet Cavit devlet için Meşrutiyet ilanı hasta bir kişinin hastalıktan kurtulması gibi bir şey olduğunu beyan etmiştir. Ahmet Hikmet Meşrutiyet'in ilanını İstanbul'un fetih ile karşılaştırıp II. Meşrutiyet'in ilanının İstanbul'un fatihinden önemli olduğunu beyan eder. Yakup Kadri "10 Temmuz" isimli kaleme aldığı yazısında

Bir sabah tatlı bir yaz sabahıydı. Fecrin ilk penbe ziyalarıyla beraber, bu meriz ve mecruh öksüz çocuğun yanına ana tebessümlü bir penbe peri yaklaştı, onun sıcak samimi kollarını uzattı, eğildi, onun humma içinde yanan başınıteselliyat kâr, şifabahş ilahi bir buse ile öptüve o cılızharab vücudu göğsüne çekerek onu şimdiye kadar işitmediği billur bir sesle daima uhuvvet, müsavat, adalet, hürriyet kelimeleriyle başlayan shri-amiz, behiştî bir ninni salladı... Çocuk bu rüyadan gözleri kamaşmış, ruhu büyümüş ve yaraları şifa bulmuş bir halde uyandı kendini hâlâ ana tebbesümüyle gülümseyen penbe perinin yüzüne baktı: onun anında atın hurûfla yazılmış kelime vardır: On Temmuz.

II. Meşrutiyet'in ilanını hasta ve öküz çocuğun rüyasıyla özleştirerek bir hastalıktan kurtuluş olarak değerlendirir.¹³⁶ Genel olarak II. Meşrutiyet'in ilanına olumlu veya olumsuz bakış açısıyla kaleme alınan makale ve şiirlerden anlaşıldığı üzere sıkıyönetim arkasından ilan edilen Meşrutiyet ile tebaa üzerinde bir bayram havası vuku bulmuştu.

4.4. Basında Sansür

Sansür; her türlü yayın, sinema ve tiyatro yapıtlarının hükümetçe önceden denetlenmesi işi, yayın ve gösteriminin izne bağlı olmasıdır. Sansür daha geniş anlamıyla insanların yaşamalarında toplumsal birlik kurulduktan sonra yönetimde bulunan iktidarların yönetimlerini güçlendirmek için uyguladığı baskı sistemidir. Toplumun ilgilendiren ve yönetimde bulunan iktidarın ideolojilerine ters düşen her şey

¹³³ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat/ "Süleymaniye Kürsüsünde"*, Düzey Yay., İstanbul 2016, s. 144-145.

¹³⁴ Erbay Kücet, "Mehmet Akif ve Hiciv", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü Sempozyum Dizisi*:2, Burdur 2008, s. 226.

¹³⁵ Bilgi Ercilasun, "Meşrutiyet ve Edebiyat", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi*, C. 17, S. 1, 2010, s. 65.

¹³⁶ Ömer Çakır, "Devrin Edebiyatçılarının II. Meşrutiyet'in İlanı Hakkında Duygu ve Düşünceleri", *Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fak. Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 18, 2008, s. 88-94.

üzerinde sansür uygulanabilir. Sansür aktif basın çalışmaları girdikten sonra kitap, şiir, gazete, dergi, üzerinde uygulanırken modern dönemde radyo, televizyon, internet vb. kitle iletişim araçlarını da içine alarak basın-yayın faaliyetleri üzerinde sansürler uygulanmıştır. İktidarlar yönetim ideolojileri ne olursa olsun zayıf güç olması fark etmeksizin kendi ideolojilerine göre sansür uygular. Bu durumun tarihin her safhasında farklı iktidarlarda varlığı kanıtlanabilir. Çünkü iktidarlar toplumu etkileyen faktörlerin kendi çizgisinde olmasını ister. Bunun içinde kendi yönetim çizgilerinden farklı olan dini ve siyasi düşünceler üzerinde sansür uygulayarak düşünceleri kontrol altına almaya çalışır.¹³⁷

Sansür nedir? Sınırı nasıl belirlenir? Bir yönetimde fikri hayat, sanat hayatı ve dini hayat üzerinde yapılan kısıtlamalar sansür uygulamasına örnek gösterilebilir mi? Bu konuyu Eski Yunan filozoflar özgürlük, ahlak ve etik konusu üzerinden ele almıştı. Sokrates, gençlere bir bilginin doğru olup olmadığı yönünde sorgulamayı, tartışmayı ve eleştirmeyi öğretmek isterken mahkemede gençlerin ahlakını ve devlet düzenini bozmakla suçlanmıştı. Sokrates kendisine yöneltilen suçlamalar nedeniyle mahkemede yaptığı savunmasında ahlakın üstünlüğünü bilginin özgürlüğüne bağlayarak özgür düzeni savunmuştur.¹³⁸ Buradan bakıldığında açık toplum yapısına sahip olan Eski Atina yönetiminde dahi düşünce ve fikirler üzerinde sansür uygulanmıştı. Sansürün uygulanma tarihi çok eski zamanlara dayansa da toplumlar içinde ne düzeyde uygulandığı hakkında kesin bilgi sahip değiliz. Genellikle sansürün şiddeti ve sınırı yaşanan dönemin şartlarına göre şekillenir.¹³⁹

İnsanların haber alma ve öğrendiklerini aktarma isteklerinin önemli bir sonucu olan basın olaylar karşısında düşüncelerini özgürce beyan eder. Toplumu yönlendirir. Bu nedenle basın faaliyetlerinin başladığı dönemlerden itibaren yönetimler muhalefet etmeyen kendi istedikleri sularda yüzen bir basın istemiştir. Bu nedenle yönetimler iktidarlarını güçlü tutmak için kendi çizgileriyle uyumlu olmayan basın gruplarını denetim altına almak ister. Osmanlı yönetimi de yaşanan iç ve dış karışıklıklar nedeniyle basın ve basın çalışmalarını denetim altına almak istenmiştir.¹⁴⁰

4.4.1. II. Meşrutiyet İlanından Önce Osmanlı Basınında Sansür

II. Meşrutiyet Dönemi yakın tarihimizin en tartışmalı olaylarının yaşandığı dönemdir. Basında sansür konusu da bu dönemin önemli konularından birsidir. Lakin Osmanlı Devleti'nde basında sansür uygulamasının temeli II. Abdülhamit'ten önceye dayanır. Cevdet Kudret'in ifade ettiği gibi sansür ve benzeri uygulamalar daha önce başlayıp II. Abdülhamit bu zengin mirası devir almıştır.¹⁴¹

Türk basını Tanzimat Dönemi ile birlikte şekillenmeye başlamıştı. Ne var ki 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı'nda basın konusunda detaylı çalışma mevcut değildir. Kitap basmak, gazete basmak, matbaa açmak İrade-i Seniyye ile verilecek izne bağlıydı. 1850'li yıllara gelindiğinde Osmanlı Devleti'nde basın

¹³⁷ Yavuz Çelik, "Yöneten ve Yönetilen İlişkinde Sansür" *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, 2009, s. 72-87.

¹³⁸ Platon, *Sokrates'in Savunması*, (Çev. Cüneyt Çetin kaya), Halk Yay., İstanbul 2014, s. 39-47.

¹³⁹ D. Merve Tarlabölen Solmaz, *Sansür ve Özdüşünsellik: 2008-2015 Yılları Arasında Televizyonda Yayınlanan Filmlere Sansür Uygulamaları*, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2019, s. 5-9.

¹⁴⁰ Çayır, agm., s. 36-37.

¹⁴¹ İsmail Çolak, "II. Abdülhamit ve Sansür Gerçeği", *Somuncubaba İlim, Kültür ve Edebiyat Dergisi*, S. 164, 2014, s. 57; Cevdet Kudret, *Abdülhamit Döneminde Sansür*, C. II., Milliyet Yay., İstanbul 1977, s. 5.

çalışmaları daha düzenli bir havaya girmişti. İstanbul ve İzmir’de Türkçe gazeteler hariç Fransızca, Ermenice, İtalyanca, Bulgarca, Rumca ve İbranice olmak üzere on altı gazete mevcuttu. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde devletin bütünlüğüne zarar vermemek şartıyla yabancı basına basım izni vermişti. Bu dönem Osmanlı Devleti’nin iç ve dış politikada sıkıntılar yaşadığı bir dönemdi. Devlet bu sıkıntıları bertaraf etmeye çalışırken yerli ve yabancı basın halk arasında ulusçuluk fikrini yayma çalışmalarına başladı. 1848-1849’lu yıllara gelindiğinde basın organlarının yürütmüş olduğu çalışmalar gün yüzüne çıkmıştı. Yerli ve yabancı yayınlarının artması ve yönetimi hedef alan çalışmalar yürütmeleri Osmanlı yönetimini basın üzerinde düzenlemeler yapmaya yöneltti.¹⁴² Basım konusunda ilk genel düzenleme metni olan 1857 Matbaa Nizamnamesi öncesinde yapılan düzenlemelere bakıldığında 1841’de yayınlanan irade ile Takvimhâne-i Âmire’de basılacak risale ve kitaplar için izin alınmalıydı.¹⁴³ 1845 Polis nizamının 13. maddesinde her türlü ahlak ve âdâba aykırı kitap, risale ve evrakların basım ve satışı konusunda kitapçıların dikkatine bu kitapların uygun hale getirilmesine ya da kaldırılmasının gerekliliği vurgulandı.¹⁴⁴ 1849 iradesi ile özel matbaada basım yapılacak olan yayınların Takvimhane-i Âmire’ye bir nüshasının vermesi, Takvimhane Nezareti’nde ruhsat alması ve vergisini vermesi gerektir, şeklinde yapılan düzenlemeler ile dine, ahlaka ve devlete zarar verecek içerikli yayınların önüne geçilmeye çalışıldı. Osmanlı Devleti azınlıkların yurt iç ve yurt dışı basın faaliyetlerini yakından takip edip gerçeklik içermeyen haberlerde ilgili makamlara şikâyetlerini bildirdi. Ermeni, Rum ve Cizvit matbaaları dini propagandaları nedeniyle kapatıldı. Gümrüklerde alınan önlemler ile devletin bütünlüğünü tehlikeye sokacak yayınların girmesine engel olmaya çalıştı. Matbaa açma ve basım işlemlerine 1857 Matbaa Nizamnamesi ile ön kontrol ve izin koşulu getirildi. Bu işlere Meclis-i Maarif ve Zaptiye bakacaktı. Dine, ahlaka ve yönetime zarar veren içeriklere sahip eserlerin basımına izin verilmeyecek, sorun arz eden eserlerde Zaptiye tarafından toplatılacaktı. Matbaa açmak ve gazete basmak isteyen yabancı tebaa Hariciye Nezareti’nden eğer Osmanlı tebaasından Maarif Nezareti’nden izin ve ruhsat alması gerekti. Fransız ceza hukuku model alınarak hazırlanan 1858 Ceza Kanunnâmesi ile cezalar daha belirgin hale getirildi.¹⁴⁵

Osmanlı Devleti 1860’lı yıllara geldiğinde devletin bekası, halkın dini değerleri, saltanatı için yerli ve yabancı basın karşısında etkin önlemler alması gerektiğini fark etti. 1864’te Fransız Basın Yasasına göre hazırlanan 35 maddelik Matbûât Nizamname yayınlandı. Bu nizamnameye göre gazete basımı için ruhsat şartı getirilmiş, Matbûât Müdürlüğüne gazetelerin imzalı nüshası gönderilecek basılan gazete bu imzalı nüshanın aynı olacaktı. Aksi durumda Meclisi Ahkâm-ı Adliye, Zaptiye ya da Polis mahkemelerinde çıkan karar ile gazeteler süreli veya süresiz olarak kapatılır, ruhsatları geri alınırdı. Gazetecinin kararı temize götürme şansı yoktu. Nizamnamede basın sansüre tabi tutulmasa da sıkı kurallar ile kontrol altına alınmaya çalışılmıştı. Bir süre sonra Nizamnamenin maddeleri yetersiz görülmeye başlandı. Girit sorunu, Belgrat kalesinin verilmesi ve Şark Meselesi gibi konular üzerinden hükümetin eleştirilmesine engel olmak için 1867 Kararname-i Âli yayınlandı. 1864 Matbûât Nizamnamesi kararname ile askıya alındı. Kısa süreli bir kararname olarak yayınlanan Kararname-i

¹⁴² Orhan Koloğlu, *Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği*, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., İstanbul 2010, s. 60.

¹⁴³ Ceyhan, agm., s. 145.

¹⁴⁴ Mesut Gülmöz, “Polis Örgütünün İlk Kuruluş Belgesi ve Kaynağı”, *Amme Dergisi*, C. 16, S. 4, 1983, s. 13-15.

¹⁴⁵ Ceyhan, agm., s. 145-148.

ÂliII. Abdülhamit dönemi 1909 tarihine kadar yürürlükte kaldı. 1867- 1870’li yıllarda basın üzerinde düzenlemeler yapıldı. Yapılan düzenlemeler sonucu basın ve hükümet arasında büyük çekişmeler yaşandı. Bu düzenlemelere binaen birçok yazar Avrupa’ya giderek orada yayın hayatına devam etti. Sürgünde olan yazarlar nedeniyle Avrupa’da Türkçe yayın yapan sürgün basın grupları ortaya çıkmıştı. Sürgün yazarların yayınları kapitülasyonlar nedeniyle denetlenemeyen yabancı postaneler aracılığı ile Osmanlı topraklarına girdirildi.¹⁴⁶ Meşrutiyet Dönemi öncesi basın konusunda yapılan düzenlemeler genel hatlarıyla bunlardır.

4.4.2.II. Meşrutiyet İlanından Sonra Osmanlı Basınında Sansür

Osmanlı Devleti’nde yaşanan modernleşmenin önemli bir sonucu olan basın çalışmaları 19. yüzyılın başlarında itibaren ilk meyvelerini verdi. Lakin Osmanlı kanunlarının basın konusunda yeteri kadar güçlü olmaması bir boşluk ortamı oluşturuyordu. Oluşan boşluğa binaen yerli ve yabancı basın hükümetin icraatlarına karışmaya ve yeni öneriler sunmaya başladı. Milli ve dini değerler üzerinden o güne kadar dile getirilmemiş kavramları gündeme taşındılar. Osmanlı Devleti kanunların zayıflığından dolayı oluşan boşluğu doldurmak için 1864 Matbuat Nizamnamesini yayınladı. Matbuat Nizamname ile dergi ve gazetelere doğrudan sansür uygulaması söz konusu olmasa da ağır cezai yaptırımlar uygulandı.1864 Matbuat Nizamnamesi Meşrutiyet’in ilk yıllarında değişiklik yapılmadan yürürlükte kaldı.1892ve1895 yıllarında nizamnameye yapılan eklemeler ile basın sıkı denetim altına alınmaya çalışıldı.¹⁴⁷

I. Meşrutiyet’in ilanı basın dünyası dâhil herkesi ümitlendirmişti. 1876 anayasasının 12. maddesi basının Matbuat Nizamnamesi çizgisinde özgür olduğunu beyan ediyordu. Lakin aynı anayasanın 113. maddesi padişaha devletin bütünlüğünü ve güvenliğini tehlikede olduğunu düşündüğü zaman sürgün ve olağanüstü hâl ilan etme hakkını da tanıyordu.¹⁴⁸

93 Harbi sonrası meclis üyelerinin hükümeti eleştirilmesi, saray harcamalarının hesaplanmasını istemesi ve milletvekillerin bakanları eleştirmesi üzerine¹⁴⁹ II. Abdülhamit anayasasının maddelerinden aldığı güçle devletin güvelliğini ve bütünlüğünü gerekçe gösterip 1877’de çıkardı kararnameyle olağanüstü hâl ilan etti. 1878 yılında parlamentoyu kapattı. 1876 açılan meclisin ömrü kısa sürdü. Meclisin kapatılması iktidar ve basın dünyasını karşı karşıya getirdi. İktidar ve basın dünyası arasında yaşanan anlaşmazlık birçok basın organın kapanmasına ve gazetecinin sürgün edilmesine neden olmuştur.¹⁵⁰

1878’deDâhiliye Nezaretine bağlı olan Matbuat-ı Dâhiliye Müdürlüğü’nün içinde Osmanlı Devleti’nin aktif yayın hayatına sahip olan dergi ve gazetelerini denetlemek üzere bir kurul oluşturuldu. Gazete ve dergilerin denetimi için gizli bir yönetmelik hazırlandı. Kurul hazırlanan gizli yönetmeliğe dayanarak dergi ve gazetelerde ahlaka aykırı kelimelere, padişah hakkında çıkan haberlerde sağlığından bahsedilmemesine, yabancı devletlere yapılan saldırıların anlatılmamasına, tarihi ve

¹⁴⁶Bora Ataman, “Türkiye’de ilk Basın Yasakları ve Abdülhamit Sansürü”, *Marmara İletişim Dergisi*, S. 14, 2009, s. 29; Koloğlu, age., s. 77-78.

¹⁴⁷Mehmet Kaya ve Sinem Siklon, “Bazı Osmanlı Gazetelerinde Siyasi Reklam ve propagandalar”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, S. 8, 2012, s. 61-66; Koloğlu, age., s. 77.

¹⁴⁸Nurşen Mazıcı, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 5, S. 18, 1996, s. 134-136; Ataman, agm., s. 39.

¹⁴⁹Atilla Girgin, *Türkiye’de Yerel Basın*, Der Yay., İstanbul 2009, s. 65.

¹⁵⁰Mazıcı, agm., s. 134-136.

coğrafi olarak siyasi önemi olan millet ve yer isimlerin zikredilmemesine dikkat ederek bu vb. konuları denetleyecekti. 1882 kadar siyasi olmayan basın organların denetlenmesi göz konusu değil iken 1882'den sonra siyasi olmayan basın organları da denetlenmeye başlandı.1878-1908 yılları arasında Osmanlı basınına yönelik baskı ve denetimin daha da şiddetlenmişti.¹⁵¹ Osmanlı Devleti içerisinde farklı dil, ırk ve dinden insanı barındıran kozmopolit yapıya sahipti. Aktif modernleşme hareketlerine tam olarak uyum sağlayamamış olan Osmanlı tebaasının hükümete eleştirel bakan düşüncelerle karşı karşıya kalması devletin bekası ve selameti için sıkıntı arz edebilirdi. II. Abdülhamit'in sıkıyönetim ilan etmesi bir yönden devletin bekası için doğru bir hareket olduğu söylenebilir.¹⁵²

24 Temmuz 1908 Meşrutiyet'in tekrar ilan edilmesinden sonra her yerde olduğu gibi basın dünyasında da bir özgürlük ortamı vuku buldu. Meşrutiyet'in ilanı ile birçok eski düzenleme ve kanun geçersiz sayılmış yeni bir dönem başlamıştı.¹⁵³ Basın dünyasından kişiler toplanmış dernek kurma çalışmalarının başlaması ve gazetelerin sansür kuruluna gönderilmesi kararı alınmıştı. 25 Temmuz 1908 sabahı gazeteler sansürlü yayınlandı. Bir gün önce değil gazete yayınlanması konuşulması yasak olan kelimeler gazete sayfalarını süslüyordu.¹⁵⁴ Basın dünyası en özgür dönemini yaşadı. Matbaalar sabahlara kadar basım yapıyordu. Halk merakından gazeteleri matbaa kapısında almaya başlıyordu. Birçok mizah gazete kurdu. Dizinde hata olması nedeniyle kapatılan Takvim-i Vakayı yeniden yayın hayatına başlamıştı. II. Meşrutiyet'in ilanından üç buçuk yıl sonra altı yüz küsur yeni gazete ve derginin yayın hayatına başladığı görülür.¹⁵⁵

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birçok olumsuz olayda yaşandı. Oluşan siyasi boşluk nedeniyle basın sektörüyle yakından uzaktan ilgi ve alakası olmayan kişiler Matbuat Müdürlüğüne verdiği dilekçeler ile yeni dergi ve gazeteler kurdu. II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı basını kontrolü olmayan bir dönem yaşadı.¹⁵⁶ Basının bu özgürlüğü 31 Mart olayı ve sonrası yaşanan gelişmelerden etkilendi. Bu dönemde basım çalışmalarının ana malzemesi olan mürekkep ve kâğıdın fiyatı hızla artıyor, matbaalar basım yapacak malzeme bulamıyordu. Askeri yönetim basına yeni düzenlemeler getirmiş kurallara uymayan birçok gazete ve derginin yayın hayatına son verilmişti. Basın dünyasında yaşanan düzensizliğin önüne geçmek için 1909 Basın Yasası yayınlandı. Bu yasa 1931 tarihine kadar yürürlükte kalmıştır.1909 Basın Yasası yirmi iki yıl yürürlükte kalmışsa da on beş kez değişime uğramıştır. Kur'an ve hadis kitapları hariç basımevlerine uygulanan sansür kaldırıldı.1914'ten itibaren Birinci Dünya Savaşının patlak vermesiyle İttihat ve Terakki grubunun basın üzerinde baskı artmıştır. Çünkü politikalarını halka yaymak için kullandı üç unsurdan birside basındı.1914sonrasında basın dünyasında İslamcılık, Osmanlılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi yeni fikir akımlarını ortaya çıkardı.¹⁵⁷

¹⁵¹ Kudret, age., s. 46-48; Nevin Ünal Özkorkut, "Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti'ndeki Görünümü", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 51, S. 3, 2002, s. 77.

¹⁵² Mustafa Armağan, *Abdülhamit'in Kurtlarla Dansı*, Ufuk Yay., İstanbul 2006, s. 33.

¹⁵³ Şerif Demir, "İktidar Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti'nde Görünümü(1831-1918)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, S. 33, 2015, s. 371.

¹⁵⁴ Girgin, age., s.75.

¹⁵⁵ Girgin, age., s. 76.

¹⁵⁶ Demir, agm., s. 372-373.

¹⁵⁷ Halûk Harun Duman, "Osmanlı Döneminde Yerel Basın", *Türkiye'de Yerel Basın*, (Ed.: Suat Gezgin), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul 2007, s. 82.

4.4.II. Meşrutiyet'in İlanından Önce Kadını Konu Alan Yayınlar

Tanzimat Fermanı'nda kadını direk konu alan bir madde bulunmamaktaydı. Lakin ferman yayımlandıktan sonra yapılan yenilik hareketleri Osmanlı kadınının da yaşam standarttı üzerinde etkili oldu. Osmanlı toplumu İslam kurallarına göre yönetilen, bir toplumdur. Yenileşme döneminde her konuda olduğu gibi cinsler arasında ilişkilerde de yenileşme sürecine girilmiştir.¹⁵⁸

Tanzimat döneminde dönemin aydın erkekleri gazete ve dergilerde kadını konu alan yazılar kaleme almıştır. Batı kadınının sahip olduğu hakları elde etmek için vermiş olduğu mücadele basın yoluyla Osmanlı kadınına anlatılmaya çalışıldı. Kadınlar bu dönemde takma isimler kullanarak gazete ve dergilere yazılar göndermeye başlamıştır. Dönemin aydınlarının amacı kadına standart eş ve annelik rollünden başka siyasi, sosyal ve ekonomik hayata yeni roller kazandırmaktır. Osmanlı kadını da her konuda değişim ve dönüşümün başladığı Tanzimat döneminde dar kalıplardan çıkarak toplumsal hayatta kendilerine bir yer edinebilmek için mücadeleye girişti. Tanzimat döneminde kadın konusunu ilk kaleme alan erkekler olsa da kadınların çalışmalarında bulunduğu dergi ve gazetelerin sayısı yadsınamaz. 1868 Terakki Gazetesi, 1869 Terakki-i Muhadderat Dergisi, 1886 Şükûfezar Dergisi, 1895 Hanımlara Mahsus Gazete Tanzimat döneminin aktif yayınlarından bir kısmıdır. Dergi ve gazetelerde kaleme alınan makalelerde Osmanlı kadınının toplum içerisinde ve aile hayatında statüsü, eğitim hayatı, çalışma hayatı, giyim-kuşamı, sosyal hayatı ele alınmıştır.¹⁵⁹

II. Meşrutiyet'in ilanına kadar çıkarılan kadın gazete ve dergilerinde öne çıkan şunlardır:

Ayine:1874-1876 yılları arasında her hafta Pazar günü kadınlara ve çocuklara özel olarak yayınlanırdı.¹⁶⁰

Aile:1880 yılında yayınlanmaya başlayan kadınlara yönelik bir dergidir. Dergide kadınların aile hayatındaki görev ve sorumluluklarına dair yazılar yer alırdı.¹⁶¹

İnsaniyet: 1882-1883 yılları arasında kadınlara özel olarak yayınlanan dergidir. Derginin başyazarı Mahmut Celaledin'dir.¹⁶²

Hanımlar: 1883'te yayınlanan kadınlara yönelik bir dergidir. Dergide kadınlar ev yönetiminden genel kültüre dâhil birçok konuda bilgilendirmek amaçlanırdı.¹⁶³

Mürüvvet: 1888'de yayınlanan kadınlara yönelik dergidir. Mürüvvet Dergisi kendisiyle aynı adı taşıyan Mürüvvet Gazetesi'nin eki olarak yayınlanırdı. Derginin yayınlanması konusunda dönemin padişahı II. Abdülhamit'in destek verdiği söylenir. Haftalık olarak yayınlanan bir mecmuadır.¹⁶⁴

Parça Bohçası: 1887-1888 yılları arasında on beş günde bir yayınlanan aile hayatı konu alan bir kadın dergisidir.¹⁶⁵

Hanımlara Mahsus Malumat:1894-1896 yılları arasında kadınları edebiyat, ahlak, sanayi dönemin önde gelen konularında bilgilendirmek için yayınlanan bir kadın dergisidir. Dergi İstanbul Malûmat Gazetesinin eki olarak yayınlanırdı.¹⁶⁶

¹⁵⁸ Çakmak, agm., s. 47.

¹⁵⁹ Yürüt, agm., s. 377-378.

¹⁶⁰ Hatice Özen, *Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Dergi ve Gazeteleri (1868-1990)*, Graphis Yay. İstanbul 1994, s. 17

¹⁶¹ Özen, age., s. 17.

¹⁶² Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 40.

¹⁶³ Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 41.

¹⁶⁴ Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 41.

¹⁶⁵ Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 41.

¹⁶⁶ Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 41.

Terakki: Terakki Osmanlı toplumunda kadın hakları gündeme taşıyan siyasi bir gazetedir. Gazetenin imtiyaz sahibi Ali Raşit'dir. 1868 yılında yayınlanan Terakki Gazetesi okuyucularından gelen mektupları, kadının eğitimi, çok eşlilik gibi aile içinde yer alan genel sorunları konulan makaleleri yayınlamıştır. Batı toplumunda kadınlara tanınan siyasi ve eğitim haklarından söz ederek, Osmanlı kadınlarını eğitim ve siyasi haklar konusunda bilgilendirmeyi amaçlamıştır.¹⁶⁷

Muhadderat; 1868'de çıkarılan Muhadderat Gazete Batı dünyasında kadınlar üzerine yapılan çalışmaları yakından takip ederdi. Gazetede Müslüman kadınların eğitilmesinin öneminden söz eden yazılar kaleme alınırdı. Aynı zaman çok eşliliğin aile hayatına verdiği zararlardan söz ederek tek eşliliği önerirdi.¹⁶⁸

Hanımlara Mahsus: Yazarlarının çoğunu kadınların oluşturduğu Hanımlara Mahsus resimli olarak yayınlanan bir kadın gazetesidir. Gazetenin yayıncıları Mehmet Tahir ve Fatma Sadiye Hanım'dır. Hanımlara Mahsus Gazetesi Osmanlı kadınlarını eğitim, giyim, dikiş, çocuk bakımı, cilt bakımı gibi konularda bilgilendirmeyi amaçlardı. Gazete yayınlarında okuyucudan gelen mektup ve şiirlere yer verirdi. Gazeteye ek olarak 1895'te "Genç Kızlara Mahsus" adıyla kadınları yönelik bir dergi yayınlandı.¹⁶⁹

4.5.II. Meşrutiyet Dönemi Kadınlara Yönelik Dergi ve Gazeteler

Osmanlı Devleti'nde kadınların basın dünyasında var olma mücadelesi Tanzimat'la başlayıp II. Meşrutiyet döneminde büyük hız kazanmıştır. İlk zamanlarda dergi ve gazetelerde daha çok kadının eğitimi ve moda gibi konular ele alınırken II. Meşrutiyet'in ilanından sonra kadının sosyal hayattaki konumu ele alınmaya başlanmıştır.

1908 ve 1914 yılları arasında yayınlanan kadın dergi ve gazeteler; Demet Dergisi(1908), Mehâsin Gazetesi(1908-1910), Kadınlık Dergisi(1908-1910),Kadınlık Dergisi(1910), Musavver Kadın Dergisi(1911),Kadın Dergisi(1911-1912), Kadınlar Dünyası Gazetesi(1913-1921), Hanımlar Âlemi(1913-1915), Kadınlar Âlemi(1914-1915), Seyyale(1914), Sıyânet(1914),¹⁷⁰

1915 ve sonrası yayın hayatına başlayan kadın gazete ve dergiler; Kadınlık(1915-1916),Kadınlık Hayatı(1915),Bilgi Yurdu Işığ, Genç Kadın(1918-1919),Türk Kadını(1918), İnci Dergisi(1919-1923), Hanım(1921), Kadınlar Saltanatı(1920), Ev Hocası(1923).¹⁷¹

4.5.1. Demet Dergisi

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yeni birçok gazete ve dergi yayın hayatına başladı. Bu dönemde Osmanlı toplumunda kadın konusunu ele alan gazete ve dergilerin sayısında da ciddi bir artış yaşandı. Demet Dergisi de II. Meşrutiyet'tin ilanından sonra yayınlanan Osmanlı toplumunda kadın konusu ele alan yayınlardan birisiydi. Derginin

¹⁶⁷Tezer Taşkıran, *Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Kadın Hakları*, Başbakanlık Yay., İstanbul 1973, s. 29-30; Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 39-40.

¹⁶⁸Taşkıran, age., s. 30-31; Göksel, age., s. 135;

¹⁶⁹Taşkıran, age., s. 33; Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 42.

¹⁷⁰Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 87-91.

¹⁷¹Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesinde Türk...*, s. 91-95.

imtiyaz sahibi Hakkı Bey, başyazarı Celal Sahir Bey'di. Derginin resimlendirilmesi Celal Sahir Bey ve Server İzzet Bey tarafından yapıldı.¹⁷²

Demet Dergisi'nin ilk sayısı 17 Eylül 1324'te(30 Eylül1908) yayınlanırken, son sayısı ise 24 Teşrin-i Evvel 1324'te(11 Kasım1908) yayınlanmıştır. II. Meşrutiyet'in kısa ömürlü yayınları arasında yer alan Demet Dergisinin iç kapağından yapılan çevriye göre İstanbul içinden idarehaneden alınmak üzere senelik abonelik ücreti 95, altı aylık abonelik 50 kuruştur. Taşrılar için uygulanacak senelik abonelik ücreti 120, altı aylık abonelik ücret 90 kuruştur. İstanbul içinde postane yoluyla yapılan teslimatlarda taşradan alınan abonelik ücreti geçerli sayılırdı. Dergiye ilan vermek isteyenlerden ilanların satırdan yüz para alınacağı, bununla birlikte ashab-ı ilan idarehanemize müracaat ettikleri takdirde Şeriat-ı hususiye kararlaştırılacağı belirtilirdi. Bunlara ek olarak iç kapakta içindekiler bölümü ve Celal Sahir Bey'in kayıp olan evrakları idarehaneye istediği "Rica" başlıklı yazısı yer aldı.Demet Dergisi'nin başlık bölümünden yapılan çeviriden öğrendiğimiz bilgiye göre dergi her hafta Çarşamba günleri yayınlanırdı. Kadınlara özel olarak yayınlan dergisinin adet fiyatı 2 kuruştur. Derginin yayın politikasına göre her türlü yazı ve sanat eseri yayınlanırdı. Lakin yayınlanmayan eserlerin iade edilmeyeceği bildirilirdi.¹⁷³

Demet Dergisinin yazar kadrosunu şu isimler oluştururdu. Selim Sırrı, Atıfet Celal, Mustafa Kemal, Namık Kemal, Mahmud Sadık, Abdolvahid Davut, Ali Zeki, Ulviye, Ahmet Esat, Ahmet Samim, Asâf Nefî, Baha Re'fet Cenap şahabeddin, Esnis Avni, Faik Ali, Hakkı Behiç, Halide Salih, Hüseyin Macit, Hüseyin Siret, İsmet Hakkı, Jülide, Mamut Celal, Mehmet Akif, Mehmet Rauf, Fatma Müzehher, Midhat Celal, Muhiddin Sabih, Mehmet Emin, Ruhsan Nevvare, Nigar binti Osman, Necdet, Süleyman Nafiz, Tahsin Nahid, Tekir Kedi ve Kırmızı Beyaz Kulübü Müessisleri. Demet Dergisi kadınlara yönelik bir olmasına rağmen dergide kadınlardan çok erkeklerin imzası yer alırdı."Kariat ve Kariî'mize" başlıklı yazıda derginin yayınlanış amacından söz edilir.

Emelimiz pek saftır. Kadınlarımızın tenvir-i fikirlerine hizmet etmek, onlara haftada bir kere birkaç an-ı edebi ve ilim imrâr etmek istiyoruz. Gazetemiz edebi, ilmi ve siyasidir. Ara sıra eğlenceye dair zarif resimlerde bulunacak ve muasır olan her şey iğnelerimizin nazik darbesine hedef olacaktır.¹⁷⁴

Demet'e göre kadın milletin terakki yolculuğunda milletin yolunu aydınlatan ışıktır. Dergide yayınlanan yazılar üzerinde yapılan incelemede milletin medeniyetçe ve bilgice yükselişinin o milletin kadınlarının terakkisiyle doğru orantılı olduğuna vurgusu yapılır. Bundan dolayı yazılarda bir milletin geleceğini büyüten kadınların eğitilmiş olması gerektiği savunulur. "Kariat ve Kariî'mize"başlıklı yazıda da beyan edildiği gibi derginin amacı milletin terakki yolculuğunda ışık olan kadınları edebi, ilmi, siyasi konularda bilgilendirmektir.

Ulviye bint-i Asım "Hanımlarımız İçin" adlı şirinde Osmanlı kadınlarının bu cehalet uykusundan uyandırılması gerektiğini medeniyetin yükselişinin ve yücelmesinin kadınların ellinde olduğunu şu dizelerle anlatır.

Eder suud ve teali kadınlarıyla beşer.
Bu memleket bize muhtaç iken niçin duralım?
Kadınlık âlemini cehdedüb uyandıralım

¹⁷²Zeynep B. Uğur, "Demet Dergisi ve Dergideki Erkek Algısı", (Ed.:KıyalK.Abdiraim), *International conference on Management and Social Sciences*, İstanbul 2018, s. 237.

¹⁷³Kapak, *Demet Dergisi*, S. 1-7,s. 1.

¹⁷⁴Fazıl Ahmet, "Kariat ve Kariî'miz", *Demet*, S. 1, 17 Eylül 1324, s. 16.

Biz meder an terraki değil mi hemşire?
 Şu hakkı etmeli ilka vatanda her fikir
 Ki ‘mehdi sallayan eller cihana hüküm eder.’¹⁷⁵

Demet yayıncıları tarafından dergi olarak adlandırılrsa da derginin gerek kendisinde yayınlanan bazı yazılarda gerekse dönemin diğer dergi ve gazetelerinde yayınlanan yazılarda gazete olarak adlandırıldığı göze çarpar. Tülay Keskin bu konuyu Tobias Heinzelmann “Osmanlı Karikatüründe Balkan Sorunu” adlı eserinden aktardığı bilgiyle açıklamaya çalışır. Tülay Keski’nin aktardığı bilgiye göre dönemin yazarlarının dergiye gazete gazeteye dergi şeklinde hitap etmesinin sebebi dergi ve gazete arasındaki farkın günümüzde olduğu gibi net şekilde ayırt edilmemesinden kaynaklanır. Demet Dergisinin de gerek farklı yayınların yazarların yazılarında gerekse kendi yazarlarının yazılarında gazete şeklinde tanıtılması gazete ve dergi arasındaki farkın net şekilde ayırt edilmemesinden kaynaklıdır.¹⁷⁶

Demet Dergisinde işlenen konular genel olarak kadınların etrafında şekillenir. Lakin dergide bir erkek algısının var olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Erkekleri konu alan ayrı başlıklar bulunmasa da kadınlar için uygun eş ve anne profilinin çizildiği yazılarda ideal babanın da profili çizilir. Babanın aile içindeki görev ve sorumluluklarına da vurgu yapılır. Selim Sırrı ‘Çocuk Terbiyesi’ adlı yazısının ilk paragrafında;

Kavanin-i tabi-iye ahkâmına nazaran yekdiğerleriyle akd-i rabıta eyleyen erkek ve kadın birbirine karşı yalnız bazı vezaif-i müteakabile ve hususiye ile mukayyed olmayıp bu izdivacın ne taic-i tabiyesinden olarak dünyaya gelen evlatlarına karşı da vezaif-i müştereke ile mükelleftir. Henüz mevhum olan bir mahluk için taahhüdâtıderuhde etmek teşkil-i ailenin en ulvî maksadını ve izdivacın en kudsi ve muazzez eşine karşıâmalını ihtiva eder. Ba’s-ı hayatî olduğu bir kimsenin doğduktan sonra ne olacağını düşünmez ve onu zâde bir muhabbet ve samimiyetle merbut olmayarak sırf sevk-i tabi’î ve telezzüzat-ı nefsaniyeilcaatıyla dünyaya gelmesine vesile olursa – kanu-ı tavi’at nazarında birçok mes’uliyetimütekeffil ve zâmin olan insan- mahlukanın en sefili derekesine tenezzül etmiş olur. Çocuğun terbiyesine ana ile baba bir müşareket-i tâmmeye ile itina etmeli kadın fezâil-i ahlakiyesini, erkek malumat ve müktesebatını çocuğa telkin etmelidir.¹⁷⁷

Sözleriyle kadın ve erkeğin yalnız birbirine karşı sorumlu olmadıklarını aynı zamanda dünyaya getirdikleri evlatlarına karşıda sorumluluklarının olduğundan söz eder. Evlatlarına hazırladıkları gelecekte ikisinin de eşit şekilde sorumlu olduğunu vurgular. Kadınlar evlatlarının bakımı ve terbiyesi ile meşgul olur. Vatana millete karşı sorumluluklarının farkında olan iyi ahlak sahibi bireyler yetiştirir. Erkeğin görevi ise çocuklarına-eşine karşı hoşgörülü ve anlayışlı olup onların geçimlerini sağlamaktır.

Demet Dergisini genel olarak ele alacak olursak; 1908 yılında yayınlanır. Yedi sayı yayınlanan dergi II. Meşrutiyet döneminin kısa ömürlü yayınları arasında yer alır. Dergi resimli olarak yayınlanırdı. Dergide kadının eğitimi, çocuk bakımı, terbiyesi, kadının terbiyesi, cilt bakımı, moda ve siyaset gibi konular ele alınır. Osmanlı kadınının hayatına siyasetin ilk kez bu dergiyle girdiği söylenebilir. Dergi ne kadar kadın dergisi olsa da yazarlarının çoğunluğunu erkekler oluşturmaktadır. Bundan dolayı dergide

¹⁷⁵Ulviye Bint-i Asım, “Hanımlarımız İçin”, *Demet*, S. 3, 1 Teşrin-i Evvel 1324, s. 33-44.

¹⁷⁶Tülay keskin, “Demet Dergisi’nde kadın ve İlerleme Anlayışı”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 24, S. 37, 2005, s. 291.

¹⁷⁷Selim Sırrı, “Çocuk Terbiyesi”, *Demet Dergisi*, S. 1, 17 Eylül 1324, s. 12-13.

erkek algısının olduğu aşikârdır. Dergide direk erkekleri konu alan yazılar yoktu. Lakin kadını konu alan yazıların içinde erkeklerinde görev ve sorumluluklarına yer verilir.

4.5.2. Mehasin

II. Meşrutiyet'in ilanıyla yaşanan hürriyet ve terakki ortamında hanımlara mahsus bir gazetenin yayınlanmaması büyük eksikti. Mehasin bu eksikliğin ikmal için idrakiyle mesut olduğumuz dönemde hanımlar mahsus aylık yayınlanan bir gazeteydi.¹⁷⁸ 1324(Eylül 1908)- Teşrinisani 1325(Kasım 1909) yılları arasında yayın hayatına devam eden Mehasin Gazetesi Mehmet Rauf ve Asaf Muammer tarafından çıkarılırdı. Gazetenin iç kapaklarından yapılan çevriye göre, 14 Eylül 1908 tarihinde yayınlanan ilk sayısında gazetenin her ayın başında yayınlanacağı beyan edilir. Lakin gazete ikinci sayısından itibaren yedinci sayısı da dâhil olmak üzere ayın yirmi beşinde yayınlanır. Gazetenin sekizinci sayısından itibaren de ayın yirmi birinde yayınlandığı görülür. Gazeteye abone olmak isteyen okuyuculara;

Elimde hanımlara mahsus ayda bir neşr edilecek olan, 'Mehasin' namı masur gazeteye bir sene (*)altı aya mahsus olmak üzere abone olduğuma beyan ile abone bedeli olan 60 ve hediye olarak verilecek 'hevab-ı masun' levhanın paket ve irsaliye icraatı olan iki ki cemi'an 62 ve 12 nüshaya mahsus posta icraatı olmak üzere 10 kuruş cemi'an 82 kuruş 30 ve hediye olarak verilecek olan hevab-ı masun paket ve irsaliye masrafı olmak üzere 6 cemi'an 32 kuruş ve 6 nüshaya mahsus bu sene icraatı olan 2 kuruş cemi'an 38 kuruşu laf ederim.¹⁷⁹

Beyanlarının yer aldığı 'Abonelik Senedi' imzalatılırdı. Gazetenin başlık bölümünden yapılan çevriye göre ilk üç sayısında abonelik ücretleri; Dersaadet ve Selanik için senelik abonelik ücret 60 kuruş, altı aylık abonelik ücreti 30 kuruş. Diğer vilayetler için senelik abonelik ücreti 70 kuruş, altı aylık abonelik ücreti 32 kuruştur. Gazetenin dördüncü sayıdan itibaren on ikinci sayıda dâhil olmak üzere abonelik ücretlerinin değiştiği görülür. Dördüncü sayıdan itibaren değişen fiyatlara göre abonelik ücretleri Dersaadet ve Selanik için senelik abonelik ücreti 62 kuruş, altı aylık abonelik ücreti 32 kuruş. Diğer vilayetler için senelik abonelik ücreti 72 kuruş, altı aylık abonelik ücreti 36 kuruş olmuştur.

Mehasin gazetesinin bütün sayılarının kapağında Batılı giyim tarzında kadın fotoğraflarına yer verilirdi. Gazetenin satışını artırmak için ilk kez kupon sistemi uygulanmış, kuponlara karşılık olarak okuyucularına üzerinde kadın heykeli olan saat hediye vermiştir. İlk yedi sayısında gazetenin imtiyaz sahibi ve müdürü Asaf Muammer, başyazarı da Mehmet Rauf'tur. Sekizinci sayıda Mehmet Rauf müdür olarak yer alırken, dokuzuncu sayıdan itibaren gazetenin imtiyaz sahibi ve müdürü olarak Mehmet Rauf yer alır. Asaf Muammer'in ise gazetede yazar olarak yazılar kaleme aldığı görülür.¹⁸⁰

Mehasin Gazetesi'nin öne çıkan erkek yazar kadrosunda Mehmet Rauf, Asaf Muammer, Celal Sahir, Cenap Sahabbetin, Faik Ali, Hakkı Behiç, Selahaddin Asım, Süleyman Nafiz, Tahsin Nihat, İsmet Hakkı, Hüseyin Suat, , Süleyman Naim, Ahmet Hikmet, Hamide Hanım, Halit Ziya Bey, Cüneyit Bey yer alır. Gazetenin kadın kadrosunda senev-i şahsına münhasır yazarlar olan Zehra Hanım,A. R. Bint Danyal,, Hamide Hanım, EmineSeniyye, Halide Salih, Fatma Sebiha, Fatma Aliye Hanım yer alır.

¹⁷⁸„İfade-i Mahsusa”, *Mehasin*, S. 1, 1 Eylül 1324, s. 3-4.

¹⁷⁹„Abonelik Senedi”, *Mehasin*, S. 1, 1 Eylül 1324, s. 6.

¹⁸⁰„İç Kapak”, *Mehasin*, S. 1-12, s. 1

Gazetenin sayılarında ilk sayfa “Bir milletin nisvanı derece-i terakkisinin mizanıdır” sözüne yer verilmiştir. Abdulhak Hamid’in sözü üzerinden gazetenin yayın politikası açık ve net şekilde belirtilmiştir.¹⁸¹ Mehasin’e göre bir milletin yüksekliği toplum içinde kadının sahip olduğu konumla ölçülürdü. Mehasin Gazetesi’nin yayın politikasında kadınları bilgilendirmek için eğitim, sağlık, bakım, moda, giyim, edebiyat, tiyatro, müzik, yemek yapımı, çocuk bakımı, ev dekorasyonu, dikiş-nakış üzerine yazılar kaleme alınırdı. Gazetenin amacı birçok faktör nedeniyle kabuğuna çekilen Osmanlı kadınına toplumsal hayat da etkin, kamusal alanda aktif bireyler haline getirmektir. Çünkü gazetenin yazarları bir milletin yükselişin ve yüceliğinin ancak kadınların varlığı ile mümkün olacağına inanıyordu.¹⁸²

Mehasin gazetesinin yazarlarının çizdiği profile göre kadın farklı unvanlar ile anılabilir. En önemli vazifesi temizliktir. Kadın evine, kendisine, eşine ve çocuklarına temiz bakmalıdır. Bu temizliğin içinde ruhani saflık ve ahlaki temizlikte beklenir. Kadın her türlü temiz olmalıdır.¹⁸³ Bir kadın erkeğe benzememelidir. Bir erkek için kadına benzemek ne derecede kötü ise bir kadının içinde erkeğe benzemek o derece kötüdür. Kadın her daim kibar olmalı hiçbir zaman kibarlığı elden bırakmamalıdır.¹⁸⁴ Kadının eğitilmiş olmalıdır. En azından eşi olmadığı zaman ailesinin düzenini koruyabilecek okuyacak, yazacak ve hesap bilgisine sahip olmalıdır. Kadının eğitim hakkı engellenmemelidir. Erkeklere tanınan siyasi haklar kadınlara da tanınmalı kadınlarda avukat, doktor, öğretmen vb. meslekler gibi meslekleri yapma hakkına sahip olmalıdır. Lakin kadının çalışmasına ihtiyaç hali yok ise kadının çocukların terbiyesi ve ailesinin düzeniyle meşgul olması doğru olmalıdır. Kadın eşinin vefat etmesi halinde eğer eşinden geçimini sağlayacak bir miras kalmamış çocuğu ile ortada kalmış ise namus kaidelerini koruyarak yaşamını sürdürmek zorundadır. Kadının bir altın bileziği var ise kendisinin ve çocuklarının geçimini sağlamak için çalışabilir. Bu nedenle kadınlara meslek edinme ve çalışma hakkı tanınmalıdır.¹⁸⁵ Gazetede yayınlanan yazılar üzerinde yapılan incelemelerde kadınların eğitim hakkı, meslek edinme hakkı, boşanma hakkı ve siyasi hakları üzerinden kadınların hürriyetinin savunulduğu sonucu ortaya çıkar.

Mehasin Gazetesi’ni genel olarak değerlendirdiğimizde; Eylül 1908- Kasım 1909 yılları arasında kadın yönelik bir gazetedir. Aylık olarak yayınlanan Mehasin Gazetesi’nin on iki sayısında kapak bölümünde Osmanlı kadınına örnek kimseler olarak Batılı tarzda giyinmiş kadın fotoğrafları yer alırdı. Gazetede yayınlanan resimler renkli olarak yayınlanırdı. Yapılan araştırmalar da dönemin ilk renkli gazetesi olduğu beyan edilir. Ayrıca Gazete her sayısında reklam almıştır. Mehasin Gazetesi üzerinde yapılan incelemede okuyucularına kupan karşılığında üzerinde kadın heykeli olan bir saat hediye etti görülür. Yapılan incelemenin devamında gazetenin bunu düşük olan satışlarını artırmak için yaptığı sonucu ortaya çıkar. Gazetede yayınlanan gazetelerden anlaşılanlara göre gazetenin amacı kadınları eğitim, sağlık, bakım, moda, giyim, edebiyat, tiyatro, müzik, yemek yapımı, çocuk bakımı, ev dekorasyonu, dikiş-nakış gibi konularda bilgilendirmektir. Gazetede bunların yansısı kadınların eğitim, boşanma, meslek edinme gibi hakları üzerinde durulur. Kadınların hürriyeti istenir. Ayrıca diğer ülkelerde tanınmış kadınların hayat hikâyelerine de yer verilir. Gazetenin genel amacı kadınları eğitilmiş, kültürlü, meslek sahibi modern medeniyetlerin kadınlarına denk

¹⁸¹ “İç Kapak”, *Mehasin*, S. 1, 1 Eylül 1324, s. 1.

¹⁸² Susin Gören ve Raci Taşcıoğlu, “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Basınında Kadın: Mehasin Dergisi Üzerinde Bir İnceleme”, *Türk Basın Tarihi*, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara 2018, s. 718.

¹⁸³ Zehra Hanım, “Muhasebe-i Nisaniye: Temizlik”, *Mehasin*, S. 3, Kanunu Evvel 1324, s. 226-210.

¹⁸⁴ Zehra Hanım, “Kadın Yazıları”, *Mehasin*, S. 7, Mart 1325, s. 469-472.

¹⁸⁵ Sebahaddin Asım, “Hukuk-u Nisvan”, *Mehasin*, S. 10, Teşrin-i Evvel 1324, s. 702-704.

kadınlar olmasını sağlamaktır. Mehasin'e göre millet olarak yükseliş geleceği büyüyen kadınların terakkisiyle mümkündür.

4.5.3. Sıyanet

Sıyanet kavram olarak “hıfz, koruma, muhafaza” anlamına gelir.¹⁸⁶ Araştırma esnasında konu üzerine yapılan kaynak taramada gazetenin adının “*Sıyanet*” adıyla telaffuz edildiği göze çarpar. Bunun okuma kolaylığından ötürü kaynaklandığı beyan edilir.

Halil Hamit “Sebil El- Raşit’e Cevap” adıyla kaleme aldığı yazıda *Sıyanet* Gazetesi’nden şu şekilde söz eder; “(*Sıyanet*) *Pak bir gazetedir. Öyle bir Cemiyeti Hayriye’nin gazetesidir ki o da memleketine hizmette müftehirdir. Ve hürmeti ammeye müzhir olmuş güzide bir cemiyettir. O cemiyet ki fakir Müslüman kızlarını, kadınlarını himaye ediyor.*”¹⁸⁷ Gazetenin alt başlığında belirtmiş olduğu gibi ve Halil Hamit’in yazısından yapılan alıntıdan da anlaşıldığı üzere *Sıyanet* maddi durumu iyi olmayan Müslüman kadın ve kızlara yardım eden koruyan gözetin Ma-mülâtî Dâhiliye İstihlâk-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriye derneğinin yayın organıdır.

Sıyanet; içtimai, idari, iktisadi, ilmi kadın ve aile gazetesidir. Gazetenin başlık bölümünde yapılan incelemede gazete hakkında detaylı bilgi elde edilir. Gazete her hafta Perşembe günleri neşr olurdu. Gazetenin imtiyaz sahibi derneğin kurucusu Melek Hanım(M.M.), müdiresi Zaima Hariye Hanım’dı. Adet fiyatı 1 kuruş olan gazetenin İstanbul ve taşra için senelik abonelik ücretleri 54 kuruş, altı aylık abonelik ücreti 30 kuruş olup memalik-i ecnebiye için abonelik ücreti 15 franktı. Gazete ile ilgili belgeler Bab-ı Ali Caddesi Akademi Yurdu ikinci kat 11-12 numaralı daireye özel gönderilirdi. *Sıyanet*’in yayın politikasına uygun bütün yazılar kabul edilirdi. Kabul edilmeyen yazılar iade edilmezdi. Gazetede yayınlanacak reklam, ilan vs. gibi başvuruları Ekrem Bey’e yapılırdı.¹⁸⁸

Sıyanet Gazetesi’nin incelenen üç sayısında öne çıkan yazar kadrosu; Halil Hamit, Mehmet Necmettin, Cevdeti, Namık Ekrem, Mahmut Fuat, Saliha bint-i Hakkı, Şaika Peyami, Mahmut Nadir, Fatma Seniye, Dr. Nuri Bekir, Dr. Yusuf Ragıp, Falih Rıfkı, Nureddin Rahmi, Mehmet Sadık’tır.¹⁸⁹

Sıyanet Gazetesi’nin birinci sayısına ulaşamadığı için gazetenin yayın politikası hakkında net bir bilgi vermek zor olsa da 11, 15, 16. sayıları üzerinde yapılan incelemede gazetenin Ma-mülâtî Dâhiliye İstihlâk-ı Kadınlar Cemiyet-i Hayriyesi derneğinin yayın organı olduğu anlaşılır. Cemiyetin amacı halkı yerli malı kullanımına teşviktir. Bunun için yayın organı alan *Sıyanet* gazetesinde yerli ürünlerin tanıtımı yapılır. Ayrıca gazetede kadın eğitimi, edebiyat konularına da yer verilir.

4.5.4. Kadınlık

Kadınlık II. Meşrutiyet’in ilanından sonra 24 Mart 1914 ile 30 Mayıs 1914 yılları arasında neşr olunan kadınlara yönelik bir gazeteydi. Kadınlık Gazetesi kendisini okuyucusuna şu cümle ile takdim eder. ‘Kadınlığın varlığını ve memleket de bir mevki bulundugunu müdafaa eder, Perşembe günleri neşr olunur musavver gazetedir.’ Gazetenin alt başlığında Perşembe günleri neşr olunacağı beyan edilir. Lakin

¹⁸⁶ Semseddin Sami, Kamus-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1987. s. 845.

¹⁸⁷ Halil Hamit, “Sebil El-Reşat’a Cevap”, *Sıyanet*, S. 11, 22 Mayıs 1335, s. 5.

¹⁸⁸ Kapak, *Sıyanet*, 26 Haziran 1334, S. 16.

¹⁸⁹ Kapak, *Sıyanet*, S. 15-16, s. 1.

gazetenin yayınlanan on iki sayısı üzerinde yapılan incelemede 1.,9., 10., 11. sayılarının cumartesi günü neşr olurken diğer sayıları Perşembe günü neşr olduğu ortaya çıkar.¹⁹⁰

Gazetenin imtiyaz sahibi Hacı Cemal, baş muhabiri Nigar Hanım'dır. Altıncı sayısından itibaren alt başlığın altında heyet-i tahririye müdürü Nevvare Şükran adı geçer. Adet fiyatı 50 para olan gazetenin senelik abonelik ücreti 80, altı aylık abonelik ücreti 50 kuruştur. Memalik-i ecnebiye için senelik abonelik ücreti 35, altı aylık abonelik ücreti 18 franktır. Gazete ile ilgili belge ve evraklar Babı Ali Caddesi Orhan Bey Hanı sekiz numaraya özel gönderilirdi. Bütün sayılarda yer alan hatırlatmaya göre gönderilen yazılar ister yayınlansın ister yayınlanmasın iade edilmezdi.¹⁹¹

Kadınlık Gazetesi'nin öne çıkan yazar kadrosunu; Mehmet Sadık, Şukufe Nihal, Saliha Faruk, Raife Halil, Nilüfer, Nigar Cemal, Nevvare Şükran, Muazzez Salih, Hayriye Fitnat, Halise Eşraf, Halide Nevzat, Eliye Suzan, Cahide Cevdet, Bedriye, Azize Haydar, Aliye Mehmet, Aliye Haşmet, Advıye Sıtkı, Hacı Cemal, Ebussüreyya oluşturur.¹⁹²

Gazetede yayınlanan yazılar Kısım-i İctimai, Kısım-i Edebi, Terzilik ve Tabahat olmak üzere dört bölümde ele alınırdı. Kısım-i içtimai bölümünde kadınların aile içerisinde görev ve sorumlulukları, toplum içinde mevkii, moda, bakım, eğitim hakkı üzerine yazılar yer alır. Kısım-i edebi bölümünde şiir, sanat, edebiyat vemüsikî üzerine çalışmalar yer alır. Tabahat; kelime anlam olarak aşçılık veya yemek sanatı anlamına gelir. Bu bölümde ise yemek tarifi ve mutfakta kadınların işine yaracak bilgilere yer verilir. Terzilik bölümde dikiş- nakış, renk uyumu, ölçü alımı ve kalıp çıkarma üzerine bilgilere yer alır.¹⁹³ Kadınlık Gazetesi'nin yayınlanış amacı "Mesleğimiz" başlıklı yazıda bu şekilde beyan edilir;

Bugünden itibaren haledar bir maksutla hayat-ı matbuata iltihak eden gazetemiz; kadın ve kadınlığa dair muhtelif ve mütenakız ictimad ve cereyanlardan hiç birini tenkit ve terviceylecek değildir... Şimdiye kadar cehlin kara pençeleriyle yırtılan gariban-ı nisviyete ilmi, edebi ve ailevi çiçekler, güller takmak ve mübareze-i hayatiyeye iştiraki için o zayıf silah-ı ilim ve irfan ile teçhiz eylemek için çalışacaktır.¹⁹⁴

"Mesleğimiz" başlıklı yazıdan da beyan edildiği gibi Kadınlık Gazetesi'nin neşr oluştaki gaye kendisinden önce vuku bulan olayları eleştirmek veya yaymak değildir. Gazetenin amacı yıllardan bu yana cehalet ve taassup içinde karanlık bir dünyada yaşayan kadınlığın ufuklarını aydınlatmak, onları cehalet karanlığından çıkarıp meşru bir derece kazanmaları için gerekli zemini hazırlanmak ve bunu birebir herkese anlatmaktır. Yazının devamında her hafta yayınlanan sayılarıyla o zayıf dimağları ilim ve ifan ile donatacaklarını, rağbet ve iltifatlara layık olmaya çalışacaklarını beyan ederler.

II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan kadını konu alan dergi ve gazetelerin genel amacı Osmanlı kadınının toplum için statüsünü artırmaktı. Ebussüreyya Sami Kadınlik Gazetesi'nin birinci sayısında yer alan "Bizde Kadın Zihniyeti" adlı yazısında Osmanlı kadınının toplum içindeki sosyal statüsünün ne ile mümkün olduğunu şu şekilde anlatır;

Zihniyetlerin tenviranta'dil suretiyle! Fikrimce bizde kadınlık Garp hanımları derecesine irtika edememesinin başlıca amili [---] ve [---]

¹⁹⁰ Kapak, *Kadınlık*, S.1-12, s. 1.

¹⁹¹ Kapak, *Kadınlık*, S. 1, 8 Mart 1330, s. 1.

¹⁹² *Kadınlık*, S. 1-12.

¹⁹³ Besim Yıldırım ve Salih Seyhan, "1914 yılların yayınlanan kadın Gazetelerinden 'Kadınlık'a Göre Kadın", , S. 23, 2015, s. 48-50.

¹⁹⁴ "Mesleğimiz", *Kadınlık*, S. 1, 8 Mart 1330, s. 2.

memleketin fersude, köhne zihniyetlerini muhafazaya son derece gayret etmelidir. Muhterem karinelerimin mesaid lütuf kâraneleriyle bu zihniyeti permed-i izahen birkaç mesele ibraz edeceğim. Bizde vasit derecede doğmuş ve yine aynı derece büyümüş bir hanıma:

-Hanım! Dünyaya niçin geldin. Diye sual edilse vereceği cevap:

-Allahıma ibadet, Padişahıma hürmet, kocama hürmet, evlatlarıma hizmet için. Sonra:

-İdare-i Beytiyeye dair ne biliyorsunuz? Denilse şu cevabı verir.

Yemek yapmak, ortalık süpürmek, dikiş dikmek, çocuklarımı, zevcemi temiz giyindirmek.

Çocukları istikbali hakkında fikri sorulsa

-Mehmet'imi zabıt, Osman'ımı rahmetli dedesinin mesleği naib, Hüseyin'imde babası kendi kalemine alıp kâtip yapacak.

Biraz iktisadi konudan söz etseniz.

A...A... para kazanmak, artırmak, istikbali düşünmek kadının ne vazifesi? Kadın erkek getirirse sarf eder. Ne verirse harc eyler. İyi yemek, iyi giymek, gezmek, görmek, anlatmak ister, Bütün bunları temin etmek erkeğin vazifesidir.¹⁹⁵

Halise Eşref kadınların toplum içinde hak ettikleri konu elde etmek için ne yapması gerektiğini “Bir Hitabet”adlı yazıda şu şekilde anlatır;

Ey kadın! Uyan yeter artık hab u gaflet, uyanda mevcudiyetini helake sürükleyen erkekkibri ve nahvetini kır. İsbat-ı hüviyet eyle göster ve anlat ki insanlığın zinciri esarete tahammülü yok. Eğer ki kesret-i ülfet ve ünsiyetin hâsıl ettiği itibardan halas yab olmak için çareye tevelssül etmezsen utan hacil ol ve emin ol ki ahlâfın seni düşman, yâdını bedman eyleyecekler.¹⁹⁶

Halise Eşref ve Ebusüreyya Sami'ye göre Osmanlı toplumunda kadın sorunu toplumsal mevkii veya cinsiyet farklılıkla alakalı değildi. Osmanlı toplumunda kadın sorunu uzun zamandan bu yana gerek aile içerisinde gerekse toplum içerisinde kadının görev ve sorumluluklarının yanlış öğretilmesinden kaynaklanmaktaydı. Osmanlı'daki kadın sorununun çözümünü yönetimden beklemek de pek doğru bir bakış açısı değildi. Yönetimler toplum içerisinde sıkıntıya neden olan konular üzerinde kurallar hazırlayıp düzenlemeler yapabilir. Ancak toplumlar hazırlanan kurulları yapılan düzenlemeleri içselleştirip kültürel yapılarına uyarlamaması halinde kurallar ve düzenlemeler kâğıt üzerinde yapılan çalışmalar olmaktan öteye gidemez. Her iki yazara göre de bu toplumsal kadın sorunun çözüle bilmesi için köhne fikirlerin aydınlatılıp kadının bu derin uykundan uyanması gerekir. Kadınlık Gazetesi'nde savunulan görüş ise bu sorunun çözümü toplumun geleneksel yapısı içerisinde çizilen kadın profilinin yeniden yeni dönemin yeniliklerine göre çizilmesiyle mümkün olacağı idi.

II. Meşrutiyet dönemi yayınlarında Batılılaşmanın bir gereği olarak kadının toplum içindeki konumu sorgulanırdı. Dönemin dergi ve gazetelerinde toplumsal geri kalmışlığın nedeni olarak kadının eğitimsizliği gösterilirdi. Kadınlık Gazetesi de kadın ile toplumsal geri kalmışlık arasında bağlantı kurmuş, kadının çalışma hakkı, eğitim hakkı, evlilik hukuku, boşanma hukuku ile ilgili haksızlıkların giderilmesi gerektiğini savunmuştu. Gazetenin yazarları arasında kadının görev ve sorumlulukları konusunda farklı görüşler hâkim olsa da kaleme alınan yazılarda ortak görüş kadının her şey önce anne olduğu yönündeydi. En önemli görev ve sorumluluğu çocuklarının bakımı, eğitimi

¹⁹⁵Ebusüreyya Sami, “Bizde Kadın Zihniyeti”, *Kadınlık*, S. 1, 8 Mart 1330, s. 3-4.

¹⁹⁶Halise Eşref, “Bir Hitabet”, *Kadınlık*, S. 1, 8 Mart 1330, s. 5-7.

ve terbiyesiyle meşgul olmaktadır. Gazete de aynı zamanda erkeklere tanınan eğitim ve çalışma hakların kadınlara da tanınması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

4.5.5. Kadın

Kadın; 13 Teşrin Evvel 1324-25 Mayıs 1325 yılları arasında yayınlanan bir kadın dergisiydi. Dergi otuz sayı yayınlandı. Kadın Dergisi'nin 1324-1325 yılları arasında yayınlanan bütün sayıların kapak bölümünde yapılan incelemeden elde edilen bilgiye göre dergi her hafta pazartesi günü Selanik'te neşr olunurdu. İmtiyaz sahibi Mustafa İbrahim, müdürü Enes Avni idi. Kadın Dergisi renksiz olarak yayınlanırdı. Lakin derginin kapağında Ahmet Mithat Paşa'nın fotoğrafının yer aldığı sekizinci sayısı kırmızı renkte yayınlanmıştır. Derginin adı büyük puntolarla kalın siyah renkte yazılır, etrafı çiçek veya farklı motifler ile süslenirdi.¹⁹⁷

Kadın Dergisi'nin bürosu Selanik'te Selanik Limanı Selimiye Caddesi Yeni Apartman Daire-i Mahsusa da bulunurdu. Dergiye gönderilen evrak ve belgeler bu adrese özel gönderilirdi. Derginin abonelik kayıtları büroda değil Sabri Paşa Caddesinde Lord Mağazasında yapılmıştı. Selanik için senelik abonelik ücreti yarım, altı aylık abonelik ücreti 1 mecdiye, taşra için senelik abonelik ücreti 65, altı aylık abonelik ücreti 2 mecdiye idi. Derginin abonelik ücreti yıllara göre farklılık göstermiştir. Derginin ilerleyen sayılarında okuyucularına kura yöntemiyle veya direkt olarak hediyeler verdiği bilgisine ulaşılır. Dergide yıllık satışı konusunda bilgiye rastlanmaz. Ancak Kadın Dergisi'nin en önemli gelir kaynağı abonelik ücretidir. Kadın Dergisi reklam almamıştır.

Kadın Dergisi yayın hayatı boyunca kapatılma veya basımının yasaklanması gibi bir cezai müeyyide ile karşı karşıya kalmamıştır. Ancak yirmi beşinci sayı ile yirmi altıncı sayının yayın tarihi arasında üç haftalık bir gecikme vardır. Bunun nedeni yirmi altıncı sayıda yayınlanan "Sevgili Kariatımaza" başlıklı önsözde beyan edilir.³¹ Mart Vakasına dikkat çekerek

Hadisenin amacı sadece sosyal hayata zarar vermek değildir. Aynı zamanda Osmanlı kadınının hayatına zarar verip onları lekelemektir. Kadınlarımızda yaşanan bu hadisenin etkilerini hor görmüş ve onunla mücadele etmiştir. Dergimiz yaşanan bu elim hadise nedeniyle elinize ulaşamamıştır.¹⁹⁸

31 Mart Vakası nedeniyle derginin yayın hayatında üç hafta bir aksaklık yaşanır. Bu duruma maruz kalan sadece Kadın Dergisi değildir. 31 Mart hadisesinin yaşandığı dönemde aktif yayın hayatına sahip olan bütün dergi ve gazeteler bu sorunla karşı karşıya kalmıştır.

Kadın Dergisi'nin yazar kadrosunda; Abdülhak Hamit, Baha Tevfik, Ali Aga, Akil Koyuncu, Abdullah Cevdet, Ayşe İsmet, Celal Sahir, Celal Devriş, Cavide Peyker, Muallim Dr. Asaf, Ali Ulvi, Dr. Abdullah Cevdet, Emine Lami, Cezmi Agah, Devriş Hüma, Emine Semiye, Fatma Semiye, Fıtnat Bint Haşim, Galip Kemal, Habibe Hasan Hulki, Hüseyin Rayıp, İlyas Macit, İsmail Ethem, Kazım Naim, Mois Levi, Mehmet Emin, Nigar Bint Osman, Müjgan Bint Abdullah, Mehmet Lütfi, Nejat, Pakize Seniye, Rafize Hüsnâ, Refika Şükran, Rüdaye Halise, Seniha Hikmet, Ulviye, Tahsin Nahit,

¹⁹⁷ Kapak, *Kadın*, S. 1-30, s. 1.

¹⁹⁸ "Sevgili Karinatımaza", *Kadın*, S. 26, 26 Nisan 1325, s. 1.

Yusuf Osman, Zekiye, Emine Latife, Enis Avni, Evliyazade Naciye, İlyas Macit, Süreyya, Makbule, Rukiye Haşmet, Yusuf Osman yer alırdı.¹⁹⁹

Kadın Dergisi yayınlanış amacını “İfade-i Mahsusa” başlığı altında şu cümleler ile beyan eder.

Evet, siyasî, edebî, fennî, ilmi... resâil-i mevkute ve gayr-i mevkute o kadar esef-engiz ve darıltıcı bir noksan vardı: Nisai bir gazete... Öyle nisaî bir risale ki: umuma şamil olsun, “aristokrasi” denilen o mevhum hayatı kibarâne-i hiçinden, hayalden, muhayyelât-i sasbiyeden ve ehemmiyât-i marîzaneden mümkün olduğu kadar uzak bulsun. Öyle nisaî bir risale ki: kulübeden konağa, saraydan fakirhaneye, havastan avama, vasattan en ileriye bir nirengi çizerek küçük büyük düğümlerle yapılmış bir fikir ve malumat ağı gibi muhit-i nisanıyyemizi kaplasın... İşte bu ehem ve mutlak vazife-i içtimaiyyeyi ifaya iştirak hevesiyle naçiz Kadın Risalesi, ilk numroyu yaz ederek elbirliğiyle terakki eylemeye çalışmak için bugünden itibaren arz-ı nasıye-i içtihat eyliyor.²⁰⁰

Kadın Dergisi’nde kadının sağlık konusuna da yer verilirdi. “Tütün ve Kadın”²⁰¹ başlıklı yazıda tütün içen kadının ailesinde çocuklarının sağlıksız olacağı, hamilelikte düşük yapacağı, yüz güzelliğinin yok olacağı beyan edilirdi. Tütün alışkanlığının Doğu kadınları arasında yaygın olduğunu Batıda kadının suret güzelliğinin bozulmaması için bulundu ortamda sigara içilmediği belirtilerek bu konuda Batı kadınının hayatı örnek gösterilirdi. Tütünün kadının sağlığına ve güzelliğine zar vereceği belirtilirdi.

Kadın’a göre kadınlar eğitilmiş olmalıydı. Dergide “O İki Dert İçin”²⁰², “Kadınlara Dair”²⁰³, “Nisvan mı, Rical mi”; “Hangisine Muhtacız”²⁰⁴, “Terakki İçin Nelere Muhtacız? Mektepler”²⁰⁵ gibi kadının eğitimi konu alan makaleler yayınlandı. Bu makalelerde kız okulları, hocalarının durumu, toplumsal yükseliş ile kadının eğitimi arasındaki ilişki ele alındı.

Kadın Dergisi genel olarak ele alacak olursak; Alanında önemli yere sahip olan Kadın, İstanbul dışında yayınlanan ilk kadın dergisidir. Derginin ilk sayısında yayınlanan “İfade-i Mahsusa” başlık yazıda derginin bütün dünya kadınlığa hitap edeceği beyan edilir. Lakin dergi üzerinde yapılan incelemede yazıların dili öyle kulübedeki, fakirhanedeki kadınların okuyunca anlayacağı bir dilden ziyade dili ağır, ağdalı belli bir eğitim seviyesinde kadınlara hitap eden bir dergidir. Dergide yoğun bir feminizm etkisi görülmez. Ancak dönemin diğer dergi ve gazetelerinde olduğu gibi kadın eğitilmiş olması gerektiğini savunur. Kadın çocukların terbiyesi, evin idaresi ve milletin geleceği için eğitilmiş olmalıdır.

¹⁹⁹ Hakan Aydın, “Kadın (1908-1909): Selanik’te yayınlanan ilk Kadın Dergisi Üzerinde Bir İnceleme”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.22, 2009, s.152; Emel Aşa, *1928’e Kadar Türk Kadını*, (Yayınlanmamış) Yüksek lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, s. 362.

²⁰⁰ “İfade-i Mahsusa”, *Kadın*, S. 1, 13 Teşrin Evvel 1324, s. 2.

²⁰¹ “Tütün ve Kadın”, *Kadın*, S. 3, 27 Teşrin Evvel 1324, s. 11- 12.

²⁰² Enis Avni, “O İki Dert İçin”, *Kadın*, S. 19, 16 Şubat 1324, s. 10-11.

²⁰³ Mehmet Cavit, “Kadınlığa Dair”, *Kadın*, S. 1, 13 Teşrin Evvel 1324, s. 2-4.

²⁰⁴ Abdülğani Seni, “Nisvan mı, Rical mi; Hangisine Muhtacız?”, *Kadın*, S. 28, 11 Mayıs 1325, s. 1-5.

²⁰⁵ Refika Şükran, “Terakki İçin Nelere Muhtacız? Mektepler” *Kadın*, S. 22, 9 Mart 1325, s. 5-6.

4.5.6.Kadınlar Âlemi

Kadınlar Âlemi, 22 Mayıs 1330 Perşembe günü yayın hayatını başlayan kadınlara özel bir gazeteydi. Gazete İstanbul'da yayınlanırdı. Gazetenin yayın bürosu Babı Ali karşısı Daire-i Mahsusa da bulunurdu. Gazeteye ilan için müracaatlar maarif Kütüphanesi müderrisine yapılır, ilanın satırından 50 para alınırdı. Gazetenin sahibi Naci Bey, müdürü M. Ekrem Bey, baş muhabiri Feriha Kamuran Hanımdı. Her hafta Perşembe günü yayınlan Kadınlar Âlemi 22 Mayıs 1330(2 Haziran 1914)- 17 Temmuz 1330(30 Temmuz 1914) yılları arasında dokuz sayı yayınlanmıştı. Adet fiyatı 20 para olup, Memleket içine senelik abonelik ücreti 25, altı aylık abonelik ücreti 15 kuruştı. Memalik-i ecnebiye için senelik abonelik ücreti 10frank olup, altı aylık abonelik yapılmazdı. Dördüncü sayıdan itibaren memleket içine senelik abonelik ücreti 30, altı aylık abonelik ücreti 20 kuruş olurken yabancı memleketler için abonelik ücretlerinin değişmedi göze çarpar.²⁰⁶

Gazetenin adı kâğıda ortalı şekilde büyük puntolu harfler ile yazılırdı. İlk üç sayısında okuyucularına kendisini Kadınlar Âlemi adı ile tanıtan gazete, dördüncü sayıdan itibaren kendisini okuyucularına Osmanlı Kadınlar Âlemi Gazetesi şeklinde tanıtmıştı. Gazetenin alt başlığından yapılan çevriye göre; gazete Osmanlı kadınlarını sosyal ve edebi konularda bilgilendirmek için yayınlanırdı. Gazetenin bütün sayılarının kapağın da Batılı kadın fotoğraflarına yer verilir, Osmanlı kadınına rol model olması amaçlanırdı.

Kadınlar Âlemi Gazetesi de kadını konu dönemin diğer yayınları gibi hedefi Osmanlı kadınına toplumsal hayata katmak onları sağlık, cilt bakımı, giyim- kuşam, dikiş-nakış, çocuk bakımı, ev yönetimi gibi konularda bilgilendirmektir. Gazetenin yayın politikası “Kadınlığa Doğru” başlıklı yazıda şu cümleler ile beyan edilir.

Hülâsa bu vaziyetler karşısında kendi mevcudiyetimizin ne demek olduğunu anlamak ve anlatmak lüzum-ı mübrimini adeta bir ihtiyaç addettik. İşte bunları nazar-ı dikkate alarak bu “Kadınlar Âlemini” neşre karar verdik. Bizim programımız büsbütün farklıdır. Maksadımız sırf hemşirelerimizin kendi benliklerini tanıtmak, hayatta yürüyecekleri yolların istikametlerini kolayca bir surette göstermektir. Aynı zamanda kendilerini surette göstermektir. Aynı zamanda kendilerinin tatlı vakit geçirmelerini düşündük ve mündericatımızı ona göre tanzim ettik²⁰⁷

Gazetenin önde gelen yazar kadrosunu Adil Bedi, M. Ekrem, Feriha Kamuran, Emine Ferhunde, Emin Hakkı, Eşref Nesip, Fatma Zehra, Fehmi Razi, Ferit Mübin, H. Z. atı, İsmail Vedat, Yusuf Ziya, Yaşar Neziha, Selma Perihan, Şahvar, Sadiye İclal Selma, Mağmûmi, Hacer, M. Kemal, M. Raik, M. Sabit, Mahmut Sadık, Mehmet Hidayet, Muazzez Salih, Raife Halil oluşur.²⁰⁸

Gazetenin amacı kadınları çeşitli konularda bilgilendirip kadınların hoş vakit geçirmesini sağlamaktır. Kadınlar Âlemi'nin amacının dönemin diğer yayınlarıyla aynı olduğu söylenebilir. Kadınlar Âlemi her kesimden kadına hitap etmeyi amaçlar. Lakin yayınlanan dokuz sayısı üzerinde yapılan incelemede bunu başaramadığı görülür. Yazılarında ağır ve ağıdalı bir dil hâkimdir. Belli bir eğitim seviyesine sahip kadınların anlaya bileceği yazılardır. İkinci sayıda yayınlanan “Teşekkür-u Aleni” başlıklı yazıdan gazeteye yoğun ilgi gösterildiği anlaşılır. En genel anlamıyla haftalık yayınlana bir kadın gazetesidir.

²⁰⁶ Kadınlar Âlemi, 22 Mayıs 1330, S. 1, *Kadınlar Âlemi*, S. 4, 12 Haziran 1330, s. 1.

²⁰⁷ Feriha Kamuran, “Kadınlığa Doğru”, *Kadınlar Âlemi*, S. 1, 22 Mayıs 1330, s. 1-2.

²⁰⁸ Aşa, agt., s. 668.

4.5.7. Hanımlar Âlemi

Hakkı Tarık Us koleksiyonundan elde edilen on sekiz nüshası üzerinde yapılan incelemeye göre Hanımlar Âlemi; 27 Mart 1330(29 Nisan 1914)- 24 Temmuz 1914(6 Ağustos 1914) yılları arasında her hafta Perşembe günü yayınlan bir kadın gazetesi idi. Gazetenin üçüncü sayısına kadar müdürü Mehmet Asaf iken, gazetenin yönetici kadrosunda yaşanan değişiklikler nedeniyle dördüncü sayıda dâhil olmak üzere müdürlük görevini Ahmet Cevdet Bey icra etmeye başlar. Sekizinci sayıya kadar Babı Ali Caddesinde Dair-i Mahsusa eden Hanımlar Âlemi dokuzuncu sayıdan itibaren Babı Ali Caddesi Meseret Otel karşısına Dair-i Mahsusa etmeye başlar. Gazetenin serlevhasından yapılan çevriye göre; Adet fiyatı 20 para olan Hanımlar Âlemi'nin memleket içinde senelik abonelik ücreti 25, altı aylık abonelik ücreti 15 kuruştur. Yabancı memleketler için senelik abonelik ücreti 10 Frank olup, altı aylık abonelik yapılmazdı.²⁰⁹ İdari ve edebi konuları ele alan resimli olarak yayınlanan Hanımlar Âlemi'nin yayınlanış amacı

“Maksat ve Mesleğimiz” başlıklı yazıda şu şekilde beyan edilir. ‘Kendimize belirlediğimiz görev halkın edep ve ahlak kurallarına dikkat ederek, nezaketi elden bırakmadan okuyucu ve kadın okuyanlarımızın canlarını sıkmadan nazik, hoş şiirler, nesirler, mektuplar ile onları bilgilendirmek ve eğlendirmek için Hanımlar Âlemi'nin neşretmektir.’²¹⁰

Hanımlar Âlemi'nin önde gelen yazar kadrosunda: A. Naci, Abbas Lütfü, Abdullah Zühdü, Ahmet Cevdet, Ali, Ali Seza, Asım Nahit, Bihter Necat, E. Ferhunde, Enise Nihal, Eşref Nesib, Fahri Seza, Fatma Neside, Güzide Nevin, H. Hatice Rana, Haşim Nahit, İhsan Ali Rıza, İhsan Vecihi, İsmail Vedat, Mehmet Sait yer alır. Bunlara ek olarak Mizaç, Muazzez Salih, Muhterem Veysel, Mustafa Burhanneddin, M. Faik Mustafa Nizamaddin, Muzaffer Suzan, Nigar bint Osman, Sadri Şevket, Güzide isimlerine de rastlanır.²¹¹

Gazetenin on seksiz nüshası üzerinde yapılan incelemeye göre gazetenin alt başlığında da belirtmiş olduğu gibi edebi konular ele alınırdı. Kadını konu alan bir gazete olmasına rağmen kadınla ilgili makale sayısı çok azdır. Gazete yayın hayatı boyunca Perşembe günü neşr olur. Gazetenin amacı ufaktan kadınları bilgilendirirken şiirler, nesir tarzda kaleme alınan yazılar ile hoş vakit geçirmesini sağlamaktı. Dönemin mecmua ve gazetelerinde sıkça rastladığımız bir durum olan kapakta Batılı tarza göre giyinmiş kadın fotoğraflarına Hanımlar Âlemi Gazetesi de yer verirdi. Büyük ihtimalle Osmanlı kadınına rol model olması amaçlanırdı.

4.5.8. Kadınlar Dünyası

II. Meşrutiyet döneminde yeni birçok dergi ve gazete yayın hayatına başladı. Kadınlar Dünyası da bu gazetelerden birisiydi. 1329 yılında yayın hayatına başlayıp 1921'e kadar yayınlandı. Uzun soluklu bir yayın olması nedeniyle ara ara yayınlanmasında aksaklıklar yaşandı. İlk yüz sayısında okuyucularına kendini şu şekilde takdim etmişti. ‘Fenni, İçtimai, edebi, hanımlara mahsus yevmi gazetedir.’ Buradan gazetenin yüzüncü sayıya kadar günlük yayınlandığı anlaşılır. Kadınlar Dünyası yüzüncü sayıdan itibaren okuyucularına kendini Kadınlık, hukûk ve menafi'ini müdafaa eder. Cumartesi günleri neşr olunur musavver gazetedir’ şeklinde takdim etti. Yüzüncü

²⁰⁹ Kapak, *Hanımlar Âlemi*, S. 1-18, s. 1.

²¹⁰ Nigar Bint Osman, “ Maksat ve Mesleğimiz”, *Hanımlar Âlemi*, S. 1, 27 Mart 1330, s. 1-2.

²¹¹ Aşa, agt.,s. 649.

sayıdan itibaren cumartesi günleri on altı sayfa yayınlanmaya başlayan Kadınlar Dünyası şekil ve içerik bakımından büyük bir değişim yaşadı. Kadınlar Dünyası geçirmiş olduğu değişimler neticesinde bir gazeteden ziyade dergiye benzemişti. Lakin daha öncede söz etmiş olduğumuz gibi kendisini okuyucularına gazete olarak takdim ediyordu. Serlevhasından elde edilen bilgiye göre gazetenin imtiyaz sahibi Nuriye Ulviye, müdürü Emine Seher Hanım'dı. İstanbul'da neşr olunurdu. Günlük nüshası 10 paradan satılan Kadınlar Dünyası memleket içine posta ücreti dâhil senelik abonelik ücreti 100, altı aylık abonelik ücreti ise 60 kuruştı. Memalik-i ecnebiye için senelik abonelik ücreti 38 frank olup altı aylık abonelik ücreti 20 franktı. Gazeteye mektup ve makaleler göndermek isteyenler Bindirek'deki Serbest Matbaasına gönderirdi. Ayrıca gazeteye gönderilen yazılar kabul edilmemesi halinde iade edilmezdi.²¹²

Osmanlı toplumunda kadınlarının haklarını savunmak ve onları bir çatı altında toplamak için Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti kuruldu. 1914 yılına kadar yayınlanan nüshalar üzerinde yapılan incelemelerden elde edilen bilgiye göre Kadınlar Dünyası cemiyetinin yayın organıydı. Gazetenin alt başlığında din, mezhep ve cinsiyet ayrımı yapılmaksızın Osmanlı hanımlarına özel bir yayın olduğu beyan edilirdi. Gazetenin elli beşinci sayısında "Osmanlı Müdafaa-ı Hukûk-ı Nisvan Cemiyeti Programı" başlığı altında cemiyetin programı yayınlandı. Kadınlar Dünyası'nın cemiyetin yayın organı olarak cemiyetin kuruluş programına zıt yayınlar yaptığı söylemez. Lakin elli beşinci sayıda yayınlan cemiyet programına göre cemiyetin amacı kadınların giyim tarzlarını düzeltmek, eğitim haklarını gözetmek, çalışma hayatına katılmalarını ve çalışma ortamında güvenliğini sağlamaktır. Gazete gibi kapsam alanı geniş bir mecranın kendini bu üç alanda sınırlaması pek temümkün değildi. Bu nedenle Kadınlar Dünyası şiir, tercüme, hikâye, dil, müzik, tiyatro, sohbet ve röportaj gibi birçok konuyu ele almıştı.²¹³ Kadınlar Dünyası Gazetesi'nin önde gelen yazar kadrosunda Mükerrrem Belkıs, Emine Seher Ali, Fatma Nasib, Nadire Nazım, Aliye Cevat, Atiye Şükran, Mediha Hasib, Yaşar Neziha, Feride Nihai, RasimeBinti Ahmet Rasim, Nigar Ferit, Cevriye Cemil, Münire İhsan, Enise Şükran, Selma Kamil, SeniyeAta, AzizHaydar, Fatma Zerrin ve Meliha Cenana yer alırdı.²¹⁴

²¹² Kapak, *KadınlarDünyası*, S. 1-100, s. 1

²¹³ Erdinç Gülcü ve Samiye Tunç, "Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi", *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal ilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2, 2012, s. 164-165.

²¹⁴ Aşa, agt., s. 446-467; Gülcü ve Tunç, agm., s. 166; Kurnaz, *Cumhuriyet Öncesi Dönemde Türk...*, s. 89.

5.II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADINDERGİ VE GAZETELERİNİN OSMANLI KADINI ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ(1908-1914)

5.1. II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerine Göre Osmanlı Toplumda Kadının Konumu

II. MeşrutiyetDönemi herkes gibi kadınlar içinde farklı renklerin yaşandığı bir dönemdi.Bu dönemdemüdü, imtiyaz sahibi ve muhabirleri kadın olan kadınlara özel dergi ve gazeteler yayın hayatına başladı.II. Meşrutiyet döneminde yayınlanan dergi ve gazetelerde Osmanlı toplumunda kadının sosyal hayattan soyutlanması, aile hayatı, eğitim hayatı, çalışma hayatı, moda, dikiş, çocuk bakımı, cilt bakımı gibi konular ele alındı. Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadını örnek gösterilirdi. Ayrıca bu dönemde özellikle şehirli kadınlardan oluşan kadın haklarını savunan örgütler kurulmuş, bu örgütler dönemin basını etrafında şekillenmişti.Emine Semiye Hanım Şükûfe Hanım'ın Osmanlı toplumunda kadının neden geri kaldığı yönünde görüşlerini sunduğu yazısına karşılık olarak "Terakkıyat-ı Nisvaniyyesi Kimden Bekleyelim" başlıklı yazıyı kaleme almıştı. Emine Semiye Osmanlı toplumunda kadının konumu ve geri kalmışlığını şu cümleler ifade eder.

Osmanlı toplumunda sizin gibi güzel fikirleri olan bir hanım efendi olması beni mutlu eder...

Burada eski Türk kadınları yardıma geliyor. Onların mertlikleri, kahramanlıkları ve faziletlerini düşündükçe millet-i Osmaniye'nin kadınlarının neden böyle olduğu beni düşündürüyor. Evet bizim tebaamız sıkı yönetim dönemi de dâhil sonrası da bizi hiç düşünmedi. Kadınlar sesli bir kukla gibi yönetildi. Ve kadının bilgilenmesine sıcak bakılmadı. Çünkü kuklaların yaldızlanmasından korkuyorlardı. Tebaamızın bizi en son bile düşüneceği şüpheli. Bizler düşünelim gelecekteki kadınların hukukunu...²¹⁵

Emine Semiye Hanım yazısının başında da kendisi gibi düşünen kadınların varlığından duyduğu mutluluğu arz eder. Lakin ilerleyen paragraflar da Osmanlı toplumunda kadının geri kalmasının sebebiyle duyduğu üzüntüyü beyan ederek Osmanlı toplumunda kadının geri kalmasının toplumun zihniyetiyle alakalı olduğunu savunur. Kadının öğrenme ve bilgilenme hakkının kısıtlanarak toplumdan soyutlandığına ve unutulduğuna dikkat çeken Emine Semiye, toplum içerisinde kadının hak ve hukukunun hatırlanacağını şüpheli olduğunu gerekçe göstererek gelecekteki Türk kadınlarının hukuku için kadınları bizler düşünelim sözleriyle Osmanlı kadınlarını bu konuda birliğe davet eder. Azize Haydar ise "Yalnız Kadınlar Mı Islaha Muhtaç?" başlıklı yazısında Osmanlı toplumunda kadının durumunu şu cümlelerle beyan etmiştir.

Her nereye gitse kız gitti. Dinlese kız dinledi. Hatta bizde kadınlar dahi kadınlar şöyle olmalı, kadınlar böyle olmalı, kadınlar okumalı, kadınlar yemek yapmalı, kadın iyi ahlaklı olmalı, kadın imtiyazcı olmalı, olmalı olmalı olmalı! Kadın ne kadar çok şey olmak zorunda, bu kadar çok görev yüklenen kadın karşında erkekler hiçbir şey olmamalı mı?

Bizim toplumumuzda kadın evin idaresini bilmeli ve aileyi yönetmelidir. Zaten bizde her şeyi yükleyecek iki şey vardır. Birincisi kader ikincisi kadın bütün suçlu bunlar...²¹⁶

²¹⁵ Emine Semiye, "Terakkıyat-ı Nisvaniyyesi Kimden Bekleyelim?", *Mehasin*, S. 10, Eylül 1325, s. 733-736.

²¹⁶ Azize Haydar, "Yalnız Kadınlar Mı Islaha Muhtaç?", *Kadınlık*, S. 7, 17 Nisan 1330, s. 4-5.

Yazarın yazısından anlaşıldığı üzere Osmanlı toplumunda kadınlar için çizilen bir kalıp vardır. Suyun girdiği kabın şeklini alması gibi Osmanlı kadınından bu kalıbın şeklini olması beklenir. Osmanlı toplumunda kadına yüklenen görev ve sorumluluklara değinen yazar aynı zamanda biraz tepkili bir dille erkeklerin toplum içerisindeki görev ve sorumluluklarını sorgular. Yazara göre Osmanlı toplumunda kadının bu denli geride kalmasının nedeni özgür olmamasıdır. Osmanlı kadını gereksiz sorumluluklar, dayatmalar ve eleştiriler nedeniyle o kalıpların dışına çıkamamış, çıkmak isteyen toplumsal baskıya maruz kalmıştır.

Hacı Cemal “Serbest Nisvan” Osmanlı toplumunda kadının durumunu şu cümleler ile anlatır.

Kadınların serbest olması konusunda farklı yorumlar vardır. Kadınlar beceriksiz ve dikkatsizdir. Kadınlar kendi başlarına bir iş yapamazlar. Onlar dört duvar arasına mahkûmdur...

Kadınlar bu kadar aşağılanır ve kötülenir ise elbette bir mevcudiyet sahibi olamaz. Çocuklarını da terbiyesiz ve özgüvensiz insan yığınları halinde yetiştirir. Elbette ahlaksızlık baş gösterir...

Kadınlara serbestlik konusunda kadın ilk önce evin hizmetlisi pozisyonundan çıkarılmalıdır. Evin idaresi, çocukların terbiyesi ve tahsili konusunda kadına da bir rol verilmelidir. Kadın isteği doğrultusunda ister ise çalışmalıdır. Bu konulara dikkat edilir ise kadınlığın ilerlemesi konusunda büyük adım atılmış olur.²¹⁷

Hacı Cemal Osmanlı kadınının sorununu sahip olduğu pozisyona bağlar. Yazar Osmanlı toplumunda kadını şu şekilde tarif eder. Kadın aile içerisinde bir bireyden ziyade aile yönetiminde, çocukların terbiyesinde ve eğitiminde söz sahibi olmayan evin temizliğini, yemeğini yapan, çocukların temizliği ile ilgilenen hizmetli pozisyona sahiptir. Toplum içerisinde değişimler toplumun en küçük yapı taşı olan ailede başlar. Hacı Cemal’de yazısında Osmanlı toplumunda kadının metalaştırılmasına karşı çıkarak kadının toplum içerisindeki terakkisinin yükselişe geçmesi için aile içerisindeki pozisyonunun değişmesi gerektiğine dem vurmuştur.

Atıfet Celâl “Terbiye-i Nisvaniye” Osmanlı toplumunda kadının durumunu şu sözlerle kaleme almıştı.

Mademki bilcümlemahlûkat gibi insanlarda cinsiyetinden yani erkek ve kadından müteşekkildir; Mademki bunlar bir aile, bir cemiyet, bir hayat dâhilinde yaşamaya mecburdurlar. Bunların terbiye ve seviyece bir müşterek olmaları iktiza eder. Tahsil, ilim ve kemale ermiş malûmat-ı vasiye sahibi bir zevç hiç bir şey bilmeyen cahil bir zevceye refakat edemez. Mecbur olursa bedbaht olur. Binayenaleyh erkeklerimiz terbiye-i ilmiye ve fikriyece yükseldikçe kadınları da kendi seviyelerine takrib etmelidir. Onlar okurlar her şeyi öğrenirler, cehl ve nâdânî içinde bırakılırsa kendi mes’udiyetlerini ihmal etmiş olurlar. İnsanlık yalnız erkeklerden ibaret olmayıp kadınlarda artık bu nâm-ı mübeccel layık görülecekler ise seviye-i arifanelerinin birbirinden farklı olmaması icap eder.

Erkekler kadınlara mevki’ibialay tekebbürden nazar-ı endaz-ı küçük görme olmakla izhar-ı kuvvet etmemeli, onları da kendi bulundukları mevki’e çıkararak terbiye-i insaniyeyi ikmale gayret etmelidir. Erkekler okusun, erkekler öğrensün, erkekler anlasın, erkekler düşünsün, imâl-ı fırk edebilsin! Kadınlar cahil, muhakemesiz, akılsız kalsın! Bu halde ne erkek

²¹⁷ Hacı Cemal, “Serbest-i Nisvan”, *Kadınlık*, S. 8, 26 Nisan 1330, s. 2-3.

nede kadın yekdiğerini anlayabilir. İkisi arasında Müşarekat-ı efkâr ve hissiyat mümkün olmaz. Birinin makul gördüğünü diğeri hezeyan addeder. İnsaf olsun! Bir arada yaşamaya fitraten mecbur ve mahkûm olan şu iki cins arasında bu derece farklılık nasıl razı olur?²¹⁸

Atıfet Celal yazısında Osmanlı toplumunda kadının durumunu farklı bir perspektiften ele almıştır. Yazara göre toplumun en küçük yapı taşı olan ailenin temellerini oluşturan kadın ve erkek yaradılış gereği birlikte yaşamak zorundadır. Bu nedenle kadın ve erkek her konuda birbirini tamamlar vasıfta olması gerekir. Aksi halde hayat her ikisi içinde çekilmez bir hâl alır. Osmanlı toplumunda kadının sorunun temelinde bu eşitliğinin sağlamaması yatar. Toplum içerisinde erkeğin kendini geliştirip ilerlemesi kabul edilen bir durumken aynı hak kadınlara tanımamıştır. Yazarın konu üzerinde görüşübu sorunun kadınlara da aynı hakkın tanınmasıyla çözüme kavuşacağı yönündedir.

Raife Halil “Kadınlıkta İ’tıla” başlıklı yazısında dönemin kadınlar üzerine yazı kaleme alan aydınlarını eleştirir. Bütün hepsinin Osmanlının son dönemindeki kadın sorununu kaleme aldığını lakin aceleci davrandıklarını ve kadınların hizmetini göz ardı ettiklerini yazar. Kendisi Osmanlı toplumunda kadınlığın durumu şu sözlerle kaleme alır.

Kadınlar üzerine gazetelerde yazı yazmakla beyanlarda bulunmakla kadınlar terfi etmez. Onların vazife ve hizmetlerinden söz etmek gerekir. Kurtarılmaktan söz edilen bir kadınlık vardır. Lakin kadınların kutsal vazifesinden söz edilmemektedir. Bir milletin medeniyetin aydınları, doktorları, askerleri kadınların elinde çıkmaktadır...

Erkeklerin ve kadınların vazifesi ayrı olabilir. Lakin şu bir gerçektir ki erkeklerde vazifelerini kadınlardan yani annelerinden öğrenir. İyi terbiye görmüş şahıs iyi vazifeler icra eder.²¹⁹

Raife Halil, II. Meşrutiyet Dönemi aydınlarını eleştirdiği yazısında bir taraftan da Osmanlı kadınının toplum içindeki durumuna değinir. Yazara göre toplumu meydana getiren her birey bir kadının yani annenin elinde büyür. Buradan şu yorum çıkarılabilir. Kadının terakki yolculuğunda yine en büyük görev kadına düşmektedir. Osmanlı kadınının toplum içinde yükselişi yine kendinin elinde olup çocuklarına kadının birey olduğu öğreterek kadının toplum ve aile içindeki statüsünü değiştirebilirlerdi.

Konu genel olarak değerlendirilirse, Osmanlı toplumunda kadının hak ve hukukunun hiç gözetilmediği ve önem verilmediğini söylemek yanlış olur. Osmanlı toplumunda kadının sorununun değişen dünya şartlarına uyum sağlayamayan toplum yapısıyla ilgili olduğu söylenebilir. Bütün Türk toplumlarında olduğu gibi Osmanlı toplumunda kadın aile hayatında, ekonomik hayatta ve sosyal hayatta önemli bir konuma sahipti. Lakin 18. yüzyıl Batılı devletlere göre şekillenen bir dönemdi. Batı kadını 18. yüzyılın sonralarına doğru Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi, şehirleşme, savaşlar ve gelişen teknolojinin etkisiyle çalışma hayatına atılmış,²²⁰ eğitilmiş, sosyal hayatı olan, aile hayatında etkin, hakkını savunan, bakımlı, pahalı kumaş ve mücevherlere ilgi duyan, mobilyalı evlerde yaşayan kişilerdi. II. Meşrutiyet Dönemi aydınları Batı kadınının hayatını ve Batı’da kadınlar üzerine yapılan yenilikleri yakından takip etmiş, Batılı kadınların hayatında yaşanan gelişmeleri basına taşımıştı. Osmanlı kadını ile Batı kadını kıyaslayan dönemin aydınlarına göre kadın ve erkek

²¹⁸ Atıfet Celal, “Terbiye-i Nisvan”, *Demet*, S. 2, 24 Eylül 1324, s. 27-28.

²¹⁹ Raife Halil, “Kadınlık da İ’tıla”, *Kadınlar Âlemi*, S. 7, 3 Temmuz 1330, s. 9

²²⁰ Feyza Kurnaz Şahin, “Kültür ve İmge: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Basınında Amerikan Kadın İmgesi”, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 41, 2017, s. 309.

her konuda birbirine eşit olmalıydı. Osmanlı toplumunda yaşanan sıkıntıların temelinde kadın ve erkek arasında eşitliğin sağlanamaması vardı. Toplum genelinde erkek kendini geliştirirken kadın geri kalmıştı. II. Meşrutiyet Dönemi aydınlarına göre Osmanlı toplumunda kadının terakkisi yine kadının elindeydi. Çünkü kadın anneydi. Toplum meydana getiren her fert bir kadının yani annenin eseri idi. Kadın terakki yolculuğunda yetiştirdiği çocuklarına kadının toplum içindeki görev ve mevkisini iyi öğretirken kadının toplum içinde metalaşmasını önleyebileceği savunulur.

5.2.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Osmanlı Kadınının Aile Hayatı Üzerindeki Etkileri

Toplumu meydana getiren bireyler arasında düşünce farklılıkları vardır. Bu düşünce farklılıkları toplum içinde çatışma ve gruplaşmalara neden olur. Toplum yapısını bozar. Toplum içinde çatışma ve gruplaşmaları önleyen, toplum yapısını düzenleyen birçok kurum vardır. Aile, toplumu meydana getiren kurumsal yapıda en tabanda yer alan, toplum yapısını düzenleyen kurumlardan birisidir. En ilkel toplumlarda dahi aile yapılanmalarından söz edilir. Lakin her toplumda aile yapısının aynı olduğu söylemez. Çünkü aile yapısı, toplumdan topluma bölgeden bölgeye değişiklik göstermiştir. Toplum içinde aile yapısının en genel ayrımı anaerkil aile yapısı, ataerkil aile yapısı, geniş aile yapısı ve çekirdek aile yapısı şeklinde yapılır.²²¹

Toplum içinde birbirinden farklı aile yapıları nasıl şekillenmiştir. İlkel toplumlarda aile kurumunun nasıl şekillendiği konusunda yapılan tanımlar varsayımlar üzerinden yapılır. Bu nedenle yapılan bu tanımlarda bilimsellik aranmamalıdır.²²² Ölüm ve doğum hadisesini tam olarak idrak edemeyen ilkel toplum insanları kadının kayıp olan yaşamı yeniden dünyaya getirdiğini düşünmüş ve kadına toplum için önemli bir konum atıf etmiştir.²²³ İlkel toplumlarda kadına atıf edilen konum nedeniyle aile yönetiminde kadının merkezde olduğu anaerkil aile yapısı ortaya çıkmıştır. İlkel toplumlarda toplayıcılıktan üretim sürecine geçilmesi, tüketim fazlası ürünlerin ortaya çıkması, ölüm ve doğum hadisesinin tam olarak idrak edilmesi aile yapılanmasında babanın merkezde olduğu yeni bir dönem başlatmış, ataerkil aile yapısını ortaya çıkarmıştır. Aile içindeki fertlerinin çeşitliliğine göre yapılan aile ayrımı ise geniş aile ve çekirdek aile şeklinde yapılır. Geniş aile, anne, baba ve bekâr çocukların dışında evlenmiş çocuk, gelin, torun, damat, hala, teyze, amca gibi fertlerin bir araya gelerek yaşadığı aile yapısıdır. Anne, baba ve bekâr çocukların bir araya gelerek oluşturduğu aile yapısına da çekirdek aile denir. Bireyler zamanla sanayileşme, yaşam alanının kısıtlanması, bağımsızlık arzusu ve hayat şartlarının zorlaşması gibi gerekçelerle geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçmiştir.²²⁴

Osmanlı toplumunda aile yapısı geniş ve kapsamlı bir konudur. Osmanlı toplumunda aile yapısı üzerine yapılan çalışmalardan elde edilen bilgilere göre Osmanlı toplumunda hâkim olan aile yapısı, babanın merkezde olduğu anne, baba ve bekâr çocuklardan meydana gelen çekirdek aile yapısıdır. Lakin Osmanlı Devleti'nin siyasi yapısı, hâkim olduğu coğrafya, ekonomik yapısı, içinde barındırdığı dini ve kültürel farklılıklar göz önüne alındığında tek bir aile yapısından söz edilemez. Osmanlı toplumunda aile yapısı genel bir başlık altında ele alınacak olunursa; Klasik dönem

²²¹ Ahmet Özkiraz ve Gül İşçi Baş, "Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma", *Karamanoğlu MehmetBey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi*, C. 18, S. 30, 2016, s. 87.

²²² Mustafa Aydın, "Aile, Aile yapımız ve Sorunlarımız", *Ümrân Dergisi*, S. 187, 2010, s. 29.

²²³ Akşit Kuşcan, age., s. 29-38.

²²⁴ Mustafa Aydın, *Sistemik Aile Sosyolojisi*, Çizgi Yay., Konya 2013, s. 70.

Osmanlı toplumunda aile yapısı ve Tanzimat sonra Osmanlı toplumunda aile yapısı olarak ikiye ayrılabilir. Bu iki başlığın altında dini, siyasi, sosyal ve ekonomik farklılıklar ele alındığında birbirinden farklı birçok aile yapılanması vardır. 19. yüzyılda değişen dünyaya şartlarına ayak uydurmak isteyen Osmanlı yönetimi bir dizi yenilik çalışmaları yapmış, yapılan bu yenilik çalışmalarından toplumun temel taşı olan aile kurumu da etkilenmişti.²²⁵

Tanzimat ile başlayan II. Meşrutiyet'in ilanı ile özgürlüğüne kavuşan kadın basını artık Osmanlı toplumunda aile ve kadının aile hayatındaki mevki konusu da basına taşınmıştı. II. meşrutiyet Dönemi dergi ve gazetelerinden yapılan alıntılara göre Osmanlı toplumunda kadının aile içinde mevki ve dönemin kadın basınının aile hayatı üzerindeki etkileri nelerdir.

Halit Ziya Bey "Valide Mektupları" başlıklı yazısında kadının ailedeki görevinden şöyle söz eder. "*İnsan yaşamında en büyük hizmet ailedir. Bu hizmette en büyük görevi kadına düştüğü görülür. Aile içindeki durumu en iyi düzenleyici kadındır.*"²²⁶

Yazarında beyan etmiş olduğu gibi kadının aile içinde en önemli vazifesi düzeni sağlamaktır. Aileler bir araya gelerek toplumu meydana getirir. Toplum genelinde düzen sağlanmak isteyen bir devlet ilk önce toplum içinde aileye aile içinde de kadına ulaşması gerekir. Çünkü kadınlar ailenin düzenini sağlayarak dolaylı yoldan toplumunda düzenini sağlar.

Zehra Hanım "Kadın Bilgileri" başlıklı yazısında kadının vazifesini şöyle sıralar.

Kadın vazifesi çocuklarının terbiyesi, dini ve ilmi bilgisiyle ilgilenip onların oyun ve eğlencesine katılıp çocuklarının gönlünü hoş tutmaktır. Aile efradının sorunlarında yardımcı olmaktır. Kadın güncel kitapları takip etmeli ve okumalıdır. Çok tahsil yapmasına gerek yoktur. Yazacak, okuyacak ve hesap yapacak kadar bilgi tahsil etmesi yeterlidir.²²⁷

Yazara göre kadın eğitilmiş olmalıdır. Kitap okumalı, edebiyat, musiki, resim gibi konularla ilgilenmelidir. Lakin bilgi küpüne dönmesine gerek yoktur. Kadının öncelikli vazifesi evinin huzuru sağlamak, çocuklarının terbiye ve tahsili ile ilgilemektir.

Muallim Doktor Asaf "Aile Terbiyesi" başlıklı yazısında kadının aile içinde önemini şöyle vurgular.

İnsanlarda unutulmayan tek şey çocukluğunda temiz dimağlarına işlenmiş olandır. Çocuklukta dimağlara nakşeden en önemli şey ise aile ailede ise validesi ile geçirdiği vakittir. Anneler ailenin ruhudur. Bir bedende ruh sağlamsa vücut işe yarar.²²⁸

Makalesinde aileyi insan vücuduna benzeten yazar kadının ailenin ruhu olduğunun altını çizer. İnsan bedeninde sağlığın tanımı biri değerinden eksik veya fazla olmamak kaydı ile fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak iyi olma halidir. Ruhsal sağlık ise bireyin doğumdan ölüme kadar devam eden süreçte sosyal hayata, eğitim hayatında, aile hayatında uyum, denge ve doyum düzenidir. Bireyin yaşamında uyum, denge ve doyum süreci tam ise bireyin ruhsal sağlığı yerinde demektir.²²⁹ Yazara göre ailenin sağlığı kadının elindedir. Bu nedenle kadın terbiyeli, güzel ahlak sahibi olmalıdır. Çünkü

²²⁵ Özkiraz ve İşçi Baş, agm., s. 89-90.

²²⁶ Halit Ziya Bey, "Valide Mektupları", *Mehasin*, S. 2, Teşrin Evvel 1324, s. 92-96.

²²⁷ Zehra Hanım, "Kadın Bilgileri", *Mehasin*, S. 7, Mart 1325, s. 469-472.

²²⁸ Muallim Doktor Asaf, "Aile Terbiyesi", *Kadın*, S. 10, 15 Kanunu Evvel 1324, s. 2-4.

²²⁹ Aslıhan Nişancı, "Ruh salığı alanında iyileşme yaklaşımı ve psikiyatrik Sosyal Hizmetler" *Toplum ve Sağlık Hizmetleri dergisi*, C. 30, S. 1, 2019, s. 252-253.

kadınlar sağlıklı birey olursa aile, aile sağlıklı olursa toplum, Toplum sağlıklı olursa devlet yapısı sağlam olur.

Hacı Cemal “Saadeti Beşeriye Kadınla Kaimdir” başlıklı yazısında kadının aile terbiyesinde ve saadetinde öneminden söz eder.

İnsan evlilik hayatında güler yüzlü ise mutlu olduğu kanısı kabul görür. Saadet ve mutluluğun sınırı yoktur. Bu mutluluk yalnız yaşayanların sahip olamayacağı bir hayattır. Kadın Aile hayatında önemli bir yere sahiptir. Aile hayatın kadının terbiyesi önemlidir. Validenin terbiyesi çocuklara yansır. Terbiyesiz bir validenin elinde büyümüş bir çocuğun kendi geleceği ve insanlık geleceği için vefası olamaz...

Bir kadın saadet ve mutluluğun merkezidir. Cahil ve mevki sahibi olmayan kadın kendi topluluğu içinde dahi mutlu olamaz.²³⁰

Hacı cemal’de Muallim Doktor Asaf gibi kadının terbiyesine dikkat çeker. Yazara göre kadının aile hayatında en önemli görevlerinden birisi çocuklarının rol modeli olmasıdır. Bu nedenle kadın terbiyeli olmalıdır. Bunun yanında eğitilmiş ve kendini geliştirmiş olmalıdır. Terbiye kurallarından yoksul bir anneden toplum yararlı olacak terbiyeli bir birey yetiştirmesi beklenemez. Bu nedenle kadın terbiyeli olmalıdır. Ailenin saadet ve huzuru kadının elindedir. Kadın ailenin terbiyesinin yanında saadetini de sağlamalıdır.

Muhterem Veysel “Bizde Kadınlık” Başlıklı yazısında kadının aile hayatında konumunu şöyle açıklar.

Kadınlarınızı iyi idare eder. İyi bir eş olarak muamele gösterirseniz kadınlarda size iyi bir refika ve ailesine munis “cana yakın” bir anne olur. Kadınlar eşlerine iyi bir refika olursa onlarda ailenin saadet ve ferahını daim kılmaya çalışır.²³¹

Muhterem Veysel’de Hacı Cemal gibi kadının aile huzuru ve saadeti konusunda önemli bir konumda olduğundan söz eder. Lakin Muhterem Veysel kadının iyi bir eş ve evlatlarına iyi bir anne olmasında erkeğinde payı olduğuna vurgu yapar. Erkek karısını iyi yönetir, iyi bir eş olursa kadınında iyi bir eş ve anne olacağını belirtir.

Fatma Sa’id “Kadınlarımıza Her Şey Lazım” başlıklı yazısında kadınların eğitim aldığı kurumları eleştirir. Bu eleştirilerden kadının aile hayatında görev ve sorumluluklarına da ulaşılır.

Bir takım okullarımız var ki kızlarımız orda okuyor. Kızlarımız ilim yönünden eski kadınlarımızla kıyaslamaz. Bunu teslim ederim. Fakat bu tahsil kızlarımıza gerekli kuvvet ve meziyeti vermiyor. Çoğunun eli iğne iplik tutmayı, yemek pişirmeyi ve aileye gerekli olan işeyi ihzar etmeyi bilmiyor.²³²

Yazar göre, Kadın aile hayatında azami düzeyde terzilik bilgine sahip olmalıdır. Yemek pişirmek meziyetinin yanı sıra mutfakta işe düzenlemesini ve takibini yapabilmelidir. Batılı tarzda açılan okullar kızları farklı alanlarda eğitim verirken aile hayatında işine yaracak meziyetler yönünden eksik kalmaktadır.

Kadında güzellik önemlidir. Kadının evli olduğu refikine hoş görülmelidir. Lakin nisvan da maddi güzellikten hüsn-i ahlak önemlidir. Güzel ahlak ile müterafik olunmayan maddi güzellikler, kokusuz çiçeklere benzer. Nisvan kendisindeki kötü ahlakları tetkik eder bu kötü ahlaklardan

²³⁰ Hacı Cemal, “Saadeti Beşeriye Kadınla Kaimdir”, *Kadınlık*, S. 6, 10 Nisan 1330, s. 2.

²³¹ Muhterem Veysel, “Bizde Kadınlık”, *Hanımlar Âlemi*, S. 6, 1 Mayıs 1330, s. 7-8.

²³² Fatma Sa’ide, “Kadınlara Her Şey Lazım”, *Sıyanet*, S. 11, 22 Mayıs 1330, s. 7-9.

arınmalıdır. Ve Güzel ahlak ile zevcinin muhabbet ve saadetini temin etmelidir.²³³

Süleyman Fehmi’de “Hüsn-i Ahlak” başlıklı yazısında kadının aile içindeki görev ve sorumluluklarından söz eder. Yazarın bu konuda görüşü Muallim Doktor Asaf ve Hacı Cemal ile benzerlik gösterir. Yazara göre kadının dış güzelliğinden ahlak güzelliği daha önemlidir. Kadınlar içlerindeki kötü zihniyetten arınmalıdır. Çünkü kadın ailenin saadet ve muhabbetinden sorumludur.

Genel olarak bakıldığında II. Meşrutiyet Dönemi aydınları Osmanlı kadınının aile hayatındaki görev ve sorumluluklarını genel olarak toplumun kalıplaşmış değerlerine göre ele alınmıştır. Dönemin aydınları Osmanlı toplumunda kadını çocuklarının annesi, kocasının yol arkadaşı ve toplumun en küçük birimi olan ailenin bel kemiği olarak nitelendirmiştir. Dönemin basını üzerinde yapılan incelemelere göre Osmanlı toplumunda kadın ailenin düzeninden, saadetinden ve huzurundan sorumludur. Çocuklarının öğretmeni ve rol modelidir. Bu nedenle kadın temiz, ahlaklı, terbiyeli ve eğitilmiş olmalıdır. Azami düzeyde de olsa terzilik, yemek yapımı ve iâşe düzeni konusunda kadın kendini geliştirmelidir. Dönemin aydınları arasında kadının kendini geliştirdikçe ailenin, aile geliştikçe toplumun, toplum geliştikçe devletin gelişeceği yönünde bir düşünce hâkimdi. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı toplumunda kadının aile kurumu ve toplum için nedenli önemli bir vazifeyi üstendiği ortaya çıkar.

II. Meşrutiyet Dönemi kadın basını üzerinde yapılan incelemelere göre Osmanlı kadını aile merkezli bir yaşama sahipti. Batıcı yazarlara göre Osmanlı kadını aile merkezli yaşamdan sosyal hayata atılmalı ve Batı kadınının elde etmiş olduğu hakları elde etmek için mücadele etmeliydi. Yazılarında Batı kadınının özgürlük mücadelelerine, yaşam stillerine ve giyim tarzlarına yer veren Batıcı yazarlar, Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadınına örnek göstermişti. İslamcı ve Türkçü yazarlara göre ise Osmanlı kadınının öncelik vazifesi ailesinin huzurunu, saadetini ve birliğini sağlamak olmalıydı. Dönemin kadın basınının Osmanlı aile hayatı üzerine birçok etkisinin olduğu söylenebilir.

Değişen kadın erkek ilişkileri, sofrâ düzeni, eğlence anlayışı, ev dizaynı ve kadınının aile merkezinden uzaklaşması dönemin basınına yakından takip eden Osmanlı kadınının aile hayatını inkisar uğratmıştır. Osmanlı aile hayatında yaşanan bu değişim ile Osmanlı kadınının misafir ağırlama, sofrâ adabı, aile birliği gibi önemli değerlerinden uzaklaştığı söylenebilir. II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinde sanat, musiki, edebiyat, cilt bakımı, dikiş, nakış, çocuk bakımı, sağlık ve evin iâşe düzeni sağlamak konusunda makalelerin yayınlanması Osmanlı kadınına bu konular bilgilendirilmesini sağlamıştı. Osmanlı kadınının hayatın yaşanan sosyal, ekonomik ve kültürel olarak yaşanan bu değişiminin dönemin kadın basınının Osmanlı aile hayatına olumlu etkileri arasında gösterilebilir.

5.3. II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Osmanlı Kadınının Evlilik Hayatı Üzerindeki Etkileri

Evlilik, insan neslinin devamı için önemli bir müessesedir. Evlenme çağına gelmiş kadın ve erkeğin yaşadıkları toplumun örf, adet, dini değerleri ve kanunlarına göre yaşamlarını birleştirmesine evlilik denir.²³⁴ Şemseddin Sami Kâmûs-ı Türkî’de

²³³ Süleyman Fehmi, “Hüsn-i Ahlâk”, *Demet*, S. 2, 24 Eylül 1324, s. 28.

²³⁴ Sezen Kama, “Osmanlı Hukukunda Evlilik Akdi ve Söz Konusu Evlilik Akdin 1869 Tarihli Tabiiyet-i Osmaniye’ye Kanunnamesine Göre Osmanlı Tabiiyetine Etkisi” *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C.72, S. 1, 2013, s. 674.

evliliği evli kadın ve erkeğin birlikte yaşamaya alıştığı hâl şeklinde tanımlamıştır.²³⁵ Evlilik üzerine birçok tanım yapılabilir. Genel bir tanımla evlilik, kadın ve erkeğin birlikte yaşama arzularının ürünü olduğu söylenebilir.²³⁶

Osmanlı Devleti'nde evlilik müessesesi Tanzimat'ın ilanından sonra belirli kurallara bağlanmaya çalışılmıştır.²³⁷ Bu nedenle Osmanlı toplumunda evlilik, Tanzimat öncesi dönem ve Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı toplumunda evlilik olarak iki ana başlık altında incelenebilir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi dönemde evlilik müessesesi hakkında bilgilere siyasi, sosyal, ekonomik amaçlı tutulan Şer'iyeye Sicilleri, Tereke Defterleri, Temettüat Defterleri ve yine dönemin imamlarının tutmuş olduğu kayıt defterlerinden ulaşılır. Lakin bu kayıtlar Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı toplumunda bütün evlilikleri kayıt altına alındığını göstermez.²³⁸

Osmanlı bünyesinde farklı ırktan ve dinden topluluklar yaşardı. Bu toplulukların sosyal kimliği mensup olduğu dine göre belirlenirdi. Osmanlı toplumunda aile kurumuyla ilgili olan miras, evlenme ve boşanma gibi hadiselerde bireyin mensubu olduğu topluluğun dini değerlerine göre şekillenirdi. Tanzimat öncesi dönemde Müslüman tebaa arasında evlilik İslam hukuku ve örfi hukuka göre yapıldı. Osmanlı toplumunda evlilik öncesi kız ve erkeğin konuşma, görüşme ve tanışma gibi şansları yoktu. Toplum genelinde aileler aracılığı ile yapılan görücü usulü evlilik yaygındı. Evliliğe giden yolda aileler arasında tanışma faslı olumlu geçer ise nişan yapıldı. İslam hukukuna göre nişanlılık hukuki bir süreç değildi. Bu nedenle nişanlılığın bir süresi yoktu. Lakin Osmanlı toplumun danışan sonrasında meydana gelecek olumsuz gelişmeler veya dedikodular nedeniyle nişanlılık süresinin uzatılması uygun görülmezdi. Çünkü Müslüman tebaa arasında evlenecek çiftin izdivaç hayatı nikâh akdi ile başlardı. Osmanlı toplumunda nikâh akdi kadı veya kadından alınan bir izinnâme ile imam ve iki şahit huzurunda kıyılırdı. Alınan izinnâmenin nikâhın geçerliliği yoktu. Nizamname, bir etkisi olmasa da Osmanlı Devleti'nde kuruluş döneminden itibaren verildiği düşünülen, Kanuni döneminde resmileştirilen evlilik için uygulanan bir kuraldı.²³⁹

Osmanlı Devleti Tanzimat'ın ilanından sonra Osmanlı kadınının haklarını korumak ve izdivaç hayatında yaşanan aksaklıkların önüne geçmek için evlilik üzerine yayınladığı fermanlar, nizamnameler, ilannameler ile evlilik müessesini belirli kurallara bağlanmaya çalıştı.²⁴⁰ Tanzimat Dönemi aydınları görücü usulü evlilik, Osmanlı kadınının evlilik hayatın mevki ve Batı kadının evlilik hayatında mevki gibi konular üzerine dönemin basınında yazılar kaleme aldı. II. Meşrutiyet Dönemi aydınları Tanzimat Dönemi aydınlarının ele aldığı görücü usulü evlilik, Osmanlı kadınının evlilik hayatında mevki ve Batı kadınının evlilik hayatında mevki gibi konuları farklı bir perspektiften kadın basınına taşıdı.²⁴¹

Cenap Şahabettin "İzdivaca Dair" başlıklı yazısında evlilik müessesini şöyle ele alır. "*İzdivaç çok önemli bir adımdır. İzdivaç bir fen meselesidir. Bütün hayatlarını birlikte geçirecek olan çiftlerin birbirlerinin hatalarına karşı müsemma*

²³⁵ Şemseddin Sami, age., s. 223.

²³⁶ Kama, agm., s. 674.

²³⁷ Keçeci Kurt, agm. s. 1078.

²³⁸ Tülay Ercoşkun, *Osmanlı İmparatorluğunda 19.Yüzyılda Evlilik ve Nikâh Dair Düzenlemeler*, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010, s. 8-24.

²³⁹ Mehmet A. Ünal, *Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi*, Fakülte Yay., Isparta 2014, s. 59.

²⁴⁰ Keçeci Kurt, agm., s. 1078.

²⁴¹ Çiğdem Ülker, "II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımlarında Kadın ve Evlilik Tartışmaları" *Tarih Okulları Dergisi*, S. 26, 2016, s. 34-35.

göstermelidir.”²⁴² Cenap Şahabettin yazısında insan hayatında evliliğin önemli bir müessese olduğuna dikkat çeker. Yazara göre evlilik müessesini yönetmek zor iştir. Bu nedenle müessesenin yönetimi ve devamı için çiftlere büyük görevler düşer. Çiftler her konuda saygılı ve anlayışlı olup birbirine zaman tanımalıdır.

Hayriye Fitnat “Bizde İzdivaç-Hemşirem Raife Halil Hanımefendiye” başlıklı yazısını Raife Halil Hanım’ın Usul-i İzdivaç isimli yazısından esinlenerek kaleme almıştır. Yazısında Osmanlı toplumunda evlilikle ilgili bazı adetlere değinerek görücü usulü evliliği eleştirir.

Kadın izdivaçta mevki var mıdır? Kadınlar izdivaçta söz hakkının olmadığı zamanlarda vardır. Bazen erkeklerde aynı durumdaydı. Ne kadar farklı bir durum bütün geleceğin sorgu sual edilmeden ya da sana sorulmadan rızan alınmadan değişecek. Bu durumun yerine evlenecek kız ve erkek birbirlerini tanımalı ve anlaşmalı bunun sonucunda saadetin hâkim olduğu bir yuva kurulur.²⁴³

Hayriye Fitnat yazısında evlilikle ilgili bazı adetlere değinerek Osmanlı toplumunda görücü usulü evliliği eleştirir. Görücü usulü evlilikte kadının söz hakkının olmadığı gibi bazen bu hakların erkeklerinde elinden alındığını idea eder. Görücü usulü evliliği saçma bulan Hayriye Fitnat’a göre toplumun en küçük birimi olan aile kurumunda huzur ve saadetin vuku bulması için evlenecek bireylerin birbirini tanıması gerekir.

Azize Haydar “Kadınlık” başlıklı yazısında Osmanlı toplumunda genç kızların evlilik müessesinden beklentisini ele alırken, bir yandan da evlilikte kadının görevlerini ve Batı kültürünün genç kızların evlilik hayalleri üzerinde olumsuz etkilerini izah etmiştir.

Bizde derdimizin ne olduğunu anlasak ona çare arayıp bulmak kolaylaşırdı. Kadınlığın yükselişi konusunda çalışma yapanlar bizi günden güne sararıp solduran mikrobun ne olduğunu anladılar. Ve çok şükür bizi düşünmeye başladılar...

Biz hayatı beşerde bir yol tutmuş gidiyoruz. Bu yol bizi sürüklüyor. Bu yola bir isim bulmak mümkün değildir. Çünkü birçok kollara ayrılır. Yalnız biz hayal içinde, bir hiçlik içinde denizdeki bir gemi gibi hayatın dalgaları arasında sürükleniyoruz. Bizde kızların izdivaçtan ekseriyetle beklentisi yemek yapmak, evi idare etmek, çocuk yetiştirmek yerine birçok teshirlerin etkisiyle hikâyelere dallar. Çünkü çoğunun indinde yemek yapmak, çamaşır yıkamak, yama yapmak ayıptır. O sebepten görünmeyen ve saklı bir hayalet bir hayatın yolunda ilerlemektedirler. Hayallerinde altınlar, pırlantalar, yeni elbiseler vardır.

İşte biz kadınlar genç kız iken böyle düşürür. Böyle olacağını düşünür. Böyle olacağını düşleriz. Zaman geçtikçe acı hakikat yüzünü gösterir. O zaman anlarız, fakat ne yazık neye yarar. Hayalden çıkar hakikate geçeriz. İzdivacın birkaç ayından sonra uğradığımız bu hal bizi şaşkına çevirir. Biz ne düşünüyorduk. Ne bulduk.²⁴⁴

Azize Haydar yazısında izdivaç hayatında kadına düşen görev ve sorumlulukları çocukları yetiştirmek, hanenin idaresini sağlamak, yemek yapmak, temizlik yapmak, dikiş dikmek şeklinde sıralar. Lakin dönemin genç kızların

²⁴² Cenap Şahabettin, “İzdivaca Dair”, *Mehasin*, S. 2, Teşrin Evvel 1324, s. 100-102.

²⁴³ Hayriye Fitnat, “Bizde İzdivaç – Hemşirem Raife Halil Hanımefendiye”, *Kadınlık*, S. 4, 3 Nisan 1330, s. 4-5.

²⁴⁴ Azize Haydar, “Kadınlık”, *KadınlarDünyası*, S. 23, 26 Nisan 1329, s. 1-2.

hayalindeki izdivaçta çocuk yetiştirmek, hane idare etmek, evin düzenini sağlamak bunların hiç biri yer almadığını, izdivaç hayatından pahalı mücevherler, güzel elbiseler hayal eden genç kızların hayaller âleminde yaşadığını, bunedeniyle izdivaç hayatında hayal kırıklıkları yaşadığını beyan eder.

Seniha Hikmet “Kadınlarımızın Mevki-i Medeniyesi” başlıklı yazısında Avrupa kadının izdivaç hayatı ile Osmanlı toplumunda kadının izdivaç hayatını kıyaslamış, Osmanlı toplumunda kadının izdivaç hayatında daha çok hakkı olduğunu şu şekilde açıklamıştır.

Ahkâm-ı Şer-iyeye göre kadınların bütün hakları koruma altına alınmıştır. Kadınların bu konuda şikâyet buluna bileceği bir iki mesele vardır. Nikâh ve talak hakkının neden erkeklere verildiği meseledir. Nikâh ve talak hakkı erkeklere kadınları ikinci plana atmak ve onları ezmek için verilmiş bir durum değildir. Böyle bir amaçla yapıldığını düşünmek çok abartılı ve vahim bir durumdur. Erkeklerin kendilerine verilen bu hakkı niçin suiistimal etmiş olduğu ayrı bir konudur...

Kurulan aile içerisinde önemli olan kurulan yuvanın en muazzam ve en mukaddes esaslar çerçevesinde kurulmasıdır. Yuvanın temelleri bir kırmak veya üzmek için değil ebediyen bahtiyar olmak için atılır. Kurulan aile içerisinde nikâh ve talak hakkının neden kadına verilmediği konusuna gelinecek olursak, kadının tabiatı ve fitratı gereği zaman zaman nefislerine ağır gelen durumlar karşısında basiret, metanet, sabır ve tahammül gibi konularda ani kararlar vermesi ve bu nedenle nikâhlarını tehlikeye atacağı için talak hakkı kadınlara verilmemiştir.

Avrupa kadını ile Osmanlı kadının izdivaç hayatını kıyaslayacak olursak arada büyük bir fark ortaya çıkar. Çünkü Osmanlı kadınının bütün hakları İslam hukuku ile koruma altına alınmıştır. Avrupa kadının hak ve hukukunu savunan hiçbir hukuku kanuniye yoktur.²⁴⁵

Seniha Hikmet yazısında Avrupa toplumunda kadının evlilik hayatı ile Osmanlı toplumunda kadının evlilik hayatını kıyaslar. Osmanlı toplumunda kadının haklarının İslam hukukuyla koruma altına alınırken, Avrupa toplumunda kadının hak ve hukukunu savunan bir kanunun mevcut olmadığını beyan eder. Seniha Hikmet, Osmanlı toplumunda Müslüman kadının evlilik hayatında eleştirilen nikâh ve talak konusuna da değinir. Nikâh ve talak hakkının erkeğe verilmesinin sebebini kadının ruhsal yapısına bağlar. Kadın zor durumlar karşısında fevri kararlar alması nedeniyle nikâh ve talak hakkının erkeğe verildiğini açıklar.

Hacı Cemal “Tevlid ve İdame-i Nesil” başlıklı yazısında evliliğin İslam dininde önemini, kadının ve erkeğin evlilik müessesesindeki görevine değinir.

Evlilik dünya hayatında Cenabı Hak tarafından emir olunmuştur. Ve kişinin evlilikle dinini tamamlayacağına inanılır. Dünya hayatında aileden daha güzel ve değerli bir şey olamaz. Evliliğin amacı neslin idamesidir. Çok değerli aile hayatına adım izdivaç ile atılır. Burada aile hayatının kurucu kadındır. Aile hayatının koruyucu ise erkektir.

İslami aile kurallarına erkek çalışarak ailenin geçimini idame eder. Kadın ise iyi idare ederek aile saadetini bâki kılar. Aile içinde huzurun en önemli temel mevzu ise güvendir. Güven olmadan aile kurulmaz mı? Kurulur. Lakin çok uzun soluklu ve huzur olacağı konusu tartışılır.

²⁴⁵Seniha Hikmet, “Kadınlarımızın Mevkii Medeniyesi”, *Kadın*, S. 1, 20 Teşrin Evvel 1324, s. 14-15.

İzdivaç hayatında bir kadının hayatına bir erkek, bir erkeğin hayatına bir kadın dâhil olduğu için çiftler birkaç ay değişik hissedebilir. Çiftler ilerleyen süreçte yeni hayatlarına uyum sağlar. Kadın ve erkek hayatının ailesinden ibaret olduğunu anlar.²⁴⁶

Hacı Cemal yazısında evliliğin İslamiyet'teki önemine değinir. Evliliğin insan neslinin devamı için öneminden söz eder. Kadın ve erkeğin izdivaç hayatında görevlerinin üzerinde duran yazar kadının yuvanın kurucu erkeğin korucu olduğu vurgular. Hacı Cemal izdivaç hayatında aile içinde huzurun sağlayanın çiftler arasında güven duygusu olduğuna kanaat getirmiştir. Kadının izdivaç hayatında görevlerini ise evinin düzeni, saadetini ve huzurunu sağlamak şeklinde sıralamıştır.

Sonuç olarak, Farklı ideolojilere sahip yazarların evlilik konusunda ortak görüşleri evliliğin toplum için önemli bir müessese olduğu yöndedir. Batıcı yazarlar Osmanlı toplumunda evlilik konusunda görücü usulü evliliği eleştirirlerdi. Kurulan yuvada saadet ve mutluluğun hâkim olması için evlenecek çiftlerin rızasının alınması gerektiğini savunurlardı. Batıcı yazarlara göre evlilikte kadın ve erkeğin birbirine üstünlükleri yoktur. Kurulan yuvanın uzun ömürlü olması için çiftlerin anlayışlı olması gerekir. İslamcı yazarlara göre evlilik insan neslinin devamı için önemli bir müessesedir. Evlilikte kadının bütün hakları İslam hukuku ile koruma altına alınmıştır. Erkeğinde kendine verilen hakları suiistimal etmemesi gerekir. Kadın evin saadetinden, düzeninden ve çocuklarının bakımından sorumludur. Erkek kurulan yuvanın geçimini teşkil edip onu korumakla görevlidir.

Osmanlı kadını Tanzimat Fermanı'nın ilanından sonra bürokratların başlatmış olduğu Batılı tarzda yenilikler nedeniyle modern yaşam ve geleneksel yaşamları arasında bir seçim yapmak zorun kaldı.²⁴⁷ Osmanlı toplumunda genel anlayışa göre kadının evlilik hayatında öncelikli vazifesi yemek yapmak, evi temizlemek, çocuklarına bakmak, dikiş dikmek ve evin iase ihtiyaçlarını takip etmektir. Evlilik hayatında modern yaşam hayallerine kapılan genç kızların evlilikten beklentileri ise pahalı elbiseler, mücevherler ve mobilyalı evlerdi. Bu zihniyet ile evlenen genç kızların evliliklerinde hayal kırıklığı yaşadığı görülürdü. Osmanlı kadınının evlilik konusunda yaşanan bu değişimin II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinin olumsuz etkileri arasında gösterilebilir. Çünkü onların modern yaşam aruzları arasında yemek yapmak, dikiş dikmek, çocuk bakmak yoktu. II. Meşrutiyet Dönemi genç kızların evlilik hayalinde kadın dergi ve gazetelerinde çizilen hülyalı yaşam vardı.

II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinde genç kızların evlilik hayatı üzerine yanlış düşüncelerin önüne geçmek için evliliğin huzurlu bir yuva kurmak için yapılması gerektiğini anlatan birçok yazılar kaleme alınmıştı. Genel olarak evlilikte bu huzur ve mutluluğu sağlamanın kadınların görevi olduğunu vurgulayan yazarlar bu nedenle kadınların eğitimi olması gerektiğini savunmuştur. Evlilikte kadın erkek eşitli, çok eşlilik, boşanma vs. gibi konularda yazılar kaleme alınmıştı. II. Meşrutiyet sonrası evlilikte yaş sınırı, boşanma ve çok eşlilik gibi konularda kadınları bilgilendirmesi, dönemin kadın basınının evlilik konusunda olumlu etkilerinden gösterilebilir.

5.4.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Çocuk Bakımı ve Terbiyesi konusunda Osmanlı Kadını Üzerindeki Etkiler

Çocuk, tarih boyunca toplumlarda soyun devamı, yuvanın neşesi olarak kabul görmüştür. Türk Devletlerinde çocuk, toplumun bel kemiği olan aile kurumunun önemli

²⁴⁶ Hacı Cemal, "Tevlit ve İdame-i Nesil", *Kadınlık*, S. 7, 17 Nisan 1330, s. 2-3.

²⁴⁷ Belma Tokuroğlu, *Özgürleşemeyen Kadın*, Fersah Yay., Ankara, 2004, s. 5-14.

bir üyesi, devletin ve milletin geleceği olarak görülürdü. Çocuk ilk eğitimini aile içinde anne ve babasından alırdı. Türk toplumunda anne ve babanın çocuğun terbiyesi konusunda farklı farklı görev ve sorumlulukları vardı. Lakin çocuğun terbiyesi ve bakımı söz konusu olduğunda ilk akıllara gelen kişi anne olurdu.²⁴⁸

Osmanlı toplumunda çocuk kurulan yuvanın temeli sayılırdı. Dünyaya geldiğinde kurbanlar kesilir, sadakalar verilir, dualar ve hatimler okunurdu. Osmanlı toplumunda çocuğun ilk eğitimi aile içinde verilirdi.²⁴⁹ Aile içinde çocuğun eğitimi, beslenmesi, bakımı ve terbiyesiyle yakından ilgilen kişi kadındı. Erkek ise daha çok ailenin geçimini sağlamakla muvazzaftı. Osmanlı toplumunda çocuğun hayatında değişim ve dönüşüm Osmanlı Devleti'nin yüzünü Batıya dönmesiyle başlamıştı. Osmanlı toplumunda kadının sosyal hayata, iş hayatına ve eğitim hayatına atılmasının aile hayatına olumlu ve olumsuz birçok etkisi olmuştu. Hiç şüphesiz Osmanlı aile hayatında yaşanan değişim ve dönüşümden en çok etkilenen kesim çocuklardı. Osmanlı toplumunda çocuk terbiyesinde kadının rolü ve Osmanlı kadınının hayatında yaşanan değişimin çocuğun hayatına etkileri II. Meşrutiyet Dönemi kadın basınında nasıl ele alınmış ve etkileri nelerdi.

Selim Sırrı “Çocuk Terbiyesi: Kızım Azâde İsmet’e” başlıklı yazısında çocuk terbiyesi ve kadının rolünü şu şekilde ele almıştır.

Dünyada her sanatın, her fennin lüzumunu tahsili ne kadar eden insanlar, cemiyet-i beşeriye olmak üzere dünyaya gelmesine vesile oldukları hem cinslerine itina ile baka bilmek için bilinmesi lüzum olan evlat yetiştirmeyi bilmezler. Hiç şüphe yok ki hepimiz evlatlarımızı büyütmek için büyük validelerimizin tecrübeleri himayesinden istifade ederiz...

Çünkü ne erkek nede kızlarımız izdivaca kadar çocuk nedir? Nasıl bakılır? Ne yolla terbiye edilir? Validelik nedir? Bunların vazife ve mesuliyeti nedir gibi şeyleri? Bunları öğrenmek lazım böyle düşünmezler.

Çocukların yedi yaşına kadar terbiyeyi fikriye ve ahlâk-iyelerine validelerin itina etmeleri gerekir. Çocuk anasından seve seve korkmalı ve emirlerine itibar mecburiyeti tabiye gibi bilmelidir. Aman evladım üzülmeyin diye güya bir şefkat, güya fazla bir muhabbet ibrazı ile çocuklarınızı şımarık büyüterek bu nefis muhakemesine yerinde ve lüzumunda istikbal etmeyen annelerin ileride hem kendileri hem de mahsul hayatları mütasır olur.²⁵⁰

Selim Sırrı, kızı Azâde İsmet’e hitaben kaleme aldığı yazısında çocuk bakımı ve terbiyesinde annenin önemi üzerinde durmuştur. Selim Sırrı yazısında gençlerin dünya hayatında her türlü ilim ve fen hakkında bilgi edindiklerini ancak dünyaya gelmesine vesile oldukları evlatlarına nasıl bakmaları gerektiği konusunda bilgi edinmediklerinden dert yanmış, insanların evlat gibi önemli bir konuda neden eksik kaldıklarını sorgulamıştır. Selim Sırrı yazısında çocuğun ahlaki ve fikri eğitiminden annenin sorumlu olduğunu ve annenin çocuğuna bu eğitimleri yedi yaşına kadar vermesi gerektiğinin savunmuştur. Annenin bu eğitimleri verirken hem kendi geleceği hem de çocuklarının geleceği için sevgi ve şefkat adı alıntında çocukları şımartmamasını

²⁴⁸Ertan Özensel, “Türk Toplumunda Çocuğun Yetiştirilmesinde Annenin Rolü: Konya İli Örneği”, *Değerler Eğitimi Dergisi*, C. 2, S. 6, 2004, S. 77-80.

²⁴⁹Haşim Şahin ve Nurdan Şafak, *Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak*, Değerler Eğitim Merkezi Yay. İstanbul 2011, s. 14.

²⁵⁰Selim Sırrı, “Çocuk Terbiyesi: Kızım Azâde İsmet’e” *Demet*, S. 6, 22 Eylül 1324, s. 83-84.

önermiştir. Selim Sırrı yazısında çocuğun terbiyesi konusunda genel olarak annelere hitap etmesi annenin çocuk üzerinde etkisinden kaynaklıdır.

Ayşe İsmet “Hayat-ı İçtimaiyyeden Bir Yaprak” başlıklı yazısında kadının çocuk terbiyesi konusunda önemini şu şekilde ele almıştır.

Valide; Terbiye-i içtimainin, terbiye-i fikriyenin, teziye-i ahlakiyenin en kuvâ bir nokta-i istisnadır. Evet, valide bütün manayı şemaliye, valide halikatdır. Valide ne mukaddes, ne muhterem, ne şayan tebcil bir vücudu kıyamdı.

Validenin vazifesi sabahtan akşama kadar (dedikodu) ile vakit geçirmek değildir. Umur beytiyeyi tanzime, iktisadı meşrun zor güne günü icraya, evlatlarının talim ve terbiyesine nazaretine mecbur alan zevce idae-i maşiyet için mütemadiyen uğraşan; haleti ruzkâr ile mütemadiyen cenkleşen; lânemahrumhanesinde saadet ve isari için herkesle bile.²⁵¹

Ayşe İsmet kadının çocuk terbiyesi ve bakımı konusunda önemini ele aldığı yazısında kadının aile hayatındaki görev ve sorumluluklarına da değinmiştir. Ayşe İsmet’e göre kadının aile hayatında vazifesi sabahtan akşama kadar boş meşgaleler ile uğraşmak değildi. Ayşe İsmet’e göre kadının aile hayatında vazifesi günün getirdiği işleri sıra koyup, evinin idaresini sağlayıp, evinde saadet ve yumuşaklığı hâkim kılmaktı. Kadın bu işlerin yanı sıra çocuklarının talim ve terbiyesiyle de ilgilenmeliydi. Yazısında kadının aile hayatında çok kutsal, önemli ve yüce bir değer olduğuna değinen Ayşe İsmet’e göre kadın çocuğun toplum içindeki terbiyesi, fikri terbiyesi ve ahlaki terbiyesi konusunda güçlü bir noktaydı. Genel hatları ile Ayşe İsmet yazısında kadının gerek toplumların geleceği açısından gerek ailenin huzuru açısından önemli bir faktör olduğunu dikkat çeker.

M. Ekrem “Kadınlar, Terbiye ve Ahlâk Üzerine Olan Tesirleri münasebetiyle Rûh-ı Beşerin Menbalarıdır” başlık yazısında kadının çocuğun terbiyesinde ne derece de etkili olduğunu şu cümleler ile açıklamaya çalışmıştır.

Beşiğinde çırpınan bir bebeğin veya tertemiz bir hafızaya sahip olan bir çocuğun hafızasına hüküm eden annedir. Çocuk annenin bilgi ve yönlendirmesi nispetinde şekil alır. Çok ilim sahibi bir erkek tam tersi bir kadınla evlense bu evlilikten bu evlilikten dünyaya gelen çocuğa annen şefkat ile vermiş olduğu terbiyeyi vermeye vakıf olamaz. Anne belki yüksek ilim sahibi değildir ama çocuğun ilk terbiyesini vermekte zorluk çekmez.²⁵²

M. Ekrem yazısında anne ve babanın çocuk terbiyesi ve bakımı konusunda çocuk üzerinde etkisini karşılaştırmıştır. M. Ekrem’e göre çocuğun bakımı, terbiyesi ve büyütülmesi konusunda yüksek eğitim tahsis etmiş bir baba hiç eğitim bilgi olmayan bir anne kadar çocuklar üzerinde etkili olmadığını savunur. Çocuk üzerinde annenin etkili bir faktör olduğuna dikkat çeker.

Azize Said “Terbiye-i İbtidaiye” başlık yazısında kadının çocuk üzerinde etkisini şu cümleler ile açıklamaya çalışmıştır.

Hanım efendiler; ecdadımız olan eski Türk anaları! Dikkat buyuruyorum eski Türk anaları diyorum. Çünkü biz Türklüğümüzü unuttuk. Bütün cihet ve gayretimizi, hane-i milliyemizi ihlal eden harekete hasr ettik. Ne hayatı milliyemiz nede terbiye-i islamiyemiz kaldı. Eski Türk anaları dünyayı cellâtlarıyla titreten evlatları nasıl büyütüyordu. Bunları için dikkati nazara almamız? İşte bu hareketlerin neticesi değil midir ki Türkler nice

²⁵¹ Ayşe İsmet, “Hayat-ı İçtimaiyyeden Bir Yaprak”, *Kadın*, S. 22, 9 Mart 1325, s. 10-11.

²⁵² M. Ekrem, “Kadınların Terbiye ve Ahlak Üzerine Olan Tesirleri Münasebetiyle Rûh-ı Beşeriyenin Menbalarıdır”, *Kadınlar Âlemi*, S. 5, 18 Haziran 1330, s. 10-11.

muzafferiyetlere tesil oldular. Namlarını cihangirlikleri ile nasır ederler. Çünkü O analar çocuğu henüz (ana, baba) başladığında çocukların fikirlerini vatan muhabbeti, vatan sevgisi ile doldurur. Velhasıl henüz çocukken evlatlarına ilk evvela terbiye-i ibtidaiden muhabbet-i vataniye-i öğretiyorlar idi...

Hanımlar, terbiye-i ibtidaiye de sıkıntı olursa hem o zavallılar hem de millet ve vatanımızı ihrize mahkûm etmiş olur...²⁵³

Azize Said yazısında Batılılaşma sonrası yaşanan değişim ve dönüşümün etkisiyle Osmanlı çocuklarının milli ve dini terbiyelerinin yok olmaya başladığını savunmuştur. Yazar çocuklarının hayatında yaşanan bu değişimin sorumlusu olarak Osmanlı kadınına sorumlu tutmuştur. Osmanlı kadınına eski Türk kadınlarının evlatlarını yetiştirme tarzını örnek göstererek dini ve milli terbiyesini iyi verilmiş, vatanına âşık evlatlar yetiştirmesini istemiştir. Yazar Osmanlı kadınlarına yüklenmiş olduğu vazife ve sorumluluk Osmanlı toplumunda kadının çocuk üzerinde nedenli önemli bir faktör olduğuna dikkat çekmiştir.

Fatma Neşide “Görenek” başlıklı yazısında çocuğun üzerindeki çevre faktörüne değinir. Kadınların toplum içinde yaşamış olduğu sıkıntıyı göreneklere bağlar. Annenin çocuğuna verdiği terbiye ve eğitimle Osmanlı kadının toplum içindeki statüsünü değiştirebileceğini savunur.

Bütün çektiklerimizi kadınlarımızın, genç kızların uğradıkları felaketleri, velhasıl fertçe değil, fakat cemiyetçe, hayatı içtimaîyece duçar olduğumuz bunca belâ ve musibet görenekten, erkeklerimizin, genç erkeklerimizin göreneklerimizden itibarlarından önce gelir...

Çocuk dokuz on yaşında iken etrafındakiler, belki babasının, annesinin içtiğini görüyor, bu kadar cık bir çocuk onun için veya fena olduğu ne bilsin? Hem zararlı olsa etrafındakiler içer mi? Çocuğun akli biraz daha irdeleyici bu dumanlı şeyi merak ediyor. Ve içilmesine mani olmasına rağmen bir gün bir fırsat bulup içiyor...²⁵⁴

Fatma Neşide yazısında çevre faktörünün çocuk dünyasında nedenli büyük bir etkiye sahip olduğunu anlatmış ve çevre faktörünün çocuk üzerinde sahip olduğu büyük etkiyi gözler önüne sermek için sigara bağımlılığı konusunu örnek göstermiştir. Çocuğun düşünce dünyasında şekillenen olumlu veya olumsuz bütün düşüncelerin sigara bağımlılığında olduğu gibi çevre faktörünün etkisiyle şekillendiğini savunan Fatma Neşide, kadının toplum içinde yaşadığı bela ve musibetlerinde temelinde çevre faktörü olduğunu idea eder. Yazara göre çocuklar nesilden nesille aktarılan göreneklere bu kadar bağlı olmamalıdır. Göreneklere bağlılığın sebebi yine kadınlardır. Kadınların çocuğunun terbiye ve eğitimini annemden, anneannemden, babaannem böyle gördüm şekilde değil de değişen yaşam şartlarına göre vermesi gerektiğini savunur.

II. meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinde yayınlanan yazılara göre Osmanlı toplumunda çocuk ailenin merkezinde yer alırdı. Anne ve baba çocuklarına eğitimi, terbiyesi ve ahlaki ile örnek teşkil ederdi. Osmanlı aile hayatında erkek ailenin geçimiyle ilgilenirken, kadın çocukların bakımı, terbiyesi, eğitimi ve evin idaresiyle ilgilenirdi. Toplum genelinde yaşanan değişim ve dönüşüm faaliyetleri neticesinde Osmanlı toplumunda çocukların dini ve milli değerlerinin yok olmaya başlamıştı. Çocukların dini ve milli değerlerinde yaşanan bu dalgalanmayı dönemin basınının olumsuz etkilerine örnek verilebilir. Dönemin aydınları yazılarında ayakları üzerinde duran, terbiyeli ve ahlaklı bir nesilden söz etmiştir. Dönemin aydınları bu nesilli

²⁵³ Azize Said, “Terbiye-i İbtidâiyye”, *KadınlarDünyası*, S. 19, 22 Nisan 1329, s. 4.

²⁵⁴ Fatma Neşide, “Görenek”, *HanımlarÂlemi*, S. 3, 10 Nisan 1330, s. 1-2.

yetiştirmek için anne ve babanın da eğitimli, ahlaklı ve terbiyeli bireyler olması gerektiği savunmuştur. Çocukların terbiyesi ve tahsili ile ilgilenen Osmanlı kadınının yeni alışkanlıkları eleştirilerek rol model olarak nasıl bir anne olması gerektiği konusunda bilgiler verilmiştir. Bu bilgilendirmeler, Osmanlı kadınının eğitim alanında kendini geliştirmesi dönemin basınının olumlu etkilerindendir.

5.5.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Giyim Konusunda Osmanlı Kadını Üzerindeki Etkileri

Giyim, insanoğlunun hayatında beslenme ve barınma gibi temel bir ihtiyaçtır. Giyim tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülür. İlk insanlar sıcağa, soğuğa ve doğada bulunan zararlı faktörlere karşı bedenlerini korumak için örtünmeye gereksinim duymuştu. Temelde insan bedenini korumak için üretilen giyim, zamanla sosyal statüyü belirleyen şıklık ve güzellik aracı halini aldı.²⁵⁵

Tarih boyunca toplumların giyim tarzı yaşadıkları coğrafyanın iklim şartları, kültürel değerleri, dini inançları, siyasi ve ekonomik yapıları etrafında şekillenmiştir. Toplumların giyim tarzı üzerinde yaşanan dönemlik değişikliklerin giyimde moda kavramını ortaya çıkardığı söylenebilir. Lakin giyimde moda kavramının orta çıkışı konusunda farklı görüşlerde vardır. Giyimde modanın insanoğlunun bedenlerini örtmekten ziyade şıklı ve güzellik için giyindiği dönemden itibaren başladığını idea edenler olsa da insanoğlunun giyim tarzında köklü değişiklikler Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilalı sonrası başlamıştır. Giyimde moda kavramının Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilalı sonrası aktif bir hale geldiği söylenebilir.²⁵⁶

Sanayi Devrimi ve Fransız ihtilalı sonrası Avrupa toplumunun giyim tarzında yaşanan değişim ve dönüşüm furyasından kadınlar âlemi de büyük oranda etkilenmişti. Avrupa kadını Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilalı sonrası yavaş yavaş dış dünyaya açılmıştı. Yeni sisteme ayak uyduran Avrupa kadınının eşleri yanında olmadan dışarı çıkmaya başlaması, çalışma hayatına atılması, gelirlerinin büyük kısmını giyime harcaması, Avrupalı kadınların giyim tarzında büyük değişimler yaşanmasına neden oldu.²⁵⁷

Osmanlı toplumunda kadının giyim tarzı yasalar etrafında şekillenirdi. Geleneksel çizgide giyinen Osmanlı kadınının giyim tarzında değişikliklerin Tanzimat'ın ilanından önce başlamıştır. Lakin Tanzimat ilanından sonra aleni bir değişimin başladığı söylenebilir. En önemli vazifesi aile efradının ihtiyaçlarını karşılamak olan Osmanlı kadını için dikiş, nakış ve biçki küçük yaşlardan itibaren kazanılan bir meziyeti. Osmanlı kadınının aile efradının ihtiyaçlarını karşılamak için öğrendiği bu meziyet Tanzimat ilanından sonra şehirli kadınlar için Avrupalı kadınların giyim modasını takip ettiği bir araç halini aldı. Avrupalı kadınların giyim modasını şehirli Osmanlı kadınları arasında yayılmasını sağlayan önemli faktör olarak dönemin dergi ve gazeteler gösterilebilir. Avrupa kadınının giyim tarzında yaşanan değişim ve dönüşüm II. Meşrutiyet Dönemi kadın basını aracılığı Osmanlı kadınına da etkisi altına almıştı. Şehirli Osmanlı kadını arasında Avrupalı giyim furyası 19. yüzyılın son

²⁵⁵ Mahmut Güngör, "Giyim Kültürü ve Giysiye Sahip Olma Arzuları: Giyim Mandalası", *Ekev Akademik Dergisi*, S. 54, 2013, s. 205-207.

²⁵⁶ Sefa Çeliksap, "Giyim ve modanın kısa öyküsü", *Aydın Sanat Dergisi*, S. 1, 2015, s. 57-64.

²⁵⁷ Diana Crane, *Moda ve Gündemler: Giyimde sınıf, Cinsiyet ve Kimlik*, (Çev.Özge Çelik), Ayrıntı Yay., İstanbul 2003, s. 13-198.

çeyreğinden itibaren aktifleştirdi.²⁵⁸ II. Meşrutiyet Dönemi kadın basınında yaşanan şiddetli tartışmalardan biride Osmanlı kadınının giyim konusu olmuştu. II. Meşrutiyet döneminde sayıları hızla artan kadın dergi ve gazeteleri üzerinde yapılan incelemelere göre dönemin kadın basını Osmanlı kadınının giyim tarzını ne boyut da etkili oldu.

Ebüsüreyya Sami “Bizde kadın Zihniyeti” isimli yazısında II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı toplumunda kadınların giyim tarzı yaşanan değişim nedeniyle ortaya çıkan fikir farklılıklarını şu şekilde ele almıştır.

Birisi çıktı benim karımın açık veya kapalı olması benden ziyade niçin mahalle bekçisini ilgilendirir. Diğer biri saha-ı matbuata arz-ı endam ederek:

Bu hususu değil umumi bir meseledir. An’aneyi unutmayalım! Diye bağırırdı.

Ben bütün bu müteallik cereyanları bu zıt fikirleri okudukça düşünüyorum ve halada düşünüyorum. Evet: Bir adamın karısının hayatı neden kendisinden başka birisi karışsın? Bu hak nasıl kabul edilir.²⁵⁹

Ebüsüreyya Sami genel hatlar ile Osmanlı toplumunda kadının sosyal statüsünü incelemek için kaleme aldığı yazısında Batılılaşma yolunda atılan ilk adımdan itibaren konuşulmaya başlanan ve zamanla hararet kazanan tesettür meselesine de değinmiştir. Yazara göre tesettürlü veya tesettürsüz olmak bireyin şahsına kalmış bir konudur. Neden başka kişileri ilgilendirmeyeceğini düşünmüştür. Değişen ve dönüşen dünya şartlarında Osmanlı kadınının tek sorunu tesettür meselesi değildir. Yazar Osmanlı kadınının terakkisi için alışılmış kalıplardan çıkması gerektiğini savunur.

Sizler neler söylüyorsunuz Allah’ınızı severseniz? Kadınların hayatının esir hane olduğunu mu söylüyorsunuz? At yarışlarında, koşu dallarında, Kâğıthane hücrelerinde, hatta parklarda seyir ederken hiç etrafınıza bakmıyor musunuz? İstedığınızle konuşuyor, İstedığınızle geze biliyorsunuz. Peçelerinizi inceltiyor, Çarşafınıza yırtmaçlar yapıyor, gözlerinize mavi gözlük takabiliyorsunuz.²⁶⁰

Kadınlar Âlemi’nde yayınlanan yazarının adı belirtilmeyen “Hanım Mektupları” isimli yazıda yazar Osmanlı kadınının Batı kültürünün etkisiyle peçe ve çarşaflarında yaptığı değişime dikkat çeker. II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı toplumunda kadının sosyal hayatının olamadığı yönünde dert yanan kadınlara sitem eder. Onları hiç etraflarına bakmamakla suçlar.

Geçen mektupta parka gideceğimi söylemiştim; iyi ki gitmişim, ne tuhaflıklar gördüm bir bilsen Reyhan...

Lastikli arabaların üstünde uçan beyler mi dersin... Kadın bakışlarını üzerlerine çekmek için bunca yıllık sakallarını mahveden, sakallarını şekilden şekle sokmuş züppe beyler mi dersin? Hanımlarımız bukleleri çoğaltmakta, Çarşaflarının eteklerine çifte yırtmaç açmaktalar.²⁶¹

Kadınlar Âlemi’nde yayınlanan yazarının adı belirtilmeyen “Hanım Mektupları” isimli yazıda dönemin yeni eğlence alanı olan parklardan birine giden yazar Batılılaşmanın etkisiyle Osmanlı toplumunda kadın ve erkeklerin yaşamalarında meydana gelen değişiklikleri gözlemlemiştir. Yazar dönemin kadın ve erkeklerinin birbirlerinin dikkatlerini celb edebilmek için değişik tarzlara ve şekilden şekle

²⁵⁸ Mine Demir, “Osmanlı Kadınları Arasında Modanın Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Bıçkı ve Dikiş”, *Bartın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 2, 2016, s. 71-79.

²⁵⁹ Ebüsüreyya Sami, agm., s. 3-4.

²⁶⁰ “Hanım Mektupları”, *Kadınlar Âlemi*, S. 2, 29 Mayıs 1330, s. 7.

²⁶¹ “Hanım Mektupları”, *Kadınlar Âlemi*, S. 3, 5 Haziran 1330, s.7.

girdiklerini beyan etmiştir. Kadınların çarşafı üzerinde yaptığı değişikliklerden söz ederek, Osmanlı kadınının giyim tarzında meydana gelen değişime dikkat çekmiştir.

Feriha Kâmurân “Muadele-i İçtimâiyye” adıyla kaleme aldığı yazısında Osmanlı toplumunda kadınların serbestliği konusu ve kılık- kıyafetine değinir.

Bizim irade-i içtimaiyemizi en muzîklerinden biride “ Serbest Nisvan” ve dolaylı yoldan “ Setr-i Nisvan” meselesidir. Birde İslam kadınlarının henüz hâl edilmemiş adeta herkese “ yap-boz” tahtası gibi olan “tesettür” meselesi vardır.

Gayet tasfidir ki; Bu mesele en çok erkeklerimiz tarafından mevzu edilmiş, bir iki tane hareketli müdafaa veya tenkiyattan sonra, buz safhası üzerine resim edilen eşkâl ihmal karşısında harap olup gitmiştir. Düşünecek olursak, bu hususta gerek müdafaa ve gerek tenkit şimdi erkekleri ilgilendiren bir mesele değildir. Zira bugün kadınların çok şükür kendi menfaat ve istifade-i hayatiyelerini idrak edemeyecek kadar zavallı değiller. Onlar kendilerin hayatlarıyla alakadar olan mesele tesettür, kendi beyanlarında hâl edecekler ve netice-i hallerini erkeklerin piş ediklerini va’z edeceklerdi. O vakit erkekler fikirlerini serd edecek, mütalaalarını bir tarz hakikatle ispat edeceklerdi. Fakat böyle olmadı; hatıra geldikçe kadınların haklarını müdafaa etmek isterken düşürdüler, düşürmek isterken müdafaa ettiler. Ve bu “ temcit pilavı” gibi akla gelince ortaya konan gösteriş panoramasına mütefekkirin nisvanımız da cevap vermek, tenkit etmek veya müdafaa etmek istemediler. Çünkü kadın, hakikati daima kendi fikriyatı ile hal ediliyordu. İşte biz noktaya dair piş edecek gerek serbest-i Nisvan ve gerek Tesettür Nisvan hakkındaki mütalaamızı peyderpey yazacağız.²⁶²

Feriha Kâmurân yazısında Osmanlı toplumunda tesettür meselesini ele almıştır. Yazar Ebüssüreyya Sami gibi kadınların giyim tarzı konusunda herkesin müdahil olmasından dert yanmıştır. Feriha Kâmurân Osmanlı toplumunda tesettür konusunun ele alınışını yap-boz tahtasına benzetmiştir. Yazar makalesinde önüne gelenin tesettür konusunu ele aldığını, temcit pilavı gibi ıstıp ıstıp ortaya sürüldüğünü ve bu konuda asıl konuşması gereken kadınlarınsa hiç konuşmadığına dikkat çekmiştir. Tesettür meselesi üzerine yapılan savunma ve eleştirilerin buz yüzeyine çizilen bir resim gibi olduğunu beyan etmiştir. Yazar göre tesettür konusu erkeklerden çok kadınları ilgilendiren bir konudur, II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı kadınlarının tesettür konusunda erkeklerin önderliğinde açılan yolda haklarını savunacak kabiliyette kişilerdi.

Ali Necmi “Moda Kuklaları” isimli yazısında II. Meşrutiyet Dönemi şehirli kadınların giyim konusunda üstünlük ve beğenilme yarışından dert yanmaktadır.

Bütün meftun nefaset zarafet kadınlarını zabt ve teshir etmiş olan mil tecmil şüphesiz en çok Paris şehrindeki kadınlarda cilde nemadır; ve Paris şehri sanat, fen, hikmet, edebiyat olduğu kadar ve belki daha fazla bir şehri tecmildir. Bütün Amerika ve İngiltere nisvan latife ve zarifesi her mevsim nasıl giyindiğini gösterin ve öğretin şehrimiz Paris şehridir.²⁶³

Ali Necmi yazısında II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinde tesiriyle Osmanlı kadınının giyim tarzında meydana gelen değişimden söz etmiştir. Yazar makalesinde dönemin basınına da Batılı kadınların her mevsim nasıl giyindiğini öğretin ve gösterin şehrimiz Paris şehridir, şeklinde kinayeli bir dile eleştirmiştir. Kadınlar arasındaki güzellik, şıklık ve zarafet yarışından dert yanan Ali Necmi, Osmanlı kadını

²⁶²Feriha Kâmurân, “Muadele-i İçtimâiyye”, *Kadınlar Âlemi*, S. 7, 3 Temmuz 1330, s. 1-3.

²⁶³Ali Necmi, “Moda Kuklaları”, *Mehasin*, S. 9, Ağustos 1325, s. 636-643.

Fransız toplumunu edebiyat, sanat, fen ve ilim yönünden değil de ihtişamlı giyim tarzını yönünden örnek almasını eleştirmiştir.

Hüseyin Naim “İsraf-ı Nisvan” isimli yazısında Tanzimat Dönemi ile başlayıp II. Meşrutiyet Dönemi ile hız kazanan Osmanlı kadınının kılık-kıyafet yönünden Batı kadınını taklitçiliğini ve bu uğurda harcadığı paralardan söz etmiştir.

Avrupa kibar nisvânının modaya muvaffak giyinmiş olmak için sarf ettikleri mebalığın efsane âmiz bir yekûn teşkil ettiği meşhurdur; kadınlar kendilerini daima, daima daha güzel göstermek için tezyinata son derece [---] ve mübtela’ oldukları gibi bugünkü tezyinatın fiyatları ise dehşetli bir surette galî olduğundan bugün Avrupa cem’iyyatkibaranenin[---] bilmek için zaruri olan israfların daha şık ve daha zarif görünmek için lüzumuna fevkinde bir ihtimamdan israf edilen paraların gayet cisim bir yekûn teşkil ettiği görülmektedir.²⁶⁴

Hüseyin Naim yazısında Osmanlı kadınlarının daha güzel görünmek için moda adı altında süslü bir yaşama bağımlı oldukları söz etmiştir. Yazar Avrupa kadınının modasına uygun şık ve zarif görünmek için yapılan bu masrafların gereksiz olduğuna dikkat çekmiştir. Osmanlı kadınlarının dergi ve gazetelerden takip etmiş olduğu Avrupalı kadınların giyimindeki şıklık ve zarafeti yakalamak için bu uğurda gereksiz israflarında eleştirmiştir.

Aliye “Kıyafe-i Nisvân Hakkında” başlıklı yazısında Osmanlı toplumunda kadınların giyim tarzı ve bölgeler arasında yaşanan değişimi hakkında bilgi vermiştir.

Kıyafe-i nisvânın bir tarzı müstesna efrağı meselesi cidden celb dikkattir. Ve muhtaç tedkikadır. Memleketimizi bilhassa memalik-i İslamiyenin beldeinden kıtasına göre kabul edilmiş olan tarz-ı tesettür. Ve ta’limimizi görmüş olanlar pek güzel bilirlir ki henüz bir ıtrad ve intizam şahaline girmemişiz. İstanbul’da başka, Anadolu’da başka, şehirlerde köylerde başka kıyafet arz ediyoruz. Ve hiç birisi değeri ile katıyen benzemiyor.²⁶⁵

Kadınlar Dünyası yazarlarından Aliye yazısında Osmanlı toplumunda kadınların giyim konusunun ayrı tutulan özel bir konu olduğunu ve kadınların giyim tarzının bölgeden bölge değişikli gösterdiğini açıklamıştır. Osmanlı toplumunda kadınların giyim tarzının incelenmesi gereken önemli bir konu olarak değerlendirmiştir. Yazar Osmanlı toplumunda Müslüman kadınlar arasında kabul gören giyim şeklinin İslam dininde gereği olarak tesettür olduğunu ve II. Meşrutiyet dönemine kadar farklı bir kültürün etkisi altına girmediğini beyan etmiştir.

Atiye Şükran ‘Acıdım’ isimli yazısında Yemâme’nin Harc vilayetinin gelen yabancı bir kadının evine yaptığı ziyaretini anlatır.

Geçenlerde uzak diyarlardan gelen evvelce bilmediğim bir hanımın evine gittim. Dereden tepeden konuştum. Bulunduğu memleketin kadınları hakkında bilgi edinmek istedim. Suallerime az çok cevap verdi. Burası kadar bozuk olduğunu beyan etti. Kadın Harc’dan gelmiş. Giyecek çarşafı biraz güneşten solmuş. Belki de bir çarşaflık almak içinde efendisinden para talebini kendine ağır, ben buna güldüm ve acıdım.²⁶⁶

Atiye Şükran makalesinde Harc’lı kadına o bölgenin kadınları hakkında sordu suallere aldığı cevaplar hakkında bilgi vermiştir. Atiye Şükran Suallerine aldığı cevapta Harc bölgesinde de kadınların giyim tarzında da bozulmaların olduğu sonucuna

²⁶⁴ Hüseyin Naim, “İsraf-ı Nisvân”, *Mehasin*, S. 6, Şubat 1325, s. 3-4.

²⁶⁵ Aliye, “Kıyafe-i Nisvân Hakkında”, *Kadınlar Dünyası*, S. 60, 2 Haziran 1329, s. 2.

²⁶⁶ Atiye Şükran, “Acıdım”, *Kadınlar Dünyası*, S. 69, 11 Haziran 1329, s. 1-2.

ulaşmıştır. Harc'lı kadının giyin tarzı hakkında bilgi veren yazarın anladığına göre kadının giyimi şatafattan uzaktır. Yazar kadınının bu giyimi karşısında biraz güldüğünü ve birazda acıdığını beyan etmiştir. Atiye Şükra'nın gülme ve acıma duygusunun beklide kaynağı çevresindeki kadınlardaki süs ve şatafatı Harc'lı kadında bulamamasından kaynaklanmıştır.

Emine Seher Ali "Tesettür Meselesi" isimli yazısında Osmanlı toplumunda kadının giyim tarzı üzerini yapılan farklı yorumları ele alarak Osmanlı kadınının giyim tarzı konusunda yanlış bulduğu düşünceleri eleştirmiştir.

Mevcudiyeti milliyemizi vakit vakit Garp etkisine ma'ruz bırakan mesele, artık can sıkacak bir mahiyet igtizab bir şey var: Tesettür-ü Nisvân! Herkes bilir, bilmez bu hususta beyan mütalaa eder. Şöyle söylenir, böyle denir, şu kadar ki hakikate temas eden bir fikir ciddi meydana çıkmaz. Hususuyla fikir dermeyanda en ileri gelenler ne söylediklerinden bile haberdar değil! Kadınların tesettürü fena işmiş, lüzumsuzmuş, daha bilmem neymiş! Bunların hepsi boş... Biz, tesettürden ziyade bu sözlerin lüzumsuzluğuna kani'iz! Kadınlar setr! Haricilerini atsın diyenler, hangi maksuda hizmet ediyorlar. Bu sözü söylemekle neyi murat ediyorlar. Biz bunları anlamıyoruz. Çünkü meydanda her şeyden evvel bize hareket zaruridir. Hatta elden bu derece ciddi düşmemiş olmazdık, bu hale gelmez, gelemezdik.²⁶⁷

Kadınlar Dünyası yazarlarından Emine Seher Ali yazısında Osmanlı toplumunda II. Meşrutiyet sonrası yaşanan özgürlük ortamının da etkisiyle Müslüman Kadınların giyim tarzında meydana gelen değişikliğin son derece can sıkıcı bir konu olduğuna değinmiştir. Yazar tesettür konusunda konuşulan yorumların gereksizliğinin üzerinde durmuş, bu yorumların hakikat ile ilgi ve alakasının olmadığını beyan etmiştir. Makalesinde Osmanlı kadınlarına hitap eden Emine Seher Ali, kadınlık için harekete geçmenin zaruri bir davranış olduğunu savunmuştur.

Hacı Cemal "Kadınları Mevkii" isimli yazısında moda merakı nedeniyle Osmanlı kadınların kıyafetlerindeki ucubeliği eleştirmiştir.

Bugün bizim memleketimizde bazı kadınların giydiği elbiseleri, en medeni şehirlerden biri olan Paris'te bile rastlayamazsınız. Moda namı tahtındaki bu gibi çirkin kıyafetlere orada ancak artistler, şontörelere ve hayatı içtimaiye de bir mevkii bulunmayan kadınlar giymektedirler. Açık ve serbest hayata sahip olan kadınların bile giymeye tedip ettikleri bu kıyafetleri, Türk hanımlarımızdan bazılarının nasıl kabul etmekte olduklarını hayret ediyorum!²⁶⁸

Hacı Cemal yazısında II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı kadınlarının giyim tarzını eleştirmiştir. Moda adı altında giyindikleri bu kıyafetleri Paris'te dahi normal bayanların giymediğini açıklayan Hacı Cemal Osmanlı kadınlarının bu kıyafetleri nasıl giyindikleri karşısında şaşkın olduğunu beyan etmiştir.

Bireyin içinde yaşadığı toplumun ahlak kurallarına göre yaşamını idame etmesi toplumsal bir kuralladır. Birey toplum yapısını düzenleyen bu kurallara uyum sağlayamaması durumunda toplumdan dışlanır.²⁶⁹ Osmanlı Devleti'nde Türk kadınının giyim tarzı ve yaşam standartları Kuruluş döneminin ilk çeyreğinden itibaren değişmeye başladı. Bu dönemde itibaren Osmanlı toplumunda kırsal kesimde yaşayan Osmanlı

²⁶⁷ Emine Seher Ali, "Tesettür Meselesi", *Kadınlar Dünyası*, S. 39, 12 Mayıs 1329, s. 1-2.

²⁶⁸ Hacı Cemal, "Kadınların Mevkii", *Kadınlık*, S. 5, 3 Nisan 1330, s. 3.

²⁶⁹ Safiye Kıranlar, "Değişen Kadın Kimliği Üzerine Bir İnceleme: İşgal İstanbul'unda Tesettür", *Akademik İncelemeler Dergisi*, C. 2, S. 1, 2007, s. 312.

kadını kendi yaşam sınırları içerisinde serbest kalmış, saraylı ve şehirli kadınlar ise mahrem bir varlık olarak sosyal hayattan geri plana çekilmişti. Kuruluşun döneminin ilk çeyreğinden Tanzimat'ın ilanına kadar olan bu süreçte Osmanlı kadınının giyim tarzı devletin belirlediği kurallara göre şekillenmişti. Tanzimat döneminde yaptığı çalışmalar ile Batılı tarzda yeniliklere yönelen Osmanlı Devleti'nde kadınların hayatında değişim bu dönemde başladı. Tanzimat döneminin erkek aydınları tarafından Osmanlı kadını basının gündemine taşındı. İlk zamanlar basında cilt bakımı, çocuk terbiyesi, aile idamesi gibi konular ele alınırken, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yaşanan siyasi boşluğunda etkisiyle kadınlar için çıkarılan dergi ve gazetelerde Osmanlı kadını ile Batı kadını kıyaslayan yazılar kaleme alınmaya başlandı. II. Meşrutiyet Dönemi dergi ve gazetede yayınlanan makaleler üzerinde yapılan incelemelere göre Osmanlı kadınının giyim tarzı konusunda en çok müdahil olunan konu tesettür ve çarşaf meseleydi. Batıcı yazarlar kaleme aldığı makalelerde Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadını örnek vermişti. İslamcı yazarlar makalelerinde Osmanlı kadınının kılık ve kıyafetinde Batı kültürünün etkisiyle meydana gelen değişimden dert yanmış, kıyafetleri üzerinde meydana gelen değişimlerden söz etmiştir. Osmanlı kadınlarının Batı kadınlarının dahi günlük hayata kullanmadığı modelleri moda kavramı adı altında giymelerinden dolayı kadınların içi boş Batı hayranlığından dert yanmışlardır. Türkçü yazarlar makalelerinde siyah çarşafın Türk kadınının giyim tarzına ait bir gelenek olmadığını savunurken, bir taraftan da Batılı giyme karşı milli moda anlayışını çıkardı görülür. II. Meşrutiyet döneminde Osmanlı kadını dönemin basınından Avrupa kadınının giyim tarzını takip etmiştir. Avrupalı kadınlar giyinme ve yaşama arzusuna kapılan Osmanlı kadını bu dönemde gelenek ve göreneklerinden uzaklaştı.

5.6.II. Meşrutiyet Dönemi Kadın Dergi ve Gazetelerinin Osmanlı Kadınının Eğitim Hayatı Üzerindeki Etkileri

II. Meşrutiyet Dönemi Türk eğitim tarihi açısından büyük önem taşımaktadır. II. Abdülhamit eğitim alanında birçok yeni çalışmaya adım atmıştır. II. Meşrutiyet Döneminde geleneksel eğitim kurumlarının önemi azalırken birçok okul ıslah edilerek yeni okullar açıldı. Yapılan yenilikler çerçevesinde açılan okullardan bir tanesi de Sanayi mektepleridir. Sanayi Mektepleri değişen dünya şartlarına göre kalifiye eleman ihtiyaçlarını karşılamak için açılmıştır Kız Sanayi Mekteplerini fizik, matematik kimya, coğrafya gibi müsbet ilimlerin yansısı Kur'an-ı Kerim dersleri, ahlak kuralları üzerine dersler de gösterilir.²⁷⁰ Osmanlı Devleti'nde 1908-1914 yılları arasında siyasi ve fikri hayata meydana gelen hareketlilik kadının eğitim hayatını da etkisi altına almıştı.²⁷¹ II. Meşrutiyet döneminde değişen ve dönüşen dünya şartları karşısında Osmanlı kadını da fikirler beyan etmeye başladı. Aydın Osmanlı kadını dönemin dergi ve gazetelerinde kaleme aldığı yazılar ile hem cinslerinin haklarını savunuyordu.²⁷² II. Meşrutiyet Dönemi dergi ve gazetelerinde Osmanlı kadınının eğitimi üzerine kaleme alınan yazılar üzerinde yapılan incelemelere etkiler nelerdir.

Celal Derviş 'Valideler ve istikbalimiz' başlıklı Osmanlı kadını için eğitimin nedenli önemli olduğunu şu cümlelerle açıklamıştır.

²⁷⁰ Yaşar Arslanyürek, "Osmanlı Devleti'nde Islahhaneler(Sanayi Mektepleri)", *Asia Minor Studies – International Journal Of Social Sciences*, C. 3, S. 6, 2015, s. 1.

²⁷¹ Muhammet Şahin ve M. Ahmet Tokdemir, "II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde yaşanan Gelişmeler", *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, C. 9, S. 4, 2011, s. 851-853.

²⁷² Dulum, agt., s. 47-48.

Şimdiye kadar cümlemizin bütün hataları bizi korkutmak mesleğini edinmiş olan hükümet, Şimdi artık o kara bulut dağıldı. Milletın üzerindeki nikab siyah istebden çıkacak edildi. Çalışmak isteyenlere va's bir meydan cevelan var. Tabiat bu hususta valideleri tavzif ediyorum; Her validenin kalbine şunu ilham ediyorum. Okuyunuz. Okuyunuz. Osmanlıların istikbali bütün bu milletin nasip ve takdiri validelerin elindedir. O halde validelerimiz için hatt-ı harekât çizilmiştir.²⁷³

Cemal Derviş yazısında Osmanlı kadınının II. Meşrutiyet öncesi yaşadığı sıkıntılara değinmiştir. Yazar II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı toplumunun geleceğinin kadınların elinde olduğuna dikkat çekerek kadınların en önemli vazifesinin okumak olduğunu vurgulamıştır.

Fatma Neşide “Hep Erkeklerimiz, Daim” başlıklı yazısında Osmanlı toplumu içinde gerek erkekler gerekse kadınlar için eğitiminin nedenli önemli bir konu olduğunun üzerinde durmuştur.

Bilmem okuyor musunuz? Fakat bende ne söylüyorum? Elbette okuyorsunuz! Elbette okuyacaksınız! Bu memleketin münevver fikirli, açık söyleyeyim uyanık erkek ve kadın bir ferdini, fakat hak beyan, hukuk perver bir ferdini tasvir etmemki okumasın!²⁷⁴

Fatma Neşide’ye göre bir toplumunun yükselişinin altında eğitim yatmaktadır. Toplum içinde düzen ve ahengi sağlayanın eğitim olduğunu savunan Fatma Neşide yazısında eğitiminin milletin geleceği için nedenli önemli olduğunu vurgular. Osmanlı toplumunda haklarına sadık hiçbir birey bunu unutmamalıdır. Çünkü yazara göre Osmanlı kadınının toplum içindeki yükselişinin eğitimle mümkündür.

Atıfet Celal “Terbiye-i Nisvaniyye” isimli yazısında Osmanlı toplumda kadının eğitim hayatını ve kadınlar için eğitimin nedenli önemli olduğunu ele almıştır. Atıfet Celal yazısında dönemin Batı hayranı fertlerinin düşüncelerini eleştirmiş, aydınlanmanın eğitim ile mümkün olduğunu savunmuştur.

Kadınlarımız memur olsun, mebus olsun, hekim olsun, balolara gitsin, tepebaşı, taksim bahçelerinde otursun demiyorum. Böyle düşüncelere acıyorum! Ben kadınlarda okusun, öğrensın ilim fikrine mutalağ ve muhakemeye kadir olsun, idaresine bakabilsin diyorum. Ve insan olduğumuz için bu mukabili pek muhakk olduğunu idea ediyorum.

Bazı hanımların idea ettiğı gibi darülmualimat ahlaksız ocağı değildir. Fikrimce bir müesseseyi ahlaksızlıkla fenalıkla itham etmek gülünç olur. Oradaki kızlar başka memleketlerden toplanmıştır. Bizim içimizden ayrılmıştır. Hayatı umumiyemiz ahlaklı ise mektepte de akıllıdır, değilse değildir. Her şeye kusur bulmaktansa kendi kendimiz ıslaha çalışmak faydalı olur zannediyorum. Kadınlarımızın tahsili için en evvel yapılacak şey bir dâr-üluallimat meydana getirmektir.

İşte âcizane tenkit etmek istediğim bir mevzu daha! Erkeklerin fitraten, aklen kadınlara rüchanı neden idea ediliyor. Çünkü onlar daha iyi tahsil ediyor. Bu halde aynı özeni görmeyen kadınları, onlardan aşağıdır diye tahkir etmek insaflı olmaz zannediyorum. Hususıyla bu isdinad hem nev’lerden sudur ederse acı bir hayreti mucip olur. Madam “Curia” bugün Sorloanne’de ders veriyor, Fransa hukuku, tıp mektepleri erkek talebe kadar kadın talebe sayıyor. Pek beğenilen İngiltere “sufrajat”lerin şiddet ve

²⁷³ Celal Derviş, “Valide ve İstikbalimiz”, *Kadın*, S. 26, 26 Nisan 1325, s. 12-13.

²⁷⁴ Fatma Neşide, “Hep Erkeklerimiz, Daim Onlar...”, *Hanımlar Âlemi*, S. 2, 4 Nisan 1330, s. 1.

metanetleri pek büyüktür. Bize göstermiyor mu ki kadınlarda erkekler kadar terakki ve tealiye müsaittir.²⁷⁵

II. Meşrutiyet Osmanlı kadını için gerek aile hayatı konusunda gerekse eğitim hayatı konusunda canlı gündeme sahip bir dönemdi. Osmanlı toplumunda kadının aile hayatı dışında sosyal hayatı bu dönemden itibaren dönemin dergi ve gazetelerinde aktif olarak konuşulmaya başlanmıştı. Atıfet Celal yazısında kadınında toplum içinde erkekler gibi bir birey olarak mütalaa ve muhakeme hakkına sahip olduğunu savunmuştur. Dönemin Batı geleneklerine göre bir yaşam arzulayan kesimi eleştiren Atıfet Celal, eğitim kurumlarının kızların ahlaki yapısını bozacak yer olmadığını, ahlaki yapıda sıkıntılar var ise bunun yine bireyin yaşadığı aile yapısında mevcut olduğunu beyan etmiştir. Yazara göre erkek aklen kadınlardan üstün olarak yaratılmamıştır. Erkekler tanınan haklar nedeni ile eğitimlerini tamamlamış, kadınlar geri planda kalmıştır. Atıfet Celal'e göre Osmanlı kadını Türk-İslam geleneklerinin çizgisinden ayrılmadan değişen ve dönüşen dünyaya ayak uydurmalıdır. Bununda ancak eğitim ile mümkün olacağını savunmuştur.

Mehmet Câvid “Kadınlara Dair” yazısında kadının eğitiminin çocuklarının geleceği açısından önemini şu şekilde kaleme almıştır.

Hür Osmanlı milleti ve kuvâ ve müteşebbis, fa'al ve faziletkâr bir nesli müstakbel yetiştirmek için iki büyük kuvvetten istifade etmek mecburiyetindedir ki. İstifadeedilecek olan birinci kuvvet mekteplerdir.

Bu nesli müstakbel, çocuklarımızdan çocuklar kezadan teşkil edecektir. Evet size diyorum; çünkü sizin esasınız mektep fer'adır. Sizin evlatlarınıza vereceğiniz dersi terbiye mektep inkişaf ettirebilir. Çocuğun hayatında muhit önemlidir. Fakat muhit fena dahi olsa yine sizin ektiniz tohumlar büsbütün çürümez: Hal bu ki sizin muhitiniz, çocuğun muhit ailesi, mesaid olmazsa mektebin bütün mesaisi, bütün hüsnüniyeti heder olur gider.²⁷⁶

Mehmet Câvid yazısında çalışkan ve girişimci bir nesil yetiştirmede eğitilmiş bir annenin nedenli önemi olduğunun üzerinde durmuştur. Yazara göre mektepler ve aile genç nesillerin geleceğini etkileyen iki önemli unsurdur. Mehmet Câvid, mektepler gelecek nesillerin yetiştirilmesinde önemli bir unsur olsa da aile kurumunun desteği olmadığı sürece yetersiz kalacağını beyan eder. Osmanlı toplumunda gelecek nesiller için kadının eğitiminin nedenli önemli bir faktör olduğunun altını çizer.

Konuyu genel olarak toparlayacak olursak, Tanzimat Ferman'ında birebir Osmanlı toplumunda kadının konumunu konu alan bir madde bulunmasına rağmen yaşanan değişim ve dönüşüm faaliyetleri Osmanlı kadınının hayatını etkisi altına almıştı. Tanzimat'tan sonra kızlara yönelik okulların açılması ve kılık kıyafette bir takım yeniliklerin yapılması konusu gündeme gelmişti. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Dönemi ile modern anlamda temeli atılan eğitim çalışmaları II. Meşrutiyet döneminde hız kazanarak devam etmişti. II. Meşrutiyet Dönemi gerek iç siyaset gerekse dış siyasette karışık bir dönem olmasına rağmen eğitim yönünden güzel adımların atıldığı bir dönemdi.

Osmanlı kadınının eğitimi konusuna II. Meşrutiyet döneminde kadınlara yönelik yayınlanan dergi ve gazetelerde de geniş yer verilmişti. II. Meşrutiyet Dönemi aydınlarının genel görüşüne göre Osmanlı kadınının evini idare edecek ve çocuklarının eğitim hayatına yardımcı olacak kadar eğitim bilgisine sahip olması gerektiği yönündeydi. Lakin bu görüşünün tam aksine Osmanlı kadınının erkekler gibi eğitim alıp

²⁷⁵ Atıfet Celal, agm.,s. 27, 28.

²⁷⁶ Mehmet Câvid, “Kadınlara Dair”, *Kadın*, S. 1, Teşrini Evvel 1324, s. 3, 4.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ KADIN DERGİ VE GAZETELERİNİN... Mesure GÖK

doktor, hâkim öğretmen vs. gibi meslek gruplarını icra etmesi gerektiğini savunan II. Meşrutiyet Dönemi aydınları vardı. II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadınının eğitim hayatına olumlu ve olumsuz etkilerinden söz edilebilir. Osmanlı kadının ve toplumunun genelini eğitimin önemi konusunda bilgilendiren yazılar kaleme alması ile eğitim geleneksel toplum tipine hassas eğitim tipinden devlet merkezli eğitim tipine geçiş yapmıştır. II. Meşrutiyet kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadını üzerinde olumlu etkisi olarak gösterilebilir. Osmanlı kadınına Batı kadınının sahip olduğu hak ve hukuku vermeden onlara eğitim yönünden Batı kadınının sahip olduğu eğitim kalitesini rol model olarak göstermek dönemin dergi ve gazetelerin olumsuz etkileri arasında gösterilebilir.

SONUÇ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından itibaren ön planda olan Osmanlı kadınları özellikle de Tanzimat Fermanı'ndan sonra toplumda daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Tanzimat Fermanı'nda kadınları konu alan bir madde yer almamasına rağmen toplum genelinde yaşanan değişim ve dönüşüm çalışmaları dolaylı yollardan Osmanlı kadınına da etkisi altına almıştır. Osmanlı toplumunda giderek farklı milletlerden insanların da yer almasının da etkisiyle Türk kadını tabiri yerini Osmanlı kadını tabirine bırakmıştır. Tanzimat Dönemi aydınları Osmanlı toplumunda kadının meselesini yeni bir mecra olan basının gündemine taşımıştır. II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadını üzerindeki etkisi konusuna değinmeden önce Osmanlı Devleti'nde ilk basın çalışmalarına değinecek olursak; Osmanlı Devleti'nde basın çalışmaları Lale Devri'ne kadar dayanıyor olsa da günümüz anlamında basın çalışmaları II. Mahmut Dönemi'nden itibaren başlamıştır. Osmanlı Devleti birçok konuda olduğu gibi basın konusunda da Batılı devletlerin yeniliklerine uzak kaldığı mecralardan birisidir. II. Mahmut Dönemi'nde yaşanan Navarin hadisesinden sonra dış basında hadise ile ilgili çıkan olumlu ve olumsuz birçok haber karşısında Osmanlı yöneticileri basının önemini anlamıştır. II. Mahmut öncülüğünde başlayan çalışmalar neticesinde 1831'de ilk Türkçe gazete olan Takvim-i Vekayi yayın hayatına başlamıştır. Osmanlı sınırları içerisinde bu yayını birçok yeni yayın takip etmiştir. Basın çalışmaları dönemin iktidarı tarafından belirli düzenleme ve denetimlere tabi tutulmuştur.

Tanzimat ile birlikte dönemin basın organlarında ayrılan bir sayfa veya bölümde Osmanlı kadınına ele alan yazılarda cilt bakımı, çocuk bakımı, dikiş, nakış gibi konular işlenirdi. Dönemin sonlarına doğru isimsiz veya takma isimlerle bayan okuyuculardan gelen yazılar dergi ve gazetelerde yayınlanmaya başlamıştı. Ayrıca yöneticileri erkek olan kadınlara özel yayın yapan dergi ve gazeteler kurulmuştu. Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet birçok konuda olduğu gibi basın faaliyetleri konusunda renkli günlerin yaşandığı bir dönemdi. Yaşanan siyasi boşluk ve özgürlük ortamının etkisiyle yeni birçok dergi ve gazete yayın hayatına başlamıştı. Yayın hayatına başlayan dergi ve gazeteler arasında yönetici ve yazarları sadece kadınlardan oluşan dergi ve gazetelerde mevcuttu. Dönemin basınında 31 Mart Vakasına kadarda olsa özgürlük rüzgârları esmiştir. Konuşulmayan birçok konu basının gündemine taşınmış, basında Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadını örnek gösterilmiştir.

Tanzimat Dönemi ile başlayan II. Meşrutiyet Dönemi ile hızla sayıları artan kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadını üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisinden söz edilir. Araştırmada incelemeye alınan Demet, Mehasin, Sıyanet, Kadın, Kadınlık, Kadınlar Dünyası, Kadınlar Âlemi, Hanımlar Âlemi gibi yayın organlarının kadınlar üzerinde olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur.

II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinin toplumun bel kemiği olan aile kurumu üzerinde etkilerine bakıldığında dönemin farklı ideolojilere sahip yazarlarının ortak birleştiği payda kadının her şeyden önce anne olduğu gerçeğidir. Aile kurumu üzerine yazılan makalelerde genellikle Osmanlı toplumunun kalıplaşmış değerleri üzerinde durulmuş ailede saadet ve huzurun merkezi olarak kadın gösterilmiştir. Dergi ve gazetelerde çocuk bakımı, yemek yapımı, dikiş, nakış gibi konular üzerine yayınlan makaleler ile kadın aile hayatında gerekli olan eksik bilgi ve deneyimleri kazandırması dönemin basınının olumlu etkileri arasında gösterilebilir. Dergi ve gazetelerde yayınlanan makale ve fotoğraflarda değişen erkek kadın muhabbetleri, lüks ev dizaynları mobilyalar, yemek sofrası adapları, her daim misafir

ağırlamaya göre döşenmiş yemek odaları aile sıcaklığının ve sofra muhabbetlerinin yok olmasına neden olmuştur. Bunlar da II. meşrutiyet dönemi kadın dergi ve gazetelerinin aile hayatına olumsuz etkileri olarak kabul edilebilir.

II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinde Osmanlı toplumunda evlilik konusu üzerine yazılan makaleler üzerinde yapılan incelemeye göre bazı yazarlar kadınların lüks merakından dert yanmıştır. Evliliğin lüks eşyalar, elbiseler, mücevher için değil huzurlu ve mutlu birliktelik için yapılması gerektiğini savunmuştur. Kadınları evlilik müessesinin alt başlıkları olan boşanmanın zararları ve evlilikte yaş gibi konularda okuyucularını bilgilendirmesi dergi ve gazetelerin olumlu etkileri arasında gösterilebilir. Dergi ve gazetelerde yayınlanan lüks mobilyalı ev, pahalı elbise ve mücevher fotoğrafları kızların evlilik hayatından beklentilerini artırmıştır. Evlilikte modern yaşama hayallerine kapılan genç kızlar evliliklerin ilk aylarından itibaren günün getirdiği işler karşısında boğulmakta ve hayal kırıklı yaşamasına sebep olması dönemin kadın basınının olumsuz etkisi olarak gösterilebilir.

II. Meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinde çocuk terbiyesi konusu üzerine yapılan incelemede elde edilen sonuca göre çocuğun hayatında etkin bir yere sahip olan annenin ahlakı güzel olmalıdır. Anne ailenin saadet ve huzuru sağlayıp, evde düzeni hâkim kılmadır. Dergi ve gazetelerde yayınlanan çocuk bakımı, eğitimi, beslenmesi, terbiyesi, sağlık konulu makaleler ile annelerin bilgilendirmesi döneminin basınının çocuk bakımı ve terbiyesi konusunda olumlu etkileri olarak gösterilebilir. Osmanlı aile hayatında erkek ailenin geçimiyle ilgilenirken, kadın çocukların bakımı, terbiyesi, eğitimi ve evin idaresiyle ilgilenirdi. Toplum genelinde yaşanan değişim ve dönüşüm faaliyetleri neticesinde kadın aile yönetimi ve çocuk bakımı gibi konulara vakit ayırmaması, dergi ve gazetelerde çalışan, sosyal hayatı olan kadın profili çizmesi, Osmanlı toplumunda çocukların dini ve milli değerinin yok olmaya başlaması dönemin basınının çocuk bakımı ve terbiyesi konusunda olumsuz etkileri arasında gösterilebilir.

Giyim ilk zamanlar insanların bedenlerini örtmek için kullanırdı. Değişen ve dönüşen dünya şartlarıyla birlikte örtünmeden ziyade şıklık aracı olarak kullanılmaya başlamıştır. Tanzimat öncesi dönemde Osmanlı kadınının belirlediği sınırlara göre şekil alırdı. II. Meşrutiyet'in ilanından sonra yaşanan siyasi boşluğunda etkisiyle dergi ve gazetelerde kaleme alınan makalelerde Batı kadını Osmanlı kadınına rol model olarak gösterilmeye başlamıştır. Kadınların peçelerinde incelmeler başlamış, renkli kumaşlardan feraceler dikilmeye başlarken kıyafetlerde daralmalar başlamıştır. II. Meşrutiyet Dönemi dergi ve gazetede yayınlanan makaleler üzerinde yapılan incelemelere göre Osmanlı kadınının giyim tarzı konusunda üzerinde durulan en önemli konu tesettür ve çarşaf meseleydi. Batıcı yazarlar kaleme aldığı makalelerde Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadınına örnek vermişti. İslamcı yazarlar makalelerinde Osmanlı kadınının kılık ve kıyafetinde Batı kültürünün etkisiyle meydana gelen değişimden dert yanmış, kıyafetleri üzerinde meydana gelen değişimlerden söz etmiştir. Osmanlı kadınlarının Batı kadınlarının dahi günlük hayata kullanmadığı modelleri moda kavramı adı altında giymelerinden dolayı kadınların içi boş Batı hayranlığından dert yanımlardır. Türkçü yazarlar makalelerinde siyah çarşafın Türk kadınının giyim tarzına ait bir gelenek olmadığını savunurken, bir taraftan da Batılı giyime karşı milli moda anlayışını çıkardı görülür. Osmanlı kadınının örf, adet, gelenek ve dini değerlerine uymayan giyim tarzını kadınlara tanıtmaları ve rol model olarak göstermesi döneminin kadın basınının Osmanlı kadınının giyim tarzı üzerine olumsuz etkileri olarak gösterilebilir.

II. Meşrutiyet Dönemi her konuda olduğu gibi eğitim konusunda değişim ve dönüşüm çalışmalarının yaşandığı bir dönemdi. II. meşrutiyet aydınları da bu konu

dergi ve gazetelerde kaleme aldığı makaleler ile sıkça dile getirmiş, eksik e aksak noktalara dikkatleri celb ederek dönemin eğitim hayatının şekillenmesinde aktif rol oynamışlardır. Dergi ve gazetelerde yayınlanan makaleler ile II. Meşrutiyet kadını için eğitimin nedenli önemli olduğu vurgulanmıştır. Osmanlı kadınına rol model olarak Batı kadını örnek gösterilmiştir. II. meşrutiyet Dönemi kadın dergi ve gazetelerinde kaleme alınan makalelerde Batı kadınının eğitim yönü ile Osmanlı kadınının eğitim yönünün kıyaslanması dönemin basınının olumsuz etkileri arasında gösterilebilir. Batı kadının sahip olduğu hak ve özgürlükler Osmanlı kadınına sağlanmadan onların sahip olduğu mevki Osmanlı kadınından istemek temelsiz bir bina inşa etmeye çabalamak gibi bir şeydir. Dönemin dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadınına eğitim önemi hakkında bilgilendirmesi ve eğitimin devlet yönetiminde bir sistem olması yönünde verdiği mücadele dönemin kadın basınının olumlu etkileri arasında gösterilebilir.

II. meşrutiyet Dönemi dönemin aydınlarının içi boş fikir ve ideolojilerini basına taşıdığı bir dönem değildir. II. Meşrutiyet'in kendisinden sonra kurulacak olan Cumhuriyet'in temellerinin atılmasın önemli bir dönemi olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Cumhuriyet Dönemi kadınların tarihini anlamak ve analiz etmek için II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı toplumunda kadının durumunu, yaşam standartlarını, eğitimi, aile hayatı, giyim tarzını detaylı şekilde ele almak gerekir. Osmanlı kadınının 1908-1914 yılları arasında yaşamının detaylarına orijinal kaynaklardan ulaşmanın dönemin basınına incelemekten geçmektedir. Bu çalışmada, II. Meşrutiyet Dönemi Kadın dergi ve gazetelerinin Osmanlı kadını üzerinde etkileri bu yönüyle de değerlendirildi.

KAYNAKÇA

A.KUTSAL KİTAPLAR

TEVRAT, Yaradılış 2: 7,8, 9, 16, 17, 18, 21, 25.
 TEVRAT, Yaradılış 3: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7.
 İNCİL, Yeni Ahit, Matta 19/ 10-12-19.
 İNCİL, Yeni Ahit, Matta 27/55, Markos 15/ 40-41, Luka 23/ 49-55.
 KUR'AN, Nisa 4/1.
 KUR'AN, Nahl 16/ 58-59.
 KUR'AN, Nahl 16/72
 KUR'AN, Rum 30/21.
 AL-İ İMRAN, 3/164.

B.II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ SÜRELİ YAYINLARI

Ahmet Hikmet Bey, 1324, “Hanımlara Konferans”, Mehasin, S.4.
 Ali Necmi, 1325, “Moda Kuklaları”, Mehasin, S.9, Ağustos.
 Aliye, 1329, “Kıyafe-i Nisvân Hakkında”, Kadınlar Dünyası, S.60.
 Atıf Celal, 1324, “Terbiye-i Nisvan”, Demet, S.2, 24 Eylül.
 Atiye Şükran, 1329, “Acıdım”, Kadınlar Dünyası, S.69, 11 Haziran.
 Ayşe İsmet, 1325, “Hayat-ı İçtimaiyyeden Bir Yaprak”, Kadın, S.22.
 Azize Haydar, 1329, “Kadınlık”, Kadınlar Dünyası, S.23, 26 Nisan.
 _____, 1330, “Yalnız Kadınlar Mı Islaha Muhtaç?”, Kadınlık, S.7.
 Abdülgani Seni, 1325, “Nisvan mı, Rical mi; Hangisine Muhtacız?”, Kadın, S.28.
 Azize Said, 1329, “Terbiye-i İbtidâiyye”, Kadınlar Dünyası, S.19.
 Celal Derviş, 1325, “Valide ve İstikbalimiz”, Kadın, S.26.
 Cenap Şahabettin, 1324, “İzdivaca Dair”, Mehasin, S.2.
 Ebussüreyya Sami, 1330, “Bizde Kadın Zihniyeti”, Kadınlık, S.1.
 Emine Seher Ali, 1329, “Tesettür Meselesi”, Kadınlar Dünyası, S.39.
 Emine Semiye, 1325, “Terkkiyat-ı Nisvaniyyisi Kimden Bekleyelim?”, Mehasin, S.10.
 Enis Avni, 1324, “O iki Dert İçin”, Kadın, S. 19.
 Fatma Neşide, 1330, “Görenek”, Hanımlar Âlemi, S. 3.
 Fatma Neşide, 1330, “Hep Erkeklerimiz, Daim Onlar...” Hanımlar Âlemi, S. 2.
 Fatma Sa'ide, 1330, “Kadınlara Her Şey Lazım”, Sıyanet, S.11.
 Fazıl Ahmet, 1324, “Kariat ve Kariî'miz”, Demet, S.1.
 Feriha Kamuran, 1330, “Kadınlığa Doğru” Kadınlar Âlemi, S. 1.
 Feriha Kâmurân, 1330, “Muadele-i İçtimaiyye”, Kadınlar Âlemi, S. 7.
 Hacı Cemal, 1330, “Kadınların Mevkii”, Kadınlık, S.5, 3 Nisan.
 Hacı Cemal, 1330, “Saadeti Beşeriye Kadınla Kaimdir”, Kadınlık, S.6.
 Hacı Cemal, 1330, “Serbest-i Nisvan”, Kadınlık, S.8.
 Hacı Cemal, 1330, “Tevlit ve İdame-i Nesil”, Kadınlık, S. 7.
 Halil Hamit, 1335, “Sebil El-Reşat'a Cevap”, Sıyanet, S.11.
 Halise Eşref, 1330, “Bir Hitabet”, Kadınlık, S.1.
 Halit Ziya Bey, 1324, “Valide Mektupları”, Mehasin, S.2.
 Hayriye Fitnat, 1330, “Bizde İzdivaç – Hemşirem Raife Halil Hanımefendiye”, Kadınlık, S.4.
 Hüseyin Naim, 1325, “İsraf-ı Nisvân”, Mehasin, S.6.
 Kadınlar Âlemi, 1330, 22 Mayıs 1330, S.1, Kadınlar Âlemi, S.4.

- M. Ekrem, 1330, “Kadınların Terbiye ve Ahlak Üzerine Olan Tesirleri Münasebetiyle Rûh-ı Beşeriyenin Menbalarıdır”, Kadınlar Âlemi, S.5.
- Mehmet Cavit, 1324, “Kadınlığa Dair”, Kadın, S.1.
- Moizlevi, 1324, “*Mukayese-i Hukuk-i Nisvan*”, Kadın, S.6.
- Muallim Doktor Asaf, 1324, “Aile Terbiyesi”, Kadın, S.10.
- Muhterem Veysel, 1330, “Bizde Kadınlık”, Hanımlar Âlemi, S.6.
- Nigar Bint Osman, 1330, “Maksat ve Mesleğimiz”, Hanımlar Âlemi, S. 1.
- Raife Halil, 1330, “Kadınlık da İ’tıla”, Kadınlar Âlemi, S.7.
- Refika Şükran, 1325, “Terakki İçin Nelere Muhtacı? Mektepler” Kadın, S. 22.
- Sebahaddin Asım, 1324, “Hukuk-u Nisvan”, Mehasin, S.10.
- Seniha Hikmet, 1324, “Kadınlarımızın Mevkii Medeniyesi”, Kadın, S.1.
- SIRRI, Selim, 1324, “Çocuk Terbiyesi: Kızım Azâde İsmet’e” Demet, S. 6.
- SIRRI, Selim, 1324, “Çocuk Terbiyesi”, Demet Dergisi, S. 1.
- Süleyman Fehmi, 1324, “Hüsn-i Ahlâk”, Demet, S. 2
- Ulviye bint-i Asım, 1324, “Hanımlarımız İçin”, Demet, S. 3.
- Zehra Hanım, 1325, “Kadın Yazıları”, Mehasin, S.7, Mart.
- Zehra Hanım, 1325, “Kadın Bilgileri”, Mehasin, S.7, Mart.
- Zehra Hanım, 1324 “Muhasebe-i Nisaniye: Temizlik”, Mehasin, S.3.
- Hanım Mektupları”, Kadınlar Âlemi, S.3, 5 Haziran.
- “Hanım Mektupları”, 1330, Kadınlar Âlemi, S.2.
- “Tütün ve Kadın”, 1324, Kadın, S.3.
- “Abonelik Senedi”, 1324, Mehasin, S.1.
- “İfade-i Mahsusa”, 1324, Kadın, S.1.
- “İfade-i Mahsusa”, 1324, Mehasin, S.1.
- “Mesleğimiz”, 1330, Kadınlık, S.1.
- “Sevgili Karinatımıza”, 1325, Kadın, S.26,
- İç Kapak, Mehasin, S.1-12,
- Kadınlık, S.1-12.
- Kapak, Demet Dergisi, S.1-7.
- Kapak, Hanımlar Âlemi, S.1-18.
- Kapak, Kadın, S.1-30.
- Kapak, Kadınlar Dünyası, S.1-100.
- Kapak, 1334, Sıyanet.
- Kapak, Sıyanet, S.15-16.

C.KİTAP, MAKALE VE DİĞER YAYINLAR

- AKAGÜNDÜZ, Ü., 2016, “II. Meşrutiyet Döneminde Kadın Harekâtı ve Şukufe Nihal’in Bugünün Genç Kadınına Yazısı”, Feminist Eleştiriler Dergisi, S. 1, s. 111-117.
- AKDEMİR, S., 1997, “Tarih Boyunca Kur’anı Kerimde Kadın”, İslam Araştırmaları Dergisi, C. 4, S. 4, s. 260-270.
- AKGÜNDÜZ, K., 1947, Batı Tesirinde Türk Şiiri Antolojisi, İnkılâp Yay., Ankara.
- AKSOY, A. Ş., İttihat ve Terakki, Nokta Yayınları, İstanbul.
- AKŞİN, S., 1980, 100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki, Gerçek Yay., İstanbul.
- _____, 1988, Türkiye Tarihi (Osmanlı Devleti 1600-1908), C.3, Cem Yay., Ankara.
- AKŞİT KUŞCAN, Ö., 2010, Antik Çağdan Günümüze Kadının Öyküsü, Ajans 2023 Yay., İstanbul .
- ALTINTAŞ, Z., 2017, “İttihat ve Terakkide Kadın Olgusu ve Selma Rıza”, Sosyal Bilim Araştırma Dergisi, S.6, s.117-133.

- ALTUNTEK, N. S.,1993, “İlk Türk Matbaasının Kuruluşu ve İbrahim Müteferrika”, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 10, S. 1, s. 191-204.
- ARIKFİDAN, M., 2015,“ İslam Hukukunda Kadın Haklarının Korunmasına Yönelik Tedbirler”,(Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- ARMAĞAN, M., 2006, Abdülhamit’in Kurtlarla Dansı, Ufuk Yay., İstanbul.
- ARSLAN, A., 2013, “ Türkiye’de Rum Basını”, Yakın Dönem Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 3, s. 49-113.
- ARSLANYÜREK, Y., 2015, “Osmanlı Devleti’nde Islahhaneler (Sanayi Mektepleri), Asia Minor Studies – İnternational Journal Of Social Sciences, C. 3, S. 6, s. 1-21.
- ARTUÇ, N.,2012, Suriye, Filistin ve Batı Arabistan Eski Eserleri, Anı Yay., Ankara.
- AŞA, E., 1989, 1928’e Kadar Türk Kadın, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ATAMAN, B.,2009, “Türkiye’de ilk Basın Yasakları ve Abdülhamit Sansürü”, Marmara İletişim Dergisi, S. 14, s. 21-49.
- ATAMAN, M., 2009, “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Alternatif Yaklaşımlar Demeti”, Alternatif Politika Dergisi, C. 1, S.1, s. 1-41.
- AYDIN, H., 2009, “Kadın (1908-1909): Selanik’te yayınlanan ilk Kadın Dergisi Üzerinde Bir İnceleme”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s.22, 147-156.
- AYDIN, M. A.,1989, “ Kadın”,Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.2, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, s. 196-200.
- _____,2010,“Aile, Aile yapımız ve Sorunlarımız”, Ümraniye Dergisi, S.187, s.28-33.
- _____,2013, Sistematik Aile Sosyolojisi, Çizgi Yay., Konya.
- AYDINGÖR, F., 2006, “Tanzimat Döneminde (1839-1876) Kadın yaşamında Modernleşme”, (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- AYYILMAZ S., ve AYYILMAZ C.,2014, “Eski Türk Kadın Heykellerini Düşündürdükleri”,Uluslararası Türk Edebiyat Dergisi, C. 3, S. 4, s.1-33.
- BASERİ, A., 2014,“İslam, Hristiyanlık, Yahudilik Kadına Şiddet ve Saygının Karşılaştırması Hakkında Araştırma”,Karamanoğlu Mehmet bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi, S. 1, s. 123-124.
- BAŞ, E., 2004, “Son Vakanüvis Abdurrahman Şeref Efendi’nin II. Meşrutiyet’i Hazırlayan Sebepleri Tahlili” İlahiyat Araştırma Dergisi, S. 1, s. 1-21.
- BENEK, K., 2016, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve II. Meşrutiyette Kadarki Gelişimi” Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 6, s. 7, s.27-39.
- BERKES, N., 1962, “ İlk Türk Matbaasının Kurucusunun Dini ve Fikri Kimliği”, Belleten, C. 26, S. 104, s. 720-734.
- _____, 2012,Türkiye’de Çağdaşlaşma, (Haz. Ahmet Kuyaş), Kredi Yurt Kurumu Yay., İstanbul .
- BEYDİLLİ, K., 2003, “Matbaa”, DİA., C. 28, TDV İslam Araştırma Merkezi Yay., Ankara, s. 105-110.
- BİRECİKLİ, İ. B., 2008,“ Yüzüncü Yılında İkinci Meşrutiyet’in İlanı Üzerine Bir İnceleme”,Gazi Akademik Bir Bakış Dergisi, C. 2, S. 3, s.211-226
- BOCK, G., 2004, Avrupa Tarihinde Kadınlar, (Çev. Zehra Aksu Yılmaz), Literatür Yay., İstanbul.

- BULUT, F., 2018, “Toplumsal Değişim ve Siyaset Üzerinde Basının Etkisi”, Türk Basın Tarihi, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara, s. 68-86.
- CEYHAN, A., 2006, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Basım ve Yayımında Hukuki Düzen (1839-1876)”, Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları Dergisi, S. 1, s. 139-155.
- COŞKUN, S. Y., 2013, “Türkiye’de ve Dünya’da Kadının İnsan Hakları”, Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, S. 20, s.77-94.
- CRANE, D., 2003, Moda ve Gündemler: Giyimde sınıf, Cinsiyet ve Kimlik, (Çev.Özge Çelik),Ayrıntı Yay., İstanbul.
- ÇAKMAK, D.,2007,“Fransız Devriminde Kadın: Eksik Yurttaş”,Ege Akademik Bakış Dergisi, C. 7,S. 2, s. 727-745.
- ÇAYIR, F., 2008,“Türk Basını ve Sansür”, Hukuk Gündemi Dergisi, S. 9, s. 36-43.
- ÇELİK, Y., 2009, “Yöneten ve Yönetilen İlişkisinde Sansür” Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 4, s. 72-87.
- ÇELİKSAP, S., 2015, “Giyim ve modanın kısa öyküsü”, Aydın Sanat Dergisi, S. 1, s. 57-64.
- ÇİĞ, Ü., 2007, “19. Yüzyılda Osmanlı’da Gazetecilik Hareketleri, Takvim-i Vekayi’den Vilayet ve Özel Girişim Gazetelerine” Türkiye’de Yerel Basın, (Ed.: Suat Gezgin), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul, s. 29-75.
- ÇOLAK, İ., 2014, “II. Abdülhamit ve Sansür Gerçeği”, Somuncubaba İlim, Kültür ve Edebiyat Dergisi, S.164, s. 57-59.
- DANIŞMEND, İ. H., 1961, 31 Mart Vakası, İstanbul Kitapevi, İstanbul.
- DEMİR, K., 2014, “Osmanlı’da Basının Doğuşu ve Gazeteler”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 5, s. 36-43.
- DEMİR, M., 2016, “Osmanlı Kadınları Arasında Modanın Yaygınlaşmasında Bir Araç Olarak Bıçkı ve Dikiş”, Bartın Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, C. 1, S. 2, s. 71-90.
- DEMİR, Ş., 2015, “İktidar Basın İlişkilerinin Osmanlı Devleti’nde Görünümü(1831-1918)”, The Journal of Academic Social Science Studies, S. 33, s. 367-377.
- DİK, E.,2009, “Türkiye’de Resmi Gazete’nin Serüveni”, Memleket Siyaset Yönetim Dergisi, C. 4, S. 11, s. 163-178.
- DOĞAN, O., 2008, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi, Not Yay., Kayseri.
- DULUM, S.,2006, “Osmanlı Toplumunda Kadının Statüsü, Eğitimi ve Çalışma Hayatı(1839-1918)”, (Yayınlanmamış) Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Eskişehir.
- DUMAN, H. H., 2007, “Osmanlı Döneminde Yerel Basın”, Türkiye’de Yerel Basın, (Ed.: Suat Gezgin), İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi, İstanbul.
- ERASLAN, Z., 2018, Tarihçi ve Basın -Türk Basın Tarihi, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara.
- ERCİLASUN, B.,2010“Meşrutiyet ve Edebiyat”, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi, C. 17, S. 1, s. 57-81.
- ERCOŞKUN, T., 2010, Osmanlı İmparatorluğunda 19.Yüzyılda Evlilik ve Nikâh Dair Düzenlemeler, (Yayınlanmamış) Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERSOY, M. Â., 2016, Safahat/ “Süleymaniye Kürsüsünde”, Düzey Yay., İstanbul.
- ERSOY, O.,1959, Türkiye’ye Matbaanın Girişi ve İlk Basılan Eserler, Güven Basımevi, Ankara.
- EYİCİL, A., 2007, Doktor Nâzım Bey, Gün Yay., Ankara.
- Faroz Ahmed, 2004, İttihat ve Terakki, Kaynak Yay.,İstanbul.

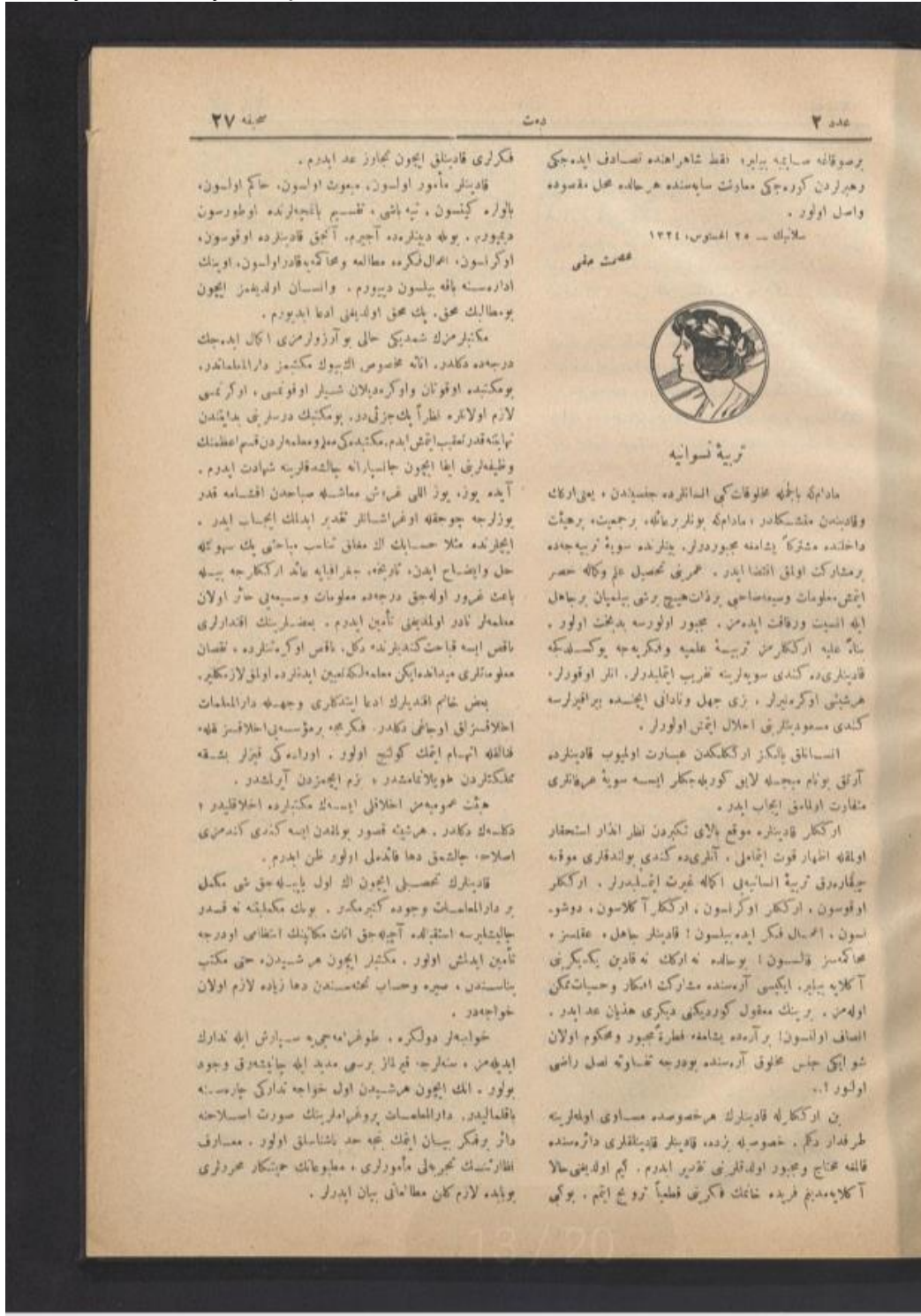
- GERHARD, U., 1900, Kadın ve Kadın Yurttaşın Kadın hakları, (Çev. Ece Göztepe), München.
- GİRGIN, A., 2009, Türkiye’de Yerel Basın, Der Yay., İstanbul.
- GÖKALP, Z., 1976, Türkçülüğün Esasları, (Haz. Mehmet Kaplan), Milli Eğitim Yay., İstanbul.
- _____, 1976, Yeni Hayat, Doğru Yol, (Haz. Müjgan Cunbur), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara .
- GÖKSEL, B., 1993, Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- GÖMEÇ, S., 1998, “Şamanizm ve Türk Dini”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S. 4, s.30-50
- GÖREN, S. ve TAŞCIOĞLU, R., 2018, “II. Meşruiyet Dönemi Türk Basınında Kadın: Mehasin Dergisi Üzerinde Bir İnceleme”, Türk Basın Tarihi, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara.
- GÜLCÜ, E.ve TUNÇ, S., 2012, “Osmanlı Basın Hayatında Kadınlar Dünyası Dergisi”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal ilimler Enstitüsü Dergisi, C. 3, S. 2, s. 155-176.
- GÜLMEZ, M.,1983, “Polis Örgütünün İlk Kuruluş Belgesi ve Kaynağı”, Amme Dergisi, C. 16, S. 4, s. 1-15.
- GÜLTEPE, N., 2008, Türk Kadın Tarihine Giriş (Amazonlardan Bâcıyânı Rûm’a), Ötüken Yay., İstanbul .
- GÜNDÜZ, A., 2012, “Tarihi Süreç İçerisinde Türk Toplumunda ve Devletlerinde Kadının Yeri ve Önemi”, **International Journal Of Social Science**, C. 5, S. 5, s. 129-148.
- GÜNGÖR, M., 2013, “Giyim Kültürü ve Giysiye Sahip Olma Arzuları: Giyim Mandalası”, Ekev Akademik Dergisi, S. 54, s. 205-211.
- GÜZ, H., 2013, “Kadın Kimliğinin Medyada Öteki Üzerinden Yeniden İnşası ve Yeni Formu: Yeşil Moda ve Yeşil Defileler”, Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, S. 20, s. 31-46.
- GÜZ, N., 2000, “Osmanlı Basını”, Selçuk İletişim Dergisi, C.1, S. 3, s. 40-57.
- HARMAN, Ö. F., 2010, “Hristiyanlık’ta Kadın Algısı”, Kur’an ve Kadın Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Faaliyetleri Merkezi, Ankara, s.56-70.
- _____, 1988, “Kadın” Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 24, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, s. 82-86.
- İBRAHİMOV, O., 2016, “Osmanlı Devleti’nde İlk Basın Yayın faaliyetleri ve Tuna Gazetesi”, Kafkas Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 5, s. 84-94.
- İPŞIRLI ARGIT, B., 2018, “Hz. Peygamber ve Kadın”, L’azure Dergisi, S. 4, s. 24-26.
- KABACALI, A., 2000, Başlangıçtan Günümüze Türkiye’de Basın ve Yayın Tarihi, Literatür Yay, İstanbul.
- KAFESOĞLU, İ., 2011, Türk Milli Kültürü, Ötüken Yay., İstanbul .
- KALAFAT ALPASLAN, T. D., 2016, “Türk Grafik Sanatının Doğuşu ve İbrahim Müteferrika”, Türkbilig /Türkoloji Araştırma Dergisi, C. 7, S. 12, s. 192-200.
- KAMA, S., 2013, “Osmanlı Hukukunda Evlilik Akdi ve Söz Konusu Evlilik Akdin 1869 Tarihli Tabiiyet-i Osmaniye’ye Kanunnamesine Göre Osmanlı Tabiiyetine Etkisi” İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. 72, S. 1, s. 673-703.
- KAPLAN, L., 1988, Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlanmalarda Türk Kadını (1908-1960), AKDITYK., Ankara.

- KARACA, F.,2010,“Emeviler Dönemi Kadının Durumuna Genel Bir Bakış”, (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara .
- KARAL, E. Z., 1942, III.Selim’inHatt-ı Hümayunları, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.
- KARPAT, K. H., 2010, Türk Demokrasi Tarihi, Timaş Yay., İstanbul .
- KAYA, M. ve SİKLON S., 2012, “Bazı Osmanlı Gazetelerinde Siyasi Reklam ve propagandalar”, Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, S.8, s. 61-73.
- KAYALI ,Y.,2013,“Eski Bir Hint Geleneği Olan Sati”,Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Edebiyat Fakültesi, C. 1, S. 53, s.365-375.
- KEÇECİ KURT, S.,2015, “II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Kadın Dergilerinde Aile ve Evlilik Algısı”, Belleten Dergisi, C. 79, S.286, s. 1073-1097
- KESKİN, T., 2005,“ Demet Dergisi’nde kadın ve İlerleme Anlayışı”, Tarih Araştırmaları Dergisi, C. 24, S. 37, s.289-321.
- KILIÇ, H., 2000,Antik Çağdan Günümüze Batıda Kadın ve Cinsellik, Otopsi Yay.
- KIRANLAR, S., 2007, “Değişen Kadın Kimliği Üzerine Bir İnceleme: İşgal İstanbul’unda Tesettür”, Akademik İncelemeler Dergisi, C. 2, S. 1, s.309-327.
- KIRBAŞOĞLU KILIÇ, L., 2013,“Başlangıçtan Günümüze Türklerde Kadın ve Kadın Eğitimi”, Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, S. 20, s. 121-142.
- KOLAY, H., 2005, “Kadın Hareketinin Süreçleri, Talepleri ve Kazanımları”,Elektrik Mühendisleri Odası Kadın Bülteni, S. 3, s. 5-11.
- KOLOĞLU,O., 2010, Osmanlı Dönemi Basınının İçeriği, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yay., İstanbul.
- KOYUNCU, N. ve BAYRAKTAR, T.,2017, “Geçmişten Günümüze Türk Hukukunda Kadının Hukuki Statüsü”, II. International Cogres on Political, Economi ve Social Studies (ICPESS), s. 95-103.
- KOZAN, T.,2006,“Prof. Dr. Osman Turan’a Göre Din ve Türk Cihan Hâkimiyeti”, (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul .
- KUDRET, C., 1977, Abdülhamit Döneminde Sansür, C. II., Milliyet Yay.,İstanbul.
- KURAN, E., 1977, Türkiye’de Kadın Haklarının Gelişimi, Milli Kültür Yay.
- KURNAZ, Ş., 2011, Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923),Ötüken Yay., İstanbul .
- KURNAZ ŞAHİN, F., 2017, “Kültür ve İmge: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Türk Basınında Amerikan Kadın İmgesi”, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi, S. 41, s.304-329.
- _____,1991, Cumhuriyet Öncesi Türk Kadını, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Başbakanlık Yay., Ankara.
- KURŞUN, Z., 2009, “II. Meşrutiyet’in İlk Beyannamesi “Üçüncü Orduya Selamlar”, 100 Yılında Meşrutiyet Gelenek ve Değişim Ekseninde Türk Modernleşmesi Sempozyumu, Kültür ve Turizm Bakanlığı, İstanbul, s. 15-27.
- KÜCET, E.,2008, “ Mehmet Akif ve Hiciv”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Rektörlüğü Sempozyum Dizisi: 2, Burdur , s.223-229.
- KÜLEKÇİ, C.,2018, “İslam’ın İlk Döneminde Kadın”,L’azure Dergisi, S. 4, s.18-23.
- LEWIS, B.,1993, Modern Türkiye’nin Doğuşu, (Çev. M. Kırıtlı), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s. 223.
- LOĞOĞLU, E., 2013, “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türk Kadın Hareketi”, Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, S. 20, s.47-62.

- Mazıcı, N., 1996, “1930’a Kadar Basının Durumu ve 1931 Matbuat Kanunu”, Atatürk Yolu Dergisi., C.5, S.18, s.131-154.
- MUTLU, D.,2018, “İade-i İtibar: İslam’da Kadın”,L’azure Dergisi, S. 4, s. 27-30.
- NAYIR, Y. N.,1995, Tefvik Fikret(1867-1915), Varlık Yay. İstanbul.
- NİŞANCI, A.,2019, “Ruh salığı alanında iyileşme yaklaşımı ve psikiyatrik Sosyal Hizmetler” Toplum ve Sağlık Hizmetleri dergisi, C. 30, S. 1, s.231-259.
- OKUMUŞ, E., 2018, “Din ve Siyaset Konusunda Basının Topluma etkisi”,Türk Basın Tarihi, (Haz. Merve Uğur), C. 1, Ankara.
- ÖZEN , H., 1994, Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Dergi ve Gazeteleri (1868-1990), Graphis Yay. İstanbul.
- ÖZENSEL, E., 2004, “Türk Toplumunda Çocuğun Yetiştirilmesinde Annenin Rolü: Konya İli Örneği”, Değerler Eğitimi Dergisi, C. 2, S. 6, s. 77-96.
- ÖZKAZANÇ, A.,2013, “But’lerin Feminizm: Siyasi Bir Okuma İçin Kılavuz”,Mülkiyet Dergisi, C.37, S. 4, s. 118-138.
- ÖZKİRAZ, A. ve ARSLANEL, M. N., 2010, “İkinci Meşrutiyet Döneminde Kadın Olmak”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, C. 3, S. 1, s.95-103.
- ÖZKİRAZ, A. ve İŞÇİ BAŞ, G.,2016, “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumda Aile Yapısı ve Boşanma”, Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırma Dergisi, C. 18, S. 30, s. 155-176.
- ÖZKORKUT, N. Ü., 2000, “Basın Özgürlüğü ve Osmanlı Devleti’ndeki Görünümü”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 51, S. 3, s. 63-84.
- ÖZTÜRK, M.,2011, “ İslam Öncesi Toplumlarda Ahval-ı Şahsiyye Hukuku”, Kur’an’ın Anlaşılması Açısından Kur’an Öncesi Mekke Toplumu 8. Türkiye Tefsir Akademisyenler Buluşması Sempozyum, İstanbul, s.229-273.
- PAMİR, A., 2013, “Türklerin Geleneksel Dini Şamanizm’in Orta Asya Eski Türk Kamu Hukukuna Etkisi”,Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 52, S. 4, s.155-185.
- PLATON, 2014, Sokrates’in Savunması, (Çev. Cüneyt Çetin kaya), Halk Yay., İstanbul 2014, s. 39, s. 40, 47.
- SAĞ, V., 2001, “Tarihsel Süreç İçerisinde Türk Kadını ve Atatürk”,Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C. 2, S. 1, s.9-23.
- SAVAŞ, M., 1998, İkinci Meşrutiyet Döneminde İttihat ve Terakki ve Basın, Gazi Üniversitesi Fen- Edebiyat Fakültesi Yay. Ankara.
- SEVİNÇ, N., 1987, Eski Türklerde Kadın ve Aile, Türk Dünya Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul.
- SEVİNÇ,F., 2008, “Hititlerin Anadolu’da Kurdukları Ekonomik ve Sosyal Sistem”,Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S. 17, s. 11-32.
- SİĞIRCIKOĞLU, K.,2015, “II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kadını”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi Yüksek Lisans Programı, İstanbul .
- SÖNMEZ, İ., 2009, II. Mahmut Dönemi İç Gelişmeler ve Yenileşme Hareketleri (1808-1809), (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Aksaray.
- SUCU, A., 2005, Din ve kadın, Lotus Yay.,Ankara.
- _____, Multidisiplinler Kadın Kongresi, İzmir, s.107-121.
- _____, 2013, “İslam’ın Işığında Kadına Bakış”,Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, S. 20, s.107-121.
- SURUÇ, S.,2013, Peygamberimizin Hayatı, C.2, Nesil Yay., İstanbul .
- _____, 2013, Peygamberimizin Hayatı, C.1, Nesil Yay., İstanbul .

- ŞAHİN, H., ve ŞAFAK, N.,2011, Osmanlı Dünyasında Çocuk Olmak, Değerler Eğitim Merkezi Yay, İstanbul.
- ŞAHİN, M. ve TOKDEMİR, M. A.,2011, “II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde yaşanan Gelişmeler”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, C. 9, S. 4, s.851-876.
- ŞEMSEDDİN SAMİ, 1987, Kamus-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- ŞENEL, Ş., 2013, “Kadın ve Siyaset”, Düşünce Dünyasında Türkiz Siyaset ve Kültür Dergisi, S. 20, s. 7-30.
- TARLA BÖLEN SOLMAZ, D. M., 2019, Sansür ve Özdeşinsellik:2008-2015 Yılları Arasında Televizyonda Yayınlanan Filmlere Sansür Uygulamaları, (Yayınlanmamış)Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul .
- TASLAMAN, C. ve TASLAMAN, F., 2019, İslam ve Kadın, İstanbul Yay., İstanbul .
- TAŞ, G., 2016, “Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel süreçler ve Dönüşleri”,Akademik Hassasiyet Dergisi, C. 3, S. 5, s. 163-175.
- TAŞKIRAN ,T.,1973, Cumhuriyet’in 50. Yılında Türk Kadın Hakları, Başbakanlık Yay., İstanbul.
- TELLİOĞLU, İ., 2016, “İslamiyet Öncesi Türk Toplumunda Kadının Konumu Üzerine”,Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 55, s. 209-224.
- TOKUROĞLU, B., 2004, Özgürleşemeyen Kadın, Fersah Yay., Ankara.
- TURAN, O., 2003, Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi, Ötüken Yay., İstanbul
- _____, 1969, Selçuklular Tarihi ve Türk İslam Tarihi, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul.
- UÇAK, O., ve ERKAL, A., 2019, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Yerel Basının Gelişim Süreci”, Selçuk İletişim Dergisi, C. 12, S. 1, s.90-122.
- UĞUR, Z. B., 2018, “Demet Dergisi ve Dergideki Erkek Algısı”, Ed.: Kıyal K. Abdiraim, International Conference on Management and Social Sciences, İstanbul .
- UNAT, ,F. R., 1968, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, (Haz.Bekir Sıtkı Baykal), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- ÜLKER Ç., 2012, “II. Meşrutiyet Dönemi Dergilerinde Kadın İmaji”(Yayınlanmamış) Yüksek Lisans, Adnan Menderese Üniversitesi, Sosyal bilimler Enstitüsü , Aydın.
- _____, 2016, “ II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımlarında Kadın ve Evlilik Tartışmaları” Tarih Okulları Dergisi, S. 26, s.33-56.
- ÜNAL, M. A.,2014, Osmanlı Sosyal ve Ekonomik Tarihi, Fakülte Yay., Isparta.
- YAZICI, N.,2013,İlk Türk-İslam Devletleri Tarihi, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.,Ankara.
- YILDIRIM, B. ve SEYHAN, S., 2015, “1914 yılların yayınlanan kadın Gazetelerinden ‘Kadınlık’a Göre Kadın”, İletişim Dergisi, S. 23, s.39-65.
- YILMAZ, B., 2018, “Tarihi Süreçler İçerisinde Kadın”, L’azure Dergisi, S. 4, s. 45-47.
- YÜRÜT, B., 2017, “Tanzimat Sonrası Osmanlı Kadın Hareketi ve Hukuki Talepleri”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, s.365-396.

EK 1, Demet Dergisi'nin 24 Eylül 1324 Tarihli Baskısının 2. Sayısının Atıfet Celal'in 'Terbiye-i Nisvaniye' Başlıklı Bir Nüsha.

برصوفالنه ساييه بيابره فقط شاهراهنده تصادف ايده چي
وهرز دن كوره چي معاوش ساپهنده هر حالده محل مقصوده
واسل اولور .

سلايك ... ۲۵ اغستوس، ۱۳۲۱

عفت مقي

تريه نسوانيه

مادامكه باطله مخلوقات كي المنافره جنسندن ، يعني اركاك
وقاديسندن متشككون ، مادامكه بونلر برطالنه ، رجعت ، برهيت
واختنه مشتركاً يشامنه مجبوردرلر . چنلرند سويه تريه جهده
برمشاركت اوقاق اقتضا ايذر . محرمي تحصيل علم وكاله حصر
ايتش معلومات وسيله ساحلي برضات هيچ برشي بيليان برياهل
ايه انيت وزقافت ايده من . مجبور اولورسه بدخمت اولور .
بنانه عليه اركاك من تريه علميه وفكرجه يوكسه كيه
قادرلر ده كندى سويترسه قريپ ايتليدرلر . انلر اوقورلر .
هر شئي اوكره نيلر . بزي جهل وناداني ايتشده بيراقيرسه
كندى مسموديتلرني احلال ايتش اولورلر .

السلامتي يالديز اركاككندن عبادت اولوبوب قادرلرده
آرق بونام . بجهله لايق كوريله چكدر ايسه سويه هر فائري
مفادرت اولماق ايجاب ايذر .

اركانلر قادرلرده موقع بلایي ككردن نظر اذار استحقاق
اولفه اظهار قوت اجمال . آنلر ده كندى بولندقلري موقعه
چهاره ورق تريه اسايه اكله غيرت ايتليدرلر . اركاك
اوقوسون . اركاك اوكراسون . اركاك آكلاسون . دوشو .
اسون . اجمال فكر ايده بيلسون ! قادرلر جاهل . عقلسز .
همه قفسر قلسون ! بوسالده نه اركاك نه قادين يكه بركري
آكلايه بيابره . ايكيي آرمهنده مشاركت امكان وحياتمكن
اوله من . برينك معقول كورديكي ديكرى هذيان عد ايذر .
الصف اولسون ! آرآمده يشامنه فطرت مجبور وهكوم اولان
شو ايكي جيل مخلوق آرمهنده بودوجه تساوته اصل راضي
اولور ! .

بن اركاكلر قادرلر هر خصوصه مساوي اوله لري
مرفدار دكم . خصوصه بده . قادرلر قادرلقلري دارمهنده
قالنه هجاج مجبور اولدقلري تقرير ايذر . كم اولدقلري حالا
آكلايه مدني فریده خانك فكرني قلمباً ترويج ايتم . بويي

فكرلري قادرلقل ايچون مجاز عد ايذر .

قادرلر مأمور اولسون . ميموت اولسون . حاكم اولسون .
بالور كينسون . تيه ياشي . تقسيم بالغلرلرده اولورسون
مجبورم . بولم دينلرده اجيرم . آتق قادرلرده اوقوسون .
اوكراسون . اعمال فكرده مطالعه وهما كيه قادر اولسون . اوينك
ادارهنه باقه بيلسون ديورم . وانسان اولدقلر ايچون
بو مطالبك حق . يك حق اولدقلر ادعا ايديورم .

مكتبلر منك شديكي حالي بو آرزولر مني اكال ايده چك
درجه ده دكادر . الله مخصوص الشيوك مكشمل دارالمعلملر .
بومكشده اوقوتان اوكره ديلان شينلر اوقوتسي . اوكرنسي
لازم اولانلر نظر آيك جزئي دو . بومكك درسلي بياشندن
نمايشه قدر لمقب ايتش ايذر . مكشده كم مملومعه لردن قسم اعطيك
وظيفلرني ايتا ايچون جاسياراله چالشدقلرله شهادت ايذر .

آيده يوز . يوز الله غرض معايشه صباحنن اقتضامه قدر
يوزلرجه بوجقه اوغراشائلر قدر ايذلك ايجاب ايذر .
ايچلرلرده مثلاً حسابك اك معاني مناسب مباحثي يك بيهوتكه
حل وايشاح ايذر . تاريخه . جغرافيايه عالم اركاكلرجه بيه
باعت ضرور اوله چي درجه ده معلومات وسيله يي حائر اولان
معلملر نادر اولدقلرني تأمين ايذر . بيشلرنيك اقتدارلري
ناقص ايسه قاحت كندلرلرده دكل . ناقص اوكره نلرده . نقصان
معلوماتلري ميداده ايكي معلمه لكه تاين ايذرلرده اوقاق لازمكچير .

بيش خاتم اقتديرك ادعا ايتكاري وجهله دارالمعلملر
اخلاقسزلي اوجاني دكادر . فكرجه . برمؤسسه اخلاقسز قله
قالله اتهم ايتك كوش اولور . اوراده كي تيرلر يشقه
مكككردن طويلانامشدر . زم ايجمزدن آيرلشدر .

هيت عموميه من اخلاقي ايسه مكشدرده اخلاقيدر !
دكاده دكادر . هر شيه تصور بولندن ايسه كندى كندمري
اصلاح . چالشق دها قائدهل اولور ظن ايذر .

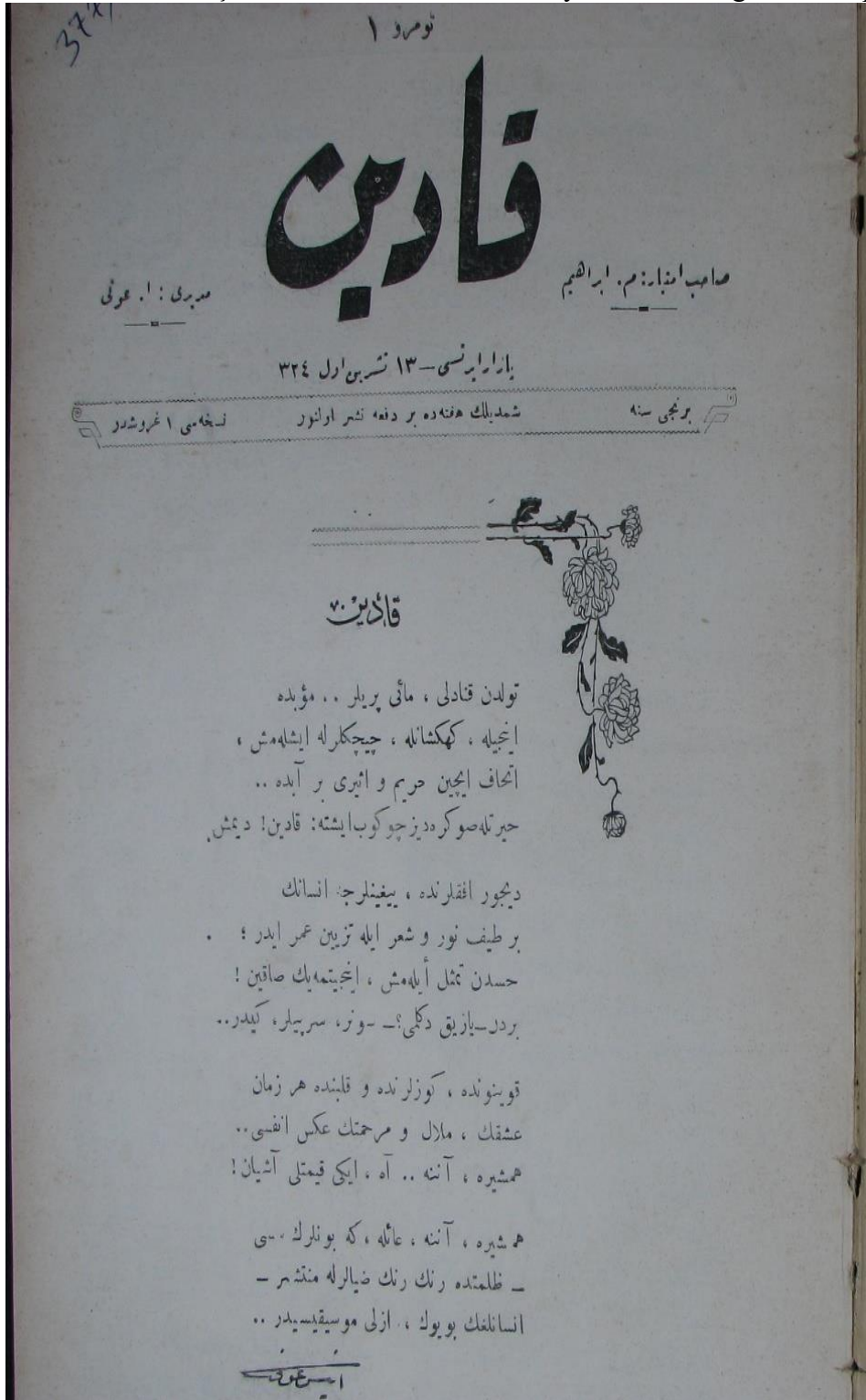
قادرلر تحصيلي ايچون اك اول بيايله چي شي مكمل
بر دارالمعلملر وجوده كترمكدر . بونك مكملته نه قدر
چالشدقلرله استقباله آيره چي انا مكككك اسطاني اودرجه
تأمين ايتش اولور . مكشدر ايچون هر شيدن . حتى مكتب
بناسندن . مير . وحساب كشمهنندن دها زياده لازم اولان
خواجه در .

خوايه ل دولكره . طوغرا مهيجه سيبارش ايله ندارك
ايده من . سئلرجه قير لازرسي مديد ايله چالشدقلر وجود
بولور . لك ايچون هر شيدن اول خواجه نداركي چارسنه
باقلما ايذر . دارالمعلملر پروغراملرنيك صورت اسلاحه
دائر بر فكر بيلان ايتك بجه حد باشاساق اولور . معارف
نظاره نيك بيجرلي مأمورلري . مملوعلك چيكتار حردلري
بوئده لازم كان معاماني بيان ايذرلر .

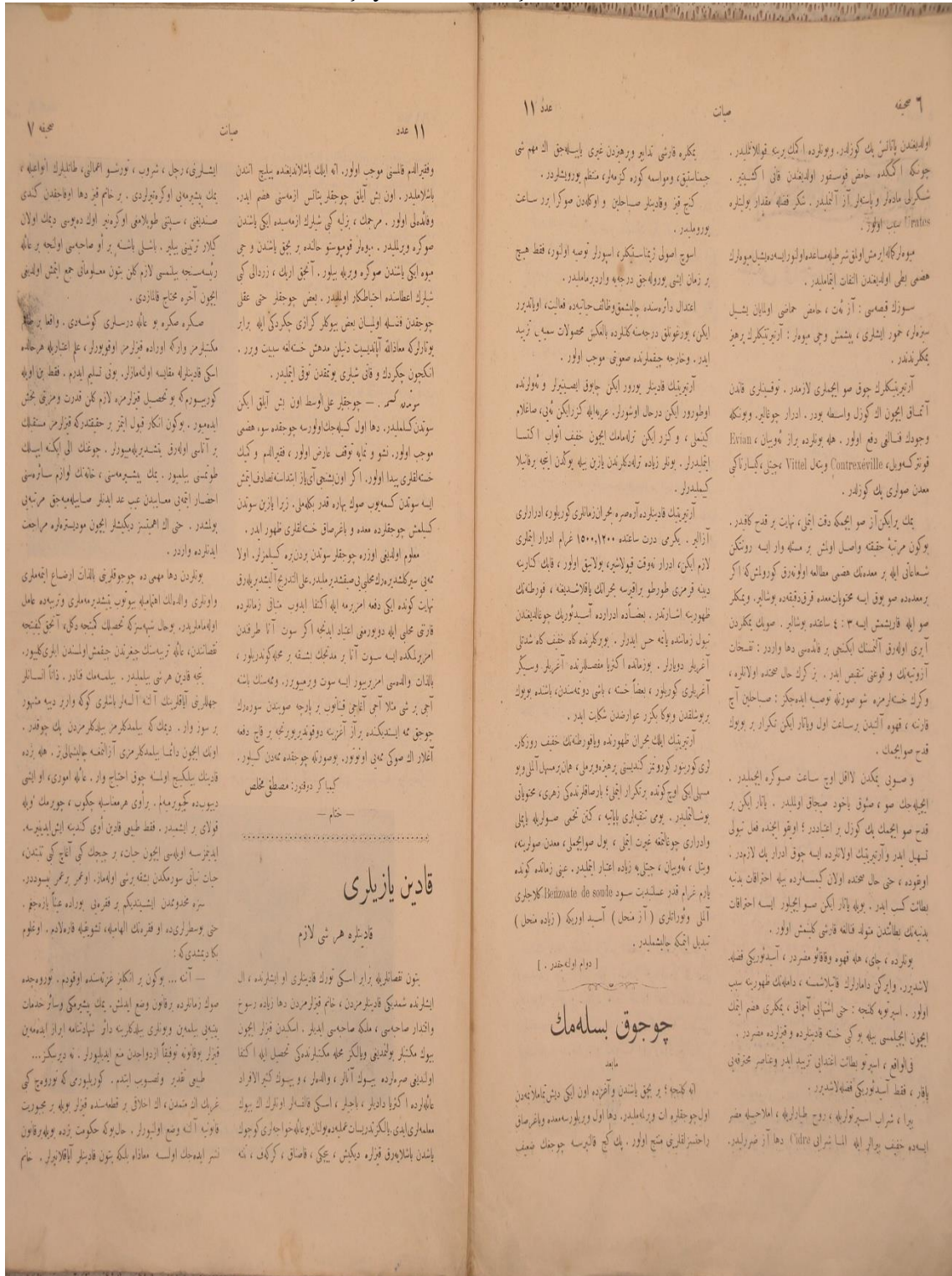
EK 2, 17 Nisan 1330 tarihli 4. Sayılı Hanımlar Âlemi Dergisi'nin Kapak Nüshası.

EK 5, Sıyanet Dergisinin 22 Mayıs 1330 Tarihli Baskısının 11. Sayısı Fatma Sa'ide'nin "Kadınlarımızı Her Şey Lazım" Başlıklı Makalenin Nüshası.

EK 6, Mehasin Dergisinin Kanını Evvel 1324 Tarihli Baskısının 4. Sayısı 61. Sayfa
Batı Kadının Giyim Tarzının Dergiye Yansıması.

قسم اجتماعي

سعادت بشریه قادیله قائمدر

مدنی ترقیات بشریه دن دوغمش بر سعادت تاقی ایدر ایسه که هر بر مدنی قومک مسمود اولدینی اداسی قبول ایتمکده ضروریدر، آجق سعادتک بر حدوغایه سی یوقدر. هر قوم وهرکس وسع واقتداری درجه سنده مسمود اوله بیلیر. شوقدرکه بو مسمودیت هیچ بروقت منفرد بر حیات میده مالک اولانلر ایچون ممکن دکلدرد. آتی تزیین وتوچ ایده جک بر قادیله البته شدت احتیاج وارد. چونکه حیات معاشرت قادیله قائمدر. قادیله حیات قرسز بر کیجه به تشبیه ایدیه جک درجهده مظلمدر. بوقواعد تحتنده یشایان همجنسز داغنا مسمود دواغنا مترقیدرد. قادیله تربیه سی - که تربیه ابتدایه دیدیکمز والدله لک چوققارینه لقا ایدیه جک لری ذهیت دیمکدر - حیات بشرک استقبالیله مربوطدر. تربیه سبز بر قادیله تولد ایدیه جک چو جک بعضی استقبالیله جمیات بشریه هیچ نفی اوله باز بونک ایچون هر شیدن اقدم قادیله ترقی وتحصیل قواعدینی قبول ایتمک لازمکایر. شو حالده قادیله مدنیک وبالنتیجه سعادتک بر معیار بیهایدر. جاهل وبر موقع اجتماعی صاحبی اولمایان قادیله منسوب بولند قاری قوم دخی مسمود اوله باز. فرایلدره کوردیکمز ترقی وتکامل هپ قادیله نه بخش ابتدایلی بر موقع احترام ونحویله تربیه کوردیکمز ایتمک لازمکایر. تحصیل کوردیش تربیه اجتماعی معنایه نایله واقف بولان بر والدله ک یشدیره جکی اولادله هر درلو معنایله جاهل واحتیاجات بلده دن بی بهره اولان والدله لک یشدیره جک لری اولادی. قایسه ایدر ایسه ک آره ده کی فرق بزی آغلادر. چونکه هپ بو فرق یوزندن بزرقلیلر اسکی شوکت وقدر غیزی ضایع ایتمک. وقبیله اسلامیتده قادیله نصل بر موقع اجتماعی صاحبی اولدق لرینه دائرینه بو رساله جکک مشاهیر نسبا بمختده تعداد ایتدی کمز اسامی کال اهمیتله تبع ایدیلر سه، مرور زمانله قادیله نصل سقوط ایتدق لری پک کوزل آکلایشیلیر.

غریب قادیله نه بخش ایدیلن حقوق وسر بسیمت نتیجه سی تحصیل او درجه ایلر یلشدرد که اورادکی قادیله بوکون ارککلره عادات میدان اوقو بور. امور حکومتمده

کندیلرینه بر موقع طلب ایدیلر. بزم نظریاتمزه شرق قادیله نده کورمک ایستدیکمز تکمل وترقینک بو درجه وسعت پیدا ایتمی دکلدرد. زیرا موقعاً حالاً امکان خارچنده در. چونکه هیأت اجتماعیه من آره سنده الی بوش پک چوق ارککلر من وارددرکه محتاج شوردر. هر شیدن اقدم بو ارککلرک موقعلری تعین ایتمی و صکره قادیله دوشونلیدر. غریبه فی الحقیقه قادیله حقوق سیاسیهدنه حصه مند اولمی ایستورلر سنده وظائف اجتماعی ک اکثرته ارککلرک لردنی سبب اولور. بزه ایه سمع اثنا نف عکسیدر شو حالده قادیله ک جابده کی لزومی شوبله اولمی لازمکایر.

۱ : تولید وادامه نسل
۲ : تربیه اطفال وحق تحصیل
۳ : اجتماعی وعائله وی اصول معاشرت
۴ : اداره امور بیتیه واقتصاد
۵ : درت اولکی شرائطک اکالندن صکره مبارزه
حیات معیشک اقسام بسطه سنده داخل اولمی بعضی خانلر بزمک ادعا ایتدق لری کی - اقدم ارککلره قادیله یکدیگرکدن نه فرق وارددر ؟ رجالک مالک اولدینی حقوق درجه سنده نسوانک دخی داخل اولمی شرطدر - فرضیه لری بزی قبول ایدیه مین. چونکه جناب حق قادیله لری ارککلره تشریک مساعی ایتمک ایچون یاراتا شیدر. یوقایده تعداد ایتدی کمز بش شرطک تأمین حسن دوا ی ایچون یارادلمشلدرد. اگر قادیله لک ارککلر کی مبارزه حیاتیله داخل اولملری ایجاب ایدیلر سه نسلک ترقی وتکاملنه کیم خدمت ایدیه جکدر ؟ وظائف بشر شرعاً عقلاً ومنطقاً تعین ایتمشیدر. بو اصول وقواعد تحتنده حرکت ایدن هر قوم مسمود و نائل رفاه اولور. عکسی تقدیرده هرج ومرج دائمی ایچنده یورالانه رق بر کون معدوم اولور کیدرز.

دیمیندن بری درمیان ایدیه کلدیکم نظریات موافق کوردیلر سه - که شریعت بزه بونی آمردر - مسمودیت بشریه ایچون هر شیدن اقدم بکانه جاره قادیله لرمزک تحصیل وتکامل لرینه فوق الاماده دقت واعتنا ایتمک لازمکایر. بالطبع بو تحصیل پروگرامنه داخل اوله جق بش؛ اولکی شرائط دائره سنده تکمل ایدیه جک نسوان مستقبیلدن، ملکیت؛ هر شی امید ایدیه جکی کی پنه بو منور قادیله ناق سایه سنده مسمود اولوب اخفاد منزه لقا ایدیه جک لری ذهینله تام مناسیله تکمل ایتمش بر ملت حالده غریبلر آره سنده بر موقع احترام الله ایدیه بیلیر.

